

768426

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE TİP PROJE OLGUSU

Mimar Mevlüt Erçin TEKİN

FBE Mimarlık Ana Bilim Dalı Mimari Tasarım Programında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ömür BARKUL

Ömür Barkul

Tez Danışmanı

Mimar Mevlüt Erçin

İSTANBUL, 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ.....	i
ÇİZELGE LİSTESİ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
1 AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM	1
1.1 Amaç	1
1.2 Kapsam	1
1.3 Yöntem.....	2
2 MİMARLIK VE MİMARİ TASARIM	3
2.1 Mimarlık ve Mimari.....	3
2.2 Mimari Yapı.....	4
2.3 Bina Üretim Süreci	5
2.4 Mimarlıkta Planlama Süreci	6
2.4.1 Mimari Planlama Süreci ve Evreleri.....	6
2.4.2 Mimarlıkta Tasarlama Evresi.....	7
2.4.2.1 Mimari Tasarım Evresi Aşamaları.....	8
2.5 Tasarım-Tip Proje İlişkisi	12
3 TİP PROJE KAVRAMI VE TÜRKİYE’DE TİP PROJE	14
3.1 Tip Proje Nedir?.....	14
3.2 Türkiye’de Tip Proje Olgusu	15
3.2.1 Tarihsel Gelişimi.....	16
3.2.1.1 1923 – 1950 Dönemi.....	17
3.2.1.2 1950 – 1980 Dönemi.....	26
3.2.1.3 1980 Sonrası Dönemi.....	39
3.2.1.4 Genel Değerlendirme	46
3.2.2 Türkiye’de Tip Proje Uygulamaları.....	48
3.2.2.1 Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Görevleri	48
3.2.2.2 Mimari Proje Dairesi Başkanlığı	49
3.2.2.3 Bakanlığın Projelendirme İlkeleri.....	50
3.2.2.4 Türkiye Genelinde Bakanlık Tip Projeleri.....	52
4 TİP PROJEYE GÖRE YAPILMIŞ OLAN ANTALYA ELMALI İLÇE HÜKÜMET KONAĞI, MERKEZ MURATPAŞA LİSESİ VE MERKEZ AHATLI SAĞLIK OCAĞI BİNALARININ MİMARİ BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ	54
4.1 Antalya ve Elmalı İlçesi İklim ve Coğrafyası.....	54
4.2 Elmalı İlçe Hükümet Konağı’nın Mekansal ve İşlevsel Analizi.....	55

4.2.1	Mekansal Analizi	57
4.2.2	İşlevsel Analizi.....	63
4.3	Antalya Merkez Muratpaşa Lisesi'nin Mekansal ve İşlevsel Analizi.....	66
4.3.1	Mekansal Analizi	69
4.3.2	İşlevsel Analizi.....	75
4.4	Antalya Merkez Ahatlı 18 No'lu Sağlık Ocağı'nın Mekansal ve İşlevsel Analizi	78
4.4.1	Mekansal Analizi	80
4.4.2	İşlevsel Analizi.....	84
5	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	87
KAYNAKLAR		91
EKLER.....		93
Ek 1	Türkiye'de Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Tarafından Uygulanan Tip Proje Örnekleri	94
Ek 2	“Bakanlığın Tip Proje Uygulamaları” ve “Türkiye’de Tip Proje Kavramı ve Uygulamaları” Konulu Mülakatların Özetleri	123
ÖZGEÇMİŞ		125

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Bina üretim aşamaları	5
Şekil 3.1 Milli Savunma Bakanlığı Binası (1931), Sağlık Bakanlığı Binası (1927)	21
Şekil 3.2 Yapı Kredi Bankası Tip Ev Projesi	24
Şekil 3.3 Memur Evi Tip Projesi	24
Şekil 3.4 İklim Bölgelerine göre Köy Okulları Tip Projeleri	25
Şekil 3.5 Kozlu Amele Evleri Mahallesi	25
Şekil 3.6 Balo Gazetesi, 1952, Ankara'da Mimarlık	28
Şekil 3.7 Gecekondu Kent, Altındağ-Ankara ve 14 Mayıs Evleri, Gaziosmanpaşa-Ankara ...	30
Şekil 3.8 Emlak Kredi Bankası, Ataköy Yerleşmesi, İstanbul, 1961	31
Şekil 3.9 İstanbul Hilton Oteli, İstanbul, 1952, SOM ve Sedat Hakkı Eldem.....	31
Şekil 3.10 Ziraat Bankası Şube Tip Proje Yarışması 2. Ödülü.....	32
Şekil 3.11 Bahçelievler için Hazırlanmış Tip Konut Satış Broşürü, İstanbul	32
Şekil 3.12 Bakanlık Binaları, Ankara	36
Şekil 3.13 İki Yatak Odalı Sosyal Konut Tip Projesi, Normal Kat Planı.....	38
Şekil 3.14 İki Yatak Odalı Sosyal Konut Tip Projesi, Giriş Cephesi	38
Şekil 3.15 75-125 Yataklı Doğumevi Tip Projesi, 2.-3. Kat Planı	39
Şekil 3.16 75-125 Yataklı Doğumevi Tip Projesi, Kesitler	39
Şekil 3.17 Ankara'da bir site	42
Şekil 3.18 Akmerkez ve Sabancı Center, İstanbul.....	43
Şekil 3.19 The Ritz Carlton Hotel (Gökkafes), İstanbul.....	43
Şekil 3.20 Merih Karaaslan, Sungur Çarşısı, Niğde, 1986	44
Şekil 3.21 250 Yataklı Tip Devlet Hastanesi, 1995	44
Şekil 3.22 Büyük Tip İlçe Hükümet Konağı, 1986	45
Şekil 3.23 M.E.B. 8 Yıllık Eğitim Tip Okul Projesi, YTÜ, 720 Kişilik.....	53
Şekil 4.1 Elmalı İlçe Hükümet Konağı Giriş Cephesi	56
Şekil 4.2 Hükümet Konağı Arka Cephesi.....	56
Şekil 4.3 Hükümet Konağı Girişi, Atatürk Köşesi	57
Şekil 4.4 A Blok Zemin Kat Planı	58
Şekil 4.5 B Blok Zemin Kat Planı	59
Şekil 4.6 A Blok İkinci Kat Planı	60
Şekil 4.7 B Blok İkinci Kat Planı	61
Şekil 4.8 Boyuna Kesit	62
Şekil 4.9 Ön ve Arka Cepheleri	62
Şekil 4.10 Arka Cephe ve Arazinin Arkasındaki Yol Arasındaki Kot Farkı.....	64
Şekil 4.11 Binanın Arkasındaki İstinat Duvarları.....	64
Şekil 4.12 Hükümet Konağının Önündeki Geniş Yeşil Alan	65
Şekil 4.13 Binanın Ana Yoldan Görünüşü	65
Şekil 4.14 Muratpaşa Lisesi Giriş Cephesi	66
Şekil 4.15 Muratpaşa Lisesi A ve B Blok Girişleri	67
Şekil 4.16 Ana Merdivene Eklenmiş Olan Basamaklar.....	67
Şekil 4.17 Ana Merdiven Sahanlığındaki Yangın Kaçışı	68
Şekil 4.18 Zemin Kat Planı.....	70
Şekil 4.19 Birinci Kat Planı	71
Şekil 4.20 İkinci Kat Planı	72
Şekil 4.21 Üçüncü Kat Planı	73
Şekil 4.22 Boy Kesit	74
Şekil 4.23 B-B ve C-C Kesitleri	75
Şekil 4.24 Arka Cephe	75
Şekil 4.25 Ek B Blok Bodrum Katı – Spor Bölümü, Masa Tenisi	76

Şekil 4.26 Genel Okul Koridoru	76
Şekil 4.27 Muratpaşa Lisesi Arka Cephesi, Çelik Konstrüksiyon Yangın Merdiveni	77
Şekil 4.28 Lisenin Ön Bahçesi, Açık Spor Alanı	77
Şekil 4.29 Okul Bahçe Girişi ve Otopark	78
Şekil 4.30 Ahatlı Sağlık Ocağı Binası	79
Şekil 4.31 Yükseltilmiş Zemin Kotu ve Bodrum Pencereleri	79
Şekil 4.32 Sıtma Savaş Başkanlığı ve 112 Komuta Merkezi Girişi	80
Şekil 4.33 Bodrum ve Zemin Kat Planları.....	81
Şekil 4.34 Birinci ve Normal Kat Planları	82
Şekil 4.35 Kesitler.....	83
Şekil 4.36 Ön ve Arka Cepheleler	83
Şekil 4.37 Rampasız Sağlık Ocağı Girişi.....	84
Şekil 4.38 Konuttan Sıtma Savaş Başkanlığı ve 112 Komuta Merkezine Dönüşen Kat.....	85
Şekil 4.39 Sağlık Ocağı'nın Tek Bahçe Giriş Kapısı	85
Şekil 4.40 Düzensiz Araç Parkı	86

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 2.1 Mimari planlama süreci evreleri	7
Çizelge 2.2 Mimari tasarım evresinin bina düzeyine göre açılımı	9
Çizelge 3.1 Mimarlar Odası'nın 50 Yılı ve Türkiye Ortamı	47

ÖNSÖZ

Araştırma konusunu belirlerken amacım, hem kendi vizyonumu geliştirecek hem de Mimarlık alanında faydalı olabilecek bir inceleme yapmaktır. Bu doğrultuda baktığımda, araştırma konum olan tip projelerin iki hedefime de uygun olduğu düşüncesindeyim. Mimarlık ve tasarım konusunda çeşitli tartışmalara neden olmuş tip projelerin, olumlu ve olumsuz yönleri mümkün olduğunca irdelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın oluşturulmasında, bana yardımlarını esirgemeyen başta tüm aileme, Sayın Ömür Barkul'a, bu sayfaya gelene kadar benim üzerimde emeği olan ve mimarlığın sadece bir meslek değil, yaşamın bir parçası olduğunu anlamamı sağlayan tüm hocalarıma ve her konuda bana güvenen bütün arkadaşlarıma sonsuz sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Kimseyi mahcup etmemek dileği ile...

ÖZET

Türkiye, nüfus artışı ve gelişmesi bakımından dünyanın sayılı ülkelerinden biridir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana sürekli büyüyen ve aynı zamanda dünyadaki gelişmeleri ve değişiklikleri yakalama çabasında olan Türkiye, bu büyüme hızının bir uzantısı olarak sürekli yeni yapılaşma ihtiyacı duymaktadır.

Bu yeni yapılaşmada, zaman zaman özel sektör de devreye girmiş olsa da, her dönem en büyük işveren olarak Devlet görülmektedir. Cumhuriyetin kurulmasında önce faaliyete başlayıp 1983 yılında bugünkü ismini alan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Türkiye’de kamu yapılarını yapma ve denetleme görevini üstlenmiştir. Yılda yaklaşık yirmi beş bin yapı yapıldığı ülkemizde, bu sayının büyük çoğunluğu devlet eliyle yapılmaktadır. Bu durum sonucunda “kolay ve hızlı yapı üretim şekli” olan *tip projeler* ortaya çıkmaktadır.

Tip projeler, Türkiye’nin sosyal ekonomik ve yapı üretimi açısından kırılma noktaları olan 1923, 1950 ve 1980 dönemlerinde, çeşitli sebeplerden dolayı uygulama alanları bulmuştur. Bu sebeplerin başında maliyet, hızlı yapılaşma ve teknik eleman yetersizliği gelmektedir. Buna karşın, tasarım açısından meydana gelen olumsuzluklar, bununla birlikte ortaya çıkan uygulama yanlışlıkları ve ek inşaat maliyetleri, estetik ve kültürel kaygı gibi eleştiriler gelmektedir. Bakanlık ve Mimarlar camiasının karşılıklı görüş alışverişiyle çözümler üretilmesi, yeni yapılacak uygulamalar için önemli bir vizyon olacaktır.

Anahtar kelimeler : Tip proje, Mimarlık ve mimari tasarım, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, yapı üretimi, sosyal ekonomi.

ABSTRACT

Turkey is one of the very few countries from the point of view of population increasing and development. Since the establishment of Republic, Turkey has increased continuously and has pursued the developments and changings in the world. Because of this ratio of development, Turkey needs new construction varieties.

In this construction varieties, although private sector sometimes makes some attempts, government has always been the biggest employer. The Ministry of Public Works and Settlement, which began to act before the establishment of Republic and took today's name in 1983, has a task of constructing and checking the public buildings in Turkey. In our country about twenty-five thousand buildings were built in a year and most of this buildings were built by government. As a result of this, *Typical Projects*, which are easier and faster to construct, has appeared.

Typical projects had chance to be applied in 1923, 1950 and 1980 that were breaking points about social economy and construction production in Turkey. Cost, fast construction and inadequacy of technical stuff have been the main reasons. On the other hand, some criticism has happened like negativeness of design and as a result, application mistakes, added construction costs, estetical and cultural anxiety. If new solutions are going to be produced with discussing of the Ministry and Architect community, there will be an important vision for new applications.

Keywords : Typical projects, Architecture and architectural design, Ministry of Public and Settlement, Construction production, Social economy.

1. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

1.1 Amaç

Türkiye, nüfus artışı ve gelişmesi bakımından dünyanın sayılı ülkelerinden biridir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana sürekli büyüyen ve aynı zamanda dünyadaki gelişmeleri ve değişiklikleri yakalama çabasında olan Türkiye, bu büyüme hızının bir uzantısı olarak sürekli yeni yapılaşma ihtiyacı duymaktadır.

Bu yapılaşma ihtiyacı Cumhuriyetin ilk dönemlerinde devlet kanalıyla karşılanmış ve 1950 sonrasında, dönemin koşullarına paralel gelişen özel sektör de devreye girmiştir. Özel sektörün özellikle 1983 yılından sonra yaptığı büyük sıçramadan sonra bu yapılanmadaki payı büyüse de, Devlet her dönemde olduğu gibi bugün de en büyük “inşaat işvereni” olarak yerini korumaktadır. Cumhuriyetin kurulmasından önce faaliyete geçen ve daha sonra şimdiki ismini alan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, bünyesinde barındırdığı alt birimlerle birlikte, kamu yapılarını yapma ve denetleme görevini üstlenmektedir. Bakanlığın bu yapıları yapmak için gerekli olan projeleri elde etme yöntemleri özel ve tip projelerdir. “Hızlı yapılaşma” hedefi göz önüne alınarak, Türkiye genelinde uygulanan kamu binalarının büyük bir çoğunluğunu *tip projeler* oluşturmaktadır.

“Tip proje” kavramının Cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar belirli dönemlerde çeşitli sebeplerle uygulandığı görülmektedir. Genel olarak “hızlı üretim ve maliyet” sebeplerine dayandırılrsa da, özellikle mimarlık camiasından tepkilere yol açmaktadır. Bu tepkilerin temelinde, kültürel, estetik ve mesleki kaygılar bulunmaktadır.

Bu tezin amacı, söz konusu tip proje kavramının çıkış sebepleri, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren belirli kırılma dönemlerine göre uygulamalarını araştırmak ve bu uygulamalar hakkındaki görüşleri, olumlu ve olumsuz yanları ile gerçekleştirilmiş yapılarda analiz etmektir.

1.2 Kapsam

Bu tez; Türkiye’de ve Dünyada uygulanmış birçok örneği bulunan tip projelerin tanımı, kısaca genel uygulama alanları ve örnekleri belirtildikten sonra, güncel olarak Türkiye’de uygulanan tip projelerin büyük bir kısmının müellifi olan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı uygulamaları özelinde incelenmiştir.

Birinci bölümde, tezin amaç, kapsam ve yöntemi anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, mimarlık ve mimari tasarım süreci kavramları açıklanarak, bu kavramlar ışığında tip projelere etki eden faktörler irdelenmektedir.

Üçüncü bölümde, gerek sosyal ekonomi gerekse de yapı sektörü açısından kırılma noktaları olan dönemlere göre tip projelerin çıkış ve uygulama sebepleri, sosyal, ekonomik, politik, teknolojik, inşaat vb. şartlar göz önüne alınarak anlatılmaktadır. Ayrıca Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın görevleri ve Türkiye'de yapılan tip proje konuları ile projelendirme ilkeleri açıklanmaktadır.

Dördüncü bölümde, tip projeye göre yapılmış olan yapılardan üç tanesi; Antalya Elmalı İlçe Hükümet Konağı, Antalya Merkez Muratpaşa Lisesi ve Antalya Ahatlı Sağlık Ocağı, ikinci bölümde belirtilen faktörlere göre irdelenmektedir.

Beşinci bölümde ise, daha önceki bölümler ve yapılan görüşmeler ışığında sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

1.3 Yöntem

Tip projeler hakkında araştırmalar yapılırken örnek analizi ve mülakat yöntemi kullanılmıştır. Kamuoyundaki tartışmalarda tip projeler konusunda sıklıkla görüşlerini bildiren Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Mimari Proje Dairesi Eski Başkanı Gülay Andaç, Mimar Baran İdil, Mimar Hasan Özbay ve Mimar Tamer Başbuğ ile yapılan mülakatların özetleri de tezin sonunda ek olarak verilmektedir.

2. MİMARLIK VE MİMARİ TASARIM

2.1 Mimarlık ve Mimari

Mimarlık, insanların yaşamasını kolaylaştırmak ve barınma, dinlenme, çalışma, eğlenme gibi eylemlerini sürdürebilmelerini sağlamak üzere gerekli mekanları, işlevsel gereksinimleri ekonomik ve teknik olanaklarla bağdaştırarak estetik yaratıcılıkla inşa etme sanatı; başka bir tanımlama ile, yapıları ve fiziksel çevreyi tasarlama ve inşa etme sanat ve bilimi olarak tanımlanabilir (Hasol, 2002).

Antikite'den bu yana, Augustus döneminin ünlü Romalı mimar ve mimarlık teorisyeni Vitruvius'un "özgün bir mimari" için varlığını şart koştuğu üç temel öge, aradan geçen zamana ve çeşitli kavramsal değişimlere rağmen, ana hatlarıyla bugün de hala geçerlidir. Vitruvius başarılı bir mimari için sırasıyla "Firmitas, Utilitas ve Venustas" faktörlerinin gerekliliğini ileri sürüyordu; yani Sağlık-Fayda, İşe yararlılık-Hoşluk, Çekicilik-Zariflik. Rönesans döneminde, dönemin iki ünlü yapı ustası Alberti ve Palladio'nun bu üç temel niteliği özde benimsedikleri görülür. Biraz daha farklı olarak Kullanışlılık, Uygunluk-Süreklilik, Kalıcılık-Güzellik kavramlarıyla ifade etmişlerdir (Özer, 2000).

1581'de bir İngiliz yazarı mimarlığı "yapı bilimi" olarak tanımlarken, 19. yy.'da İngiliz eleştirmen John Ruskin mimarlığın "yapılara uygulanan süslemeden başka bir şey olmadığı"ni ileri sürüyordu. Amatör bir eleştirici olan Sir Henri Watton "The Elements of Architecture" (1624) adlı kitabında mimarlığın üç koşula (kullanışlılık, sağlık, güzellik) yanıt vermesi gerektiğini belirtir. F. L. Wright'a göre de "mimarlık; biçim haline gelmiş yaşamdır" (Hasol, 2002). Amos Rapoport* (2004) "Kültür Mimarlık Tasarım" adlı kitabında mimarlığın özgür, artistik bir eylem değil, aksine sorun çözmekle ilgilenen bilim-temelli bir meslek olduğunu belirtmektedir.

Günümüzde başarılı bir mimari için gerekli üç asal nitelik şöyle tanımlanır; Vitruvius'un Utilitas, Rönesans'ta Comodita olarak adlandırılan, yani Fonksiyon veya İşlev, ikincisi Strüktür + Konstrüksiyon, üçüncüsü ise daha genel ve objektif bir görüşle "Sanatsal Değer" diye isimlendirilebilir (Özer, 2000).

Sonuç olarak, bu nitelikler doğrultusunda Mimarlık; "insanoğlunu ilgilendiren faaliyetleri barındırmak amacıyla, uzayda -bu faaliyetleri duygusal yönden de destekleyebilecek

---

* Sosyolojik ve psikolojik ilişkiler uzmanı, mimar.

nitelikte- mekan düzenleri oluşturma becerisidir” (Özer, 2000).

2.2 Mimari Yapı

Yapı eylemi en yalın ve genel düzeyde, her boyutta eşyanın üretilmesi, başka bir deyişle, maddi çevre yaratılmasıdır (Kuban, 2002).

Yapı; karada veya suda, bayındırlık veya iskan ereğiyle kurulan köprü, yol, tünel, baraj, bina gibi tesisler ile bunların yer altı ve yerüstü inşaatıdır (Hasol, 2002).

Bir yapının meydana getirilmesindeki en önemli öğeler; gereç, teknoloji, biçim, fonksiyon ve ekonomidir. Buna göre yapı eylemi şöyle tanımlanabilir; “İstenen herhangi bir amaca uygun bir biçimi ve bu biçimi ayakta tutacak strüktürü, amaca uygun bir malzeme ile yapım tekniğinin olanakları içinde gerçekleştirmektir” (Kuban, 2002).

Genel yapı eyleminin bu özelliklerini tanımlamak, özel bir yapı eylemi olan mimarlığın kendine özgü niteliklerini ortaya koymak için gereklidir.

İnsanlık, taş devrinden itibaren doğanın kendisine sağladığı barınma olanaklarıyla yetinmeyerek yeni mekanların yapımına başlamıştır. Oluşturulan yeni mekanlar, insanlara sağladıkları faaliyet olanaklarıyla kimlik kazanmışlardır. Böylece meydana getirilen fiziksel çevre, toplumun ekonomik ve politik yapısını, teknolojik olanaklarını, kültürel ve sosyal eğilimlerini yansıtmaktadır. Aynı zamanda doğal veya yapay fiziksel çevrenin bir sahne gibi yaşantımızı sınırladığı, yönlendirdiği ve bir ölçüde de tanımladığı söylenebilir. Çevreyi meydana getiren her öğe, insanın yaşantısının koşullarından biri olmaktadır. Konut, eğitim, kültür, sağlık vb. yapıları ile bu yapıları arasında kalan yollar, peyzaj düzenlemeleri vb. insan eylemlerine çerçeve oluşturmaktadır (Kuban, 2002).

Yerleşmiş bir toplumda yapay çevreye ait öğelerin çoğunluğunu insan yapıcılığının en büyük anlatımı olan mimarlık ürünleri oluşturur. Çevreyle birlikte düşünüldüğünde yapı, tek başına olduğundan daha büyük bir önem kazanır. Sadece belirli bir işleve, sadece birkaç kişiye hizmet eden bir eşya değil, fakat bir büyük bütünün parçası olur. Böyle tanımladığımız zaman insan, yapı, çevre arasında daha organik, bir başka deyimle sürekli ilişkiler kurulmaktadır (Kuban, 2002). Yapı ile bulunduğu çevre arasındaki ilişkilerin belirlenmesi, daha çok bilinçlenmenin bir göstergesidir.

Kullanma (İşletme):

Yapılan binanın karşılama istenen ihtiyaçlara uygun olarak (içinde geçecek eylemin gereksinmelerine uygun olarak) işletme organizasyonunun yapılmasıdır. Mevcut binaların kullanılması sırasında eskime, ihtiyaç değişmesi ve diğer sebeplerle nitelik ve nicelik yönünden bazı yetersizlikler görülebilir. Bu durumda, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar tespit edilerek ya mevcut binalar tadil edilir ya da tamamen yeni binaların yapılması yoluyla bina üretim zinciri süreklilik kazanır (Erdoğan, 1999).

2.4 Mimarlıkta Planlama Süreci

Planlama, gelecekte yer alacak etkinliklerle ilgili bulunan ve istenilen amaçlara en olumlu araçlarla varmaya yönelmiş olan bir kararlar dizisinin hazırlanması sürecidir (Arcan, Evcı, 1999).

2.4.1 Mimari Planlama Süreci ve Evreleri

Mimarlıkta planlama, işlemlere bağlı mimari verilerin oluşturularak yöntemli bir şekilde bir araya getirilmesi ve bütünleştirilmesi ile, istenen amaçlara varmak için, mimari etkinliklerin yönlendirilmesi ve değerlendirilmesi kararlarının tümüdür.

Mimari planlama sürecini oluşturan ve planlama ön kararları doğrultusunda gelişen, planlama aşamaları;

- Programlama Evresi
- Tasarlama Evresi
- Uygulama Evresi
- Kullanım Evresi (Arcan, Evcı, 1999).

Şimdi bu evreleri kısaca açıklayıp bizim için önemli olan Tasarlama Evresine geçelim.

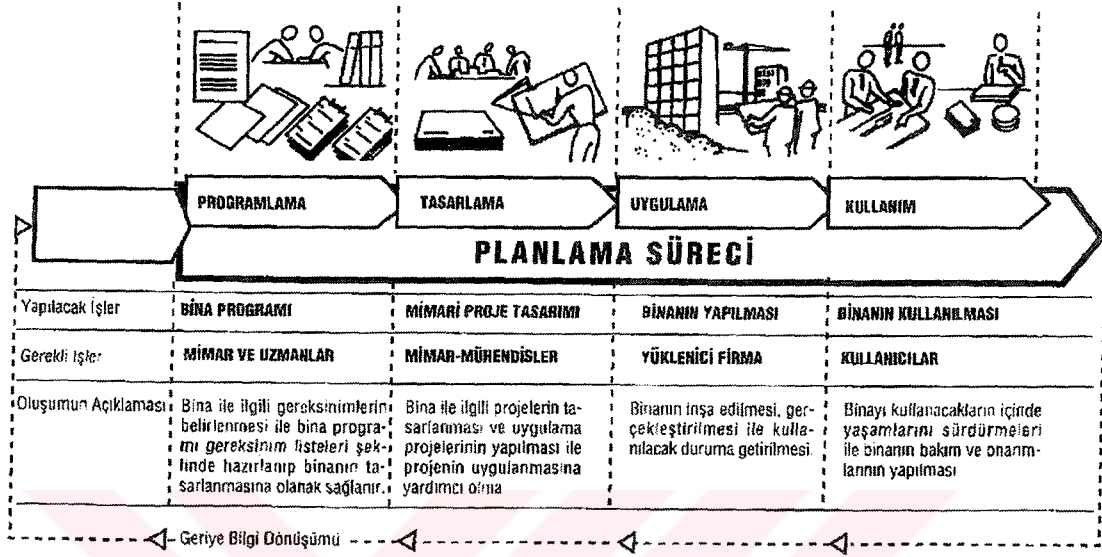
Programlama Evresi: Çözümlemesi istenen mimari ile ilgili sorunun veya problemin tanımlanması ve ihtiyaç programının oluşturulması.

Tasarlama Evresi: Belirlenen ihtiyaç programına uygun mimari tasarımın (mekan düzenlemesinin) oluşturulması.

Uygulama Evresi: Tasarımda elde edilen sonuç projenin uygulanması veya bina etme eyleminin gerçekleştirilmesi.

Kullanım Evresi: Bina edilmiş yapıların kullanılması veya işletmeye açılması ile planlama sürecinin sonuçlandırılması.

Çizelge 2.1 – Mimari planlama süreci evreleri (Arcan, Evcı, 1999)

2.4.2 Mimarlıkta Tasarlama Evresi

Mimari tasarlama evresinden önceki safha olan programlama evresinde tasarlanacak çözüm için gerekli veriler hazırlanır. Mimari programlarda yer alan kararlar:

- Alan verileri: mekanda gerçekleşecek eylemler için gerekli mekansal boyutlar.
- Kapasite verileri: mekanı kullanacak olan kişilerin nitelik ve sayıları.
- İşlev akış verileri: kullanım anında işlevlerin takip sırası.
- Örgütlenme verileri: binanın organizasyonu ve düzenleme ilkeleri.
- Ekonomik veriler: kullanılacak eşya ve donatım elemanlarına ait bilgiler.
- Gelişme-estetik verileri: gelecekteki değişim veya büyümeye ait açıklamalar.
- Donatım verileri: kullanılacak eşya ve donatım elemanlarına ait bilgiler.
- Toplumsal veriler: binanın yapılacağı yerdeki topluma ait bilgileri içermektedir.

Hazırlanması gereken ihtiyaç programı mimari tasarım için bir girdidir. Bu girdiler tasarımın verilerini veya ön şartlarını oluşturan yönlendirici değerleri belirler (Arcan, Evcı, 1999).

Tasarlama evresi, planlama süreci içinde programlama evresinden sonra gelen bir evredir.

Tasarlama; dūřtūlen yapının içinde yer alacak eylemler için gerekli olan alanların tasarlandığı, plan ve řemalar halinde hazırlandığı ve dūzenlendiğı bir proje yapma evresidir (Arcan, Evcı, 1999).

2.4.2.1 Mimari Tasarım Evresi Aşamaları

Tasarım, ōnceden var olan şeylerin eleştirisinin yapılmasıyla, yeni gereksinimleri karşılamak için, sınama-yanılma yoluyla yeni çōzūmleri bulup ōnerdiđimiz yoğun bilgi, beceri ve deneyim gerektiren bir evredir.

Tasarım evresinin aşamaları birbiriyle girişim halinde bulunmaktadır. Bu girişimlerde sıra dūzeni biçimindeki bilgi akışı řōyle olmaktadır:

Bilgi Toplama Aşaması (Veri Toplama):

Tasarlanacak konuda, işlevler hakkında bilgi toplama ilk aşamadır. Bu bilgiler işlevlerin tanınması ve tanımlanması için gereklidir. Burada bilgi kaynaklarına ulaşmamız ōnemlidir. Yazılı-basılı kaynaklar, eğiticiler-uzmanlar, mimari yapıtlar, kendi gōzlem ve deneyimlerimiz bilgi kaynakları olarak kullanılır.

Analiz Ařaması (Çōzūleme):

Tasarım için yeni sentezlere varmada, toplanan bilgiler değerlendirilir, işlevler analiz edilerek amaç ve gereklilikler saptanır ve ihtiyaçlar belirlenir, yani program yapılarak tasarımı etkileyen temel kararlar oluşturulur. Bu aşamada karmaşıklık gōsteren tasarım, tarafımızdan daha yalın ōđelere indirgenerek, her olgu tek tek analiz edilip tanımlanmaktadır.

Sentez Aşaması (Bireşim):

Analiz aşamasında saptanan mimari olguların ele alınmasıyla yeni çōzūmlere varmak için birleştirilmesi işlemleridir. Sentez aşaması, mimari çalışmalarımızda yaratıcı niteliklerimizi en fazla ortaya koyduğumuz evredir. Bu aşamada, mimarinin kuruluş sistemi, mekanların biçimleri ve birbiri ile olan ilişkileri geliştirilip, insanın gūvenlik ve konfor içinde yaşayabileceğı fiziksel ortamlar tasarım seçenekleri olarak sunulur.

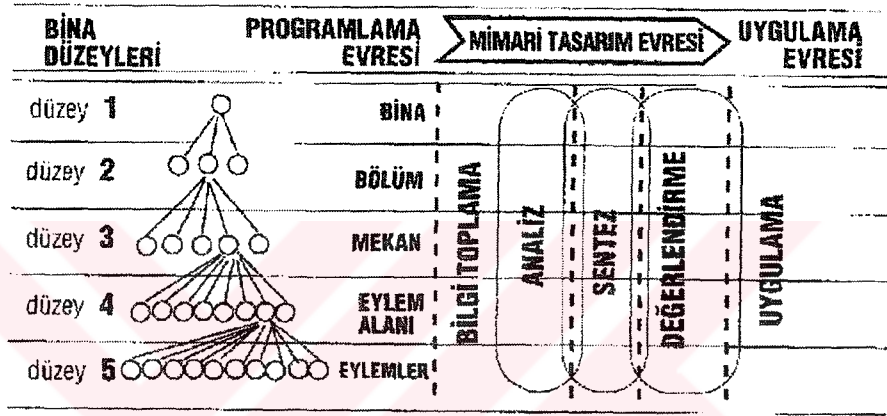
Değerlendirme Aşaması (Karar):

Mimari tasarım çalıřmalarında deđerlendirme; sentez ařamasında yaratarak bulduđumuz çōzūm alternatiflerinden birinin seçimi ile sonuçlanan, bir karar verme iřlemidir. Tasarımlanan mimari çōzūmler arasında en olumlusu seçilip deđerlendirilerek "kesin proje"

olarak geliştirilir ve uygulamaya sunulur. Bu değerlendirmede üç genel ilke önemlidir:

1. Amaca yönelik olma; işleve uygunluk
2. Güvenilir olma; beklenen niteliklere uygun olma
3. Ekonomik olma; zaman ve parasal koşullar açısından eldeki olanaklara uygunluk (Arcan, Evcı, 1999).

Çizelge 2.2 – Mimari tasarım evresinin bina düzeylerine göre açılımı (Arcan, Evcı, 1999)

Bir binanın tasarım sürecinin doğru olarak işleyebilmesi için, o binanın tasarımına etki eden verilerin tam olarak tespit edilerek sürece katılmaları gerekmektedir. Bina tasarım verilerini şu şekilde gruplandırabiliriz:

- Arsa verileri
  - Büyüklüğü ve formu
  - Arsanın ve çevrenin topografik yapısı (eğimi)
  - Arsanın jeolojik özellikleri (emniyet gerilmesi, mukavemeti, zemin suları vb.)
- İklim koşulları
- Güneş ve rüzgar yönü
- Çevre verileri (manzara, insan ve araç trafiği, gürültü, çevrenin tarihi ve kültürel değerleri)
- Bina ihtiyaç programı

- Kullanıcı istekleri
- Bölgenin yapı ve imar kanunları
- Mimarın kişisel yorumu
- Güncel mimari akımlar
- Malzeme ve teknolojik veriler
- Ekonomik şartlar

Her verinin mimari tasarıma önemli etkisi vardır. Bu verilerin tasarım sürecine etkilerini kısaca özetlemekte fayda olmaktadır:

Arsanın Büyüklüğü ve Formu:

Yapılacak binanın programa ve mevcut imar kanunlarına uygun olarak arsaya sığıp sığmayacağı veya kaç kat yapılması gerektiği arsanın büyüklüğüne bağlıdır. Özellikle küçük arsalarda arsanın geometrisi binanın biçimlenmesinde önemli bir etkendir (Erdoğan, 1999).

Arsanın ve Çevrenin Topografik Yapısı:

Binanın araziye oturması ve çevre yollarla bağlantısının yapılabilmesi için topografik yapının bilinmesi gereklidir (Erdoğan, 1999).

Arsanın Jeolojik Özellikleri:

Arsanın zemin yapısı, deprem kayma ve erozyon gibi özelliklerinin bilinmesi binanın yapılacağı yerin ve taşıyıcı özelliklerinin saptanmasında, hatta binanın biçimlenişinde etkin bir rol oynayacaktır (Arcan, Evcı, 1999).

Altyapı Donatı Durumu:

Arsanın su, kanalizasyon, elektrik vb. donatım durumlarının incelenmesi, yapılacak binanın konfor düzeyini etkileyeceğinden önemlidir. Bazı altyapı donatımlarının eksikliği bina programını ve tasarımını ek ve yardımcı mekanlar yönünden etkileyecektir (Arcan, Evcı, 1999).

İklim Koşulları:

Binanın yapılacağı bölgenin iklim özellikleri, binanın biçimlenişini önemli ölçüde etkiler. Soğuk iklim bölgesinde biçimlenme, ısı kaybını önlemek için dışa kapalı planlamayı

gerektirir, sıcak iklimlerde ise dışa açık planlama anlayışı vardır (Arcan, Evcı, 1999).

Güneş ve Rüzgar Yönü:

Mimari planlamada, arsanın yön durumu (güneş ve hakim rüzgara göre konum), iklim ve topografik yapı ile birlikte ele alınarak, bina programında birbirleriyle ilişkili mekan ve bölümlerin arsa üzerindeki düzenleniş ve yönlendirilişleri yapılır (Arcan, Evcı, 1999).

Çevrenin Doğal Özellikleri ve Manzara:

Çevrenin doğal güzelliklerinin açılımı manzara faktörünü oluşturmaktadır. Tabiatın sağladığı olanaklardan insanların sadece fizyolojik açıdan yararlandırılması yanında, görsel açıdan da faydalandırılması psikolojik tatmin bakımından önemlidir (Arcan, Evcı, 1999).

İnsan ve Araç Trafiği ve Gürültü:

Arazinin çevresindeki yolların ve trafik durumunun etüdü, tasarlanan binaya araçla ve yaya olarak ulaşımın ne şekilde olacağını belirler. Bina giriş ve çıkışları için önemli bir etkidir. Ayrıca arazinin çevresindeki araç trafiği vb. nedenlerden dolayı oluşan gürültünün bina içinde oluşturacağı olumsuz etkinin azaltılması amacıyla tasarım aşamasında önlem almak gereklidir (Arcan, Evcı, 1999).

Çevrenin Tarihi ve Kültürel Değerleri:

Bina yapılacak çevrede tarihi eser veya önemli bir mimari yapıt varsa, yapılacak tasarımın bu eserlere saygılı olması ve onlarla uyumlu bir silüet oluşturacak şekilde biçimlendirilmesi gerekir (Arcan, Evcı, 1999).

Bina İhtiyaç Programı:

Bina programının oluşturulması, tasarlanan mekan içindeki insan faaliyetlerine uygun fiziksel çevrenin nitelik ve nicelik yönünden belirlenmesidir. Dolayısıyla yapılması düşünülen binanın içereceği eylemler için gerekli olan mekanların sayıları ve büyüklükleri ile bu mekanlarda bu eylemlerin sağlıklı olarak gerçekleşebilmesi için gerekli konfor şartları, bina ihtiyaç programının içeriğini oluşturmaktadır (Erdoğan, 1999).

Kullanıcı İstekleri:

Tasarlanan binada gerçekleşeceği düşünülen eylemlerin ve bunların gerektireceği ihtiyaçların tespit edilmesinde kullanıcı isteklerinin önemli bir rolü vardır. Bu isteklerin bir veri olarak tasarıma etki etmesi binanın işlevselliği bakımından önemlidir (Yıldız, 2001).

Bölgenin Yapı ve İmar Kanunları:

Bölgeye ait yapı ve imar yönetmelikleri yapılacak binanın planlanmasında uyulması gereken esasları saptayacağından tasarımı etkileyecektir. Bitişik-ayrık durumlu, blok vb. bina yapılış durumlarını imar durumlarından öğreniriz. Arşada binayı tasarlarken en az bırakılabilecek ön, arka ve yan uzaklıkları, TAKS, KAKS durumlarını bu kanunlardan öğreniriz (Arcan, Evcı, 1999).

Mimarın Kişisel Yorumu ve Güncel Mimari Akımlar:

Tasarıma etki eden verilerin mimar tarafından ele alınışı ve yorumlanması, ortaya çıkacak yapının biçimini ve mimari tarzını belirleyen en önemli etkendir. Aynı verilerle farklı mimarların farklı yapılar tasarlayacağı açıktır. Her mimar yaşadığı dönemin mimari anlayışına göre yetişir ve eserlerinde benimsediği mimarinin izlerini yansıtır (Yıldız, 2001).

Malzeme ve Teknolojik Veriler:

Diğer verilerin incelenip yorumlanması sırasında, tasarlanacak binanın, o günün şartları ve ekonomik durum da göz önüne alınarak, hangi taşıyıcı sistemle ve hangi malzemelerle yapılacağı tasarımda önemli rol oynar. Özellikle günümüzde her gün büyük aşamalar kat eden teknoloji ürünlerinin ve inşaat malzemelerinin takibi tasarımların şekillenmesi açısından önemlidir.

Ekonomik Şartlar:

Tasarlanan bir proje, gerek işlevsellik gerekse de estetik açısından ne kadar başarılı olursa olsun, işverenin ekonomik olanaklarına uyum sağlayamıyorsa uygulanma şansı azalır. Yapılan tasarımın uygulanması için işverenin maliyet kısıtlamaları bilinmelidir.

Bütün bu veriler tamamlandıktan sonra yapılan eskiz ve kararlar doğrultusunda tasarlama süreci biter ve uygulama sürecine geçilir.

2.5 Tasarım-Tip Proje İlişkisi

Mimari proje Baran İdil'in (2003) deyiimiyle "İleriye dönük bir hayalin, hedef haline getirilmesidir". Bu durumda mimari proje ve tasarım oluşturulurken, eldeki mevcut veriler doğrultusunda, gelecekte var olacak yapı önce zihinde sonra kağıt üzerine aktarılmaktadır. Sonucunda da bu "ileriye dönük hayal" hayata geçirilmektedir. Bu süreç içinde belli başlı evreler; programlama, tasarlama, uygulama ve kullanım olarak bölüm içinde anlatılmaktadır.

Sonuçta iyi bir kullanım evresi için uygulama evresinde asgari hata gerekmektedir. Fakat bu sürecin başlangıcı olan programlama ve tasarlama evresinde yapılacak olan hatalar, gerek maliyet, gerekse de kullanımda düzeltilmesi oldukça zor durumlar yaratabilmektedir. Böyle sorunlarla karşılaşmamak için bütün verilerin dikkatle incelenmesi ve mümkün olan en iyi değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Mimari tasarıma etki eden faktörlerin projelerdeki önemi kısaca anlatılmıştır ve tezin konusu olan “tip projeler” incelenirken de bu faktörlerin etkileri önemli rol oynamaktadır.

3. TİP PROJE KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE TİP PROJE

Tip proje, uzun yıllar mimarlık dünyasında tartışma konusu olmuş, serbest mimarların “emek hırsızlığı”, kullananların (devlet veya özel) ise “ekonomi ve seri üretim” olarak nitelendirdiği bir kavramdır. Bu yüzden, bir yapı üretim şekli olarak “tip proje” kavramının incelenebilmesi için, öncelikle tanımının yapılması ve nasıl ortaya çıktığının açıklanması gerekmektedir.

3.1 Tip Proje Nedir?

Tip; (ing. *type*) aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek (Meydan Larousse, 1990).

Tip; (fr. *type*; lat. *typus*, yun. *typos*, kalıp, model) bir türün temel özelliklerini kendinde toplayan kalıplaşmış örnek. (Büyük Larousse, 1986).

Aynı yapıdan birden fazla inşa etmek için hazırlanan projelere “tip proje” adı verilir. Tip projelerin özellikle konut alanındaki (sıraevler, toplu konutlar, lojmanlar, tatil köyleri vb.) uygulama örnekleri yapının aynı arazi üzerinde çoklu inşası esasına dayanırken, eğitim, sağlık, kültür vb. yapılarında ise bundan farklı olarak aynı yapının farklı coğrafyalarda uygulandığı görülmektedir.

Atilla Yücel “mimarlıkta tip projeler ve tipoloji” konulu bir mülakatta; “tip proje kavramı ilk olarak sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda gerçekleşen endüstri devrimi, özellikle mimariyi derinden etkilemiştir. 1900’lerin başında ortaya çıkan rasyonalist akım, mimariyi eskinin taklitçiliğinden kurtarıp, abartılı süslerinden arındırarak halka daha fazla hizmet eder hale getirmeyi hedeflemiştir. Duygu yerine akıl ve mantığın, pozitif bilimlerin ön plana geçtiği bu akımla birlikte soylu mimariden toplumsal mimariye bir dönüşüm yaşanmıştır. Bunda, Fransız İhtilali’nin getirdiği demokratik ve toplumcu fikir akımlarının ve halka yönelik mimari hizmet sunmayı amaçlayan pozitivizm düşüncesinin büyük etkisi vardır. Pozitivist düşüncenin temsilcileri, mimariyi halkın hizmetine sunabilmek amacıyla genç yapı mühendisleri ve mimarlar için hastane, hapisane, postane, müze gibi kamu yapılarının tipolojik çalışmalarını hazırlamışlardır. Bu toplumsalcı mimari anlayış, endüstri devrimi sonrası ortaya çıkan acil yeni yapı ihtiyaçlarının karşılanmasında tip proje uygulamalarına neden olmuştur.”

Yine aynı mülakatta Atilla Yücel; “Üretilen tek projenin tekrarına bağlı olan tip proje uygulaması, endüstride prototipi hazırlanan ürünün fabrikada seri üretiminde karşılığını bulmaktadır. Her iki durumda da ihtiyaç duyulan ürünün hızlı, kolay, ekonomik olarak çok

sayıda üretilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısı ile tip proje hazırlamak ve uygulamak, fabrikada seri olarak makine üretmekle eşdeğer hale gelmiştir.” (Yıldız, 2001) diyerek tip projenin genel olarak nasıl ortaya çıktığını ve uygulamalarını anlatmaktadır.

Genel olarak baktığımızda, dünyada ve Türkiye’de tip proje konut üretiminde sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. Bunun sebepleri olarak, hızlı üretim gerekliliği ve tekrarlanan hacimleri ile kolay ve ekonomik bir yapı üretim şekli olduğu görülmektedir.

Endüstrileşme ile birlikte kent merkezlerinde sanayi ve ticaretin yoğunlaşması sonucunda kırdan kente göçün artması büyük bir konut ihtiyacına neden olmuştur. Bu ihtiyacın hızlı ve ucuz bir şekilde karşılanabilmesi için tip proje esasına dayanan sıraevler ve toplu konutlar inşa edilmiştir. Yeni evlerin %95’i yasaların izin verdiği nispette en ucuz ve en kolay yoldan yapılmıştır. Üretilen konutlar, işçi kesimi için yaşanabilir en küçük, işlevsel ve çoğaltılabilir niteliktedir. Bu arada İngiltere’de bazı işverenler de kendi işçileri için daha yeterli koşullara sahip mahalleler planlatıp yaptırmışlardır. Örneğin Sir Titus Salt, 1853’te Leeds yakınındaki Saltair’i kurmuştur. Lever Kardeşler 1888’de Port Sunlight’a, 1895’te ise Cadbury’s Bournville’e başlamışlardır. Bu iki yerleşim, banliyö tipi bahçeli evlerin ilk örnekleridir. Bu örnekler ve Norman Shaw’ın 1875’te aynı ilkelerle planladığı, Londra yakınlarındaki Bedford Park mahallesi bahçe-kent akımının yayılmasına yol açmıştır (Pevsner, 1977).

Tip proje uygulamalarının çeşitli ülkelerde, belirli dönemlerde ve çeşitli nedenlerle ortaya çıktığı görülmektedir. Enis Faik Arcan* “mimarlıkta tip projeler” konulu bir mülakatta; “Tip proje uygulamalarına başvuru bir başka dönem ise II. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasındır. Yapı ihtiyacının karşılanmasında nitelikten ziyade niceliğin önem kazandığı bu dönemde, özellikle A.B.D.’de birçok yeni konut ile eğitim ve sağlık yapıları tip proje ile elde edilmiştir. Ancak acil ihtiyaçlar karşılandıktan sonra tip proje uygulamaları son bulmuştur” (Yıldız, 2001) diyerek, tip proje uygulamalarının belirli dönemleri kapsadığını ve daha sonra nitelikli yapı planlarına geri dönüldüğünü ifade etmiştir.

3.2 Türkiye’de Tip Proje Olgusu

Tip proje olgusu, sadece ülkemizde değil tüm dünyada uygulanılmış, mimarlık dünyasının da oldukça ilgi gösterdiği ve zaman zaman tepki ve tartışma konusu olan bir kavramdır. Fakat dünyadaki uygulamaların ve tartışmaların çok fazla yer ve zaman alacağı düşünülerek, bu

---

* Yrd. Doç. Dr., Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

çalışmada, konuyu Türkiye ölçeğinde araştırarak, Türkiye'deki uygulamalar, nedenler ve konu hakkındaki görüşler aktarılmaktadır.

3.2.1 Tarihsel Gelişimi

Tip proje kavramı, ülkemizin mimari ortamında her dönem oldukça geniş bir yer tutmuş, gerek elde edilmiş biçimi gerekse de uygulamaları ile mimarlık dünyası tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmış fakat hala ortak bir çözüm yolu bulunamamıştır. Konunun tarihsel gelişimini, Türkiye Cumhuriyeti ve yapı sektörü için çok önemli kırılma noktaları olan üç süreçte incelemekte fayda vardır:

1- 1923 – 1950 Cumhuriyet'in kuruluş dönemi

2- 1950 – 1980 Çok partili demokrasi dönemi

3- 1980 sonrası

1923-1950 yılları arasını tek bir dönem olarak ele almanın, söz konusu yirmi yedi yıl içinde politik, sosyal ve ekonomik bağlamda hiçbir değişme olmadığı gibi bir yanlış yaratması riski bulunmaktadır. Ancak 1950 yılı gerek politik gelişmeler, gerekse bu politik gelişmelerden kaynaklanan ekonomik ve sosyal oluşumlar nedeniyle mimarlık ve yapı üretimi açısından önemli bir dönüşüm noktası olarak görüldüğünden dönem belirleyici olarak ele alınmıştır (Sey, 1998).

Demokratik hayatın ve özgürlüklerin bir kez daha kesintiye uğradığı 1980 yılında, Türkiye yine bir kırılma noktasına geldi. Askeri müdahaleyi izleyen dönemlerde işbaşına gelen iktidarların liberal ekonomi anlayışı, tüm kurumlarda olduğu gibi mimarlık ve yapı üretimi alanında da mevcut kural ve değerleri yerinden oynattı (Sey, 1998).

Metin Aygün* (2004) yazısında “Tarihsel olarak birkaç farklı dönem belirlenebilir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1930’lu yıllarda başlayan, II. Dünya Savaşı sonrası yeni kurumsal değişikliklerin hayata geçmesiyle sonuçlanan dönem, 1950’lerde başlayan 12 Eylül 1980’de biten ve 1980’lerden bugüne gelen dönemler ülkede ekonomik, toplumsal ve siyasi alanlarda radikal dönüşlerin gerçekleştiği kırılma noktaları olarak ele alınabilir” demiştir. Tip proje kavramının çıkış sebeplerinin başında gelen Türkiye’nin sosyal ekonomik ve kültürel boyutunu dönemlerine göre incelemek ve ülkenin bu dönemlerdeki teknolojik durumunu

---

* Mimar, Mimarlık Dergisi Yayın Komitesi ve Yarışmalar Komitesi Üyesi

açıklayarak irdelemek faydalı olur.

3.2.1.1 1923 – 1950 Dönemi

Savaştan yeni çıkmış olan Türkiye önemli ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya idi. Ülkenin kişi başına, 1300-1500 Türk Lirasını bulan milli gelir seviyesi, yıkılmış, tahrip edilmiş, yakılmış kırları ve kentleri, çökmüş ekonomisi, dağ gibi yığılmış sorunları, çözüm beklemekte, devrimden çok şey umut eden yoksul halk kitleleri acil istekler öne sürmekte idiler (Ural, 1974).

1923'te Cumhuriyet kurulduğunda, mimarlık uygulamaları ve yapı üretimi açısından zengin bir kültür mirası, gelişmemiş bir inşaat sanayi, yetersiz sayıda mimar ve teknik eleman ile harap bir ülke devralınmıştı. Savaş yıllarında yüksek okullarda aksayan eğitim nedeniyle yeni mezun verilememişti. Genç devletin gerçekleştirmesi gereken çok işi olmasına karşın elindeki kaynaklar yetersizdi. Böyle bir ortamda imar hareketlerine öncelik verilmesini beklemek olanaksızdı (Sey, 1998).

Afife Batur*(1998) ilk Cumhuriyetin ilk yıllarını “Uzun süren ve yenilgiyle biten Birinci Dünya Savaşı’ndan ve önceki savaşlardan ve son derece zor koşullarda kazanılmış Kurtuluş Savaşı’ndan sonra ilk yıllar doğal olarak yıkıntıların onarımı ve yeniden kuruluş çalışmaları ile geçti. Harap olmuş bir ülke, çökmüş bir ekonomi ve yorgun bir halkla gerçekleştirilmek durumundaki bu çalışmalar, o günün parasal koşullarında önemli sayılabacak ödeneklerle desteklendi” diyerek anlatmaktadır.

1923 yılında ülkenin ekonomik durumuna bir yön vermek için, İzmir’de Türkiye İktisat Kongresi toplandı. İktisat kongresini izleyen yıllarda, alınan kararlar doğrultusunda ekonomik ve yasal girişimler başlamıştır. Türkiye’de ilk şeker üretimi Uşak ve Alpullu fabrikalarının 1926’da faaliyete geçmesi ile başladı. Şeker üretimi için gerekli pancar tarımı yaygınlaştı. Özellikle tekstil ve çimento endüstrilerinin üretimleri hızla arttı. 28 Mayıs 1927’de “Teşvik-i Sanayi Kanunu” yürürlüğe kondu. Eski kanunun bazı hükümleri aynen korunuyor, Türkiye İktisat Kongresinde getirilen yeni önerilerle, tedbirler destekleniyordu. Yurt içindeki işletmeleri korumak ve teşvik etmek amacıyla, bütün resmi ve özel müesseseleri, dışardan gelenden yüzde 10 pahalıya dahi olsa, yurt içinde imal ediliyorsa ihtiyaçlarını yurt içinden temine mecbur ediyordu (Ural, 1974).

---

* Prof. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi

1929'da dünya buhranı patlak verdi. Ağır sanayisini kuramamış, ekonomik faaliyetinin temeli tarım ürünleri üretimi olan ve o yıllarda milli gelirinin yaklaşık olarak %67'sini tarımdan sağlayan Türkiye ekonomisi, buhran nedeniyle büyük bir darbe yiyerek az gelişmişliğinin bedelini ödedi.

1930'lu yıllara gelindiğinde, yaşanan on yıllık deneyimin sağladığı birikim ve 1929 dünya buhranından alınan derslerle Türkiye ekonomi politikası rayına oturtulmuştu. 1930'lu yıllarda "ılımlı devletçilik" anlayışı çerçevesinde ekonomik faaliyetler sürdürülmüştür. Çeşitli devlet tekelleri kurularak, şeker, gazyağı, kibrit, tuz, patlayıcı maddeler, iskambil kağıdı, çakmak taşı, tütün işleme ve ihracı ve liman işleri devlet kontrolüne alındı. Bu sayede hükümetin kendisi de girişimci bir tüccar haline geldi.

1931 yılında, Türkiye'de ekonominin örgütlenme biçimi ve sanayileşme çabasında çeşitli sorunların ortaya çıkması ve büyümesi nedeni ile, Sovyetler Birliği planlı ekonomi uygulamasının sağladığı büyük gelişimin de etkisi ile, plan ve program fikri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Birinci beş yıllık sanayileşme planı 1931-1933 yılları arasında hazırlanarak Mayıs 1934'te yürürlüğe kondu. Sovyetler Birliği'nden 20 milyon altın dolarlık bir kredi, kamu harcamalarından bazı kısıtlamalar yapılarak, plan hedeflerine harcamak amacıyla, bütçeden de 6 milyon liralık bir tahsis sağlanıyordu. Planın yürütülmesi ve yapılması düşünülen tesislerin gerçekleşmesi işini İş Bankası ve 1933'te kurulan Sümerbank üstleniyordu. Birinci beş yıllık sanayileşme planının amacı, ithalatta önemli yer tutan ve hammaddeleri yurt içinden sağlanabilen tüketim mallarının üretimini sağlayacak sanayi kollarının kurulması idi. Bu amaç doğrultusunda, dokuma, maden, selüloz, seramik, kimya sanayileri ile ilgili tesislerin gerçekleştirilmesi planlanmış, ayrıca enerji sorunu, altın ve petrol arama ve teknik öğretiminin geliştirilip örgütlenmesi de öngörülmüştü (Ural, 1974).

Birinci beş yıllık sanayileşme planında öngörülen işlerin, planlanan devreden önce tamamlanacağına inanılması üzerine, 1936-1937 yıllarında ikinci beş yıllık sanayileşme planının hazırlanmasına başlanmıştır. Hükümet bu planı ancak 1938 yılında onaylamıştır. II. Dünya Savaşı'nın başlaması bu planın uygulanmasını engellemiştir (Ural, 1974).

II. Dünya Savaşı'nın patlaması ile birlikte askeri harcamalar bütçenin önemli bir kısmını teşkil etmeye başlamıştır. Savaş süresince devletin ekonomik hayata müdahalesi daha aktif bir hal almış, ihracatımız artarak ilk kez ithalatımızı geride bırakmıştır. Öte yandan 1939-1946 yılları arasında fiyatlar dört misli yükselerek, halkı asgari ve zorunlu geçim ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak duruma düşürmüştür. 1946'da Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan dördü bir bildiri yayınlamışlar. Yeni bir parti kurmanın

hazırlıklarına giriştiler. 1947’de kabul edilen bir kararname ile Cumhuriyet döneminde ilk defa yabancı sermaye teşvik edilip, dışarıdan gelecek sermayenin döviz olarak getirilme zorunluluğu konmuştur. Ayrıca siyasi alanda da Demokrat Parti’nin kurulmasına izin verilerek, 1946’da seçimler yapılmış ve “Demokrasi” uygulaması başlamıştır (Ural, 1974).

Bu dönemlerdeki mimarlık ve imar faaliyetlerinin bu gelişimlere paralel olarak seyrettiğini görülmektedir. Sanayi planında olduğu gibi mimarlık alanında da dışarıdan yardım ve çözüm arayışları yoğun olarak gözlemlenmektedir. Bu dönemde yabancı mimarlar özellikle kamu alanında, devlet seçkinleri tarafından yeni rejimin başarılarını görselleştirecek simge yapıların inşa edilmesi ile görevlendirilirken, yerli mimarlar varlıklarını ve yeterliliklerini ispat etme ve mimarlık mesleğini yasal bir çerçeveye oturtarak yabancı mimarlar ve işleri denetlenemeyen kalfalara karşı haklarını belirleme mücadelesi vermişlerdir.

Yasemin Yılmaz Sayar* (2002) yazısında durumu “Mimarlığı talep eden çevrenin devlet-devlet seçkinleri ile sınırlı olduğu, onların ise tercihini yabancı mimarlardan yana yaptığı ve sivil mimarlık alanını ayakta tutacak kayda değer bir yerli burjuva sınıfının henüz gelişmediği bir ortamda, Türk mimarları kendilerine iş sahası açmak ve toplumsal statülerini pekiştirmek amacıyla yoğun bir mücadele vermişlerdir. 1929 dünya ekonomik buhranı ile iyice belirginleşerek, ekonomik bir boyut da kazanan bu durum, Türkiye’de çalışan yabancı mimarlara tepkilerin artmasına neden olmuştur. Bu yıllarda mimarlık gündemini işgal eden diğer bir sorun ise, Türk mimarlarına neredeyse tek iş sahası olarak kalan konut inşaatlarının, projelendirilmesi dahil kalfaların elinde bulunmasıdır. Görülüyor ki 1930’lu yıllar, resmi hizmet ve prestij yapılarının büyük bir bölümünün yabancı mimarlara yaptırılması, geri kalanının da az sayıda yerli mimar arasında bölüşülmesi ve şehirlerde yapılan konut inşaatlarının ise kalfaların elinde bulunması nedeniyle, mimarlar arasında ekonomik ve ideolojik bir mücadelenin geliştiği yıllar olmuştur” diyerek özetlemiştir.

Aynı konuyla ilgili Somer Ural (1974) “1930 sonrası mimarlık alanındaki değişimlerin meydana gelmesinde, 1927 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu çerçevesinde, ‘Türkiye’de bulunmayan uzmanların Avrupa’dan getirilmesi’, hakkına dayanarak, davet edilen yabancı mimarların da rolü olmuştur. 1923 yılından beri geliştirilen 1929 buhranından sonra formüle edilen ekonomi politika, 1930’lardan itibaren dünya ölçüsünde yaygınlaşan burjuva şöven milliyetçiliğinin etkileri ile de birleşerek, mimarlık alanında 1930’lardan sonra ‘milli mimari’ akımı içinde bir değişimin meydana gelmesine neden olmuştur. Önceki

---

* Yrd. Doç. Dr., DEÜ Mimarlık Fakültesi

dönemin eleştirisi üzerinde gelişen inkılap mimarisini yaratma çabaları içindeki yabancı ve yerli mimarlar, bu değişimi gerçekleştirerek mimarlık faaliyetini yürütmüşlerdir.

1923-1930 yılları arasındaki devre, Türkiye'nin ekonomik bakımdan önemli sorunlarla karşı karşıya kaldığı bir devredir. Ekonominin işlerliğini sağlayacak, üretim ve dağıtımını gerçekleştirecek haberleşme ve ulaşım damarlarını kurmak, öncelikle çözümlenmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bu yıllarda bayındırlık siyaseti denilince akla "memleketi çelik ağlarla örmek" gelmektedir. Bu dönemde, bayındırlık siyasetinin, ekonominin işlerliği için acil olarak çözüm bekleyen ulaşım sorunu üzerinde yoğunlaşması, mimarlık faaliyetinin sınırlı bir alanda kalması sonucunu doğurmuştur. Başkent Ankara'daki faaliyeti, yönetim için öncelikle gerekli fonksiyonlara cevap veren yapılar, bankalar, eğitim kurumları gibi yapılar teşkil etmiştir (Ural, 1974). Bu dönemdeki özellikle eğitim yapılarının tip projeler yoluyla elde edildiğini ve Cumhuriyet döneminin ilk tip projelerinden birinin de 1928-1931 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlatılıp uygulandığını, Zeki Sayar (1936a) yazısında görülmektedir; "1931 yılında bir tip planla İstanbul Belediyesi tarafından inşa edilen otuz kadar ilkokul binasını birçok mahzurlu noktalardan tenkit etmişim."

Cumhuriyet döneminde iktidarın 1950 yıllarına kadar mimarlık alanındaki programı ve öncelikler sırası şöyle idi: Ankara'nın imarı, çeşitli vilayetlerde hükümetin otoritesini temsil eden yönetim yapıları, özellikle hükümet konakları, ilkokullar, sağlık hizmetleri, diğer kamu hizmetlerine ait binalar, memur evleri, köy ve göçmen evleri ve nihayet işçi evleridir. Cumhuriyetin başından 1944 yılına kadar Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri tarafından gerçekleştirilen proje sayısı ancak 1350 idi. 1950 yılına kadar en kabarık program olduğu söylenen 1948 yılı programında 20 hükümet konağı, 6 hastane, 40 okul, 3 meteoroloji istasyonu vardı. Ve milli mimari tartışmaları ideolojik, politik, ekonomik, kültürel, estetik boyutları ile 30 yılda inşa edilen bu 2000 civarındaki uygulama üzerinde yoğunlaşmıştır (Ural, 1974).

Ankara, inkılap ve şehirsiz özellikleri ile örnek olacak bir şehir olarak düşünülmüştür. Bu yüzden imar faaliyetlerinin en öncelikli ve en çok önem verilen maddesi olmuştur ve bu dönemde birçok bakanlık ve diğer hükümet binaları ile kamu binaları inşa edilmiştir. Ayrıca diğer maddeler içinde bulunan memur evleri projeleri için de pilot bölge konumundadır.

Ankara'nın modern bir kent olarak yeniden kurulması rejim için bir prestij projesiydi. Bu nedenle çok sınırlı olanaklara sahip olan bütçeden büyük bir payın bu amaç için harcanmasından kaçınılmadı. Batılı bir başkentte bulunması gereken ve devletin çalışabilmesi için gereksinilen kamu binaları İstanbul'daki Sanayi-i Nefise Mektebi hocaları tarafından ve

Milli Mimarlık Akımı ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirildi (Sey, 1998) (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Milli Savunma Bakanlığı Binası (1931), Sağlık Bakanlığı Binası (1927) (Batur, 1998)

Ankara'nın imarından sonra gelen, bu dönemin önemli bir mimarlık faaliyeti de, merkezi yapılarının ve memur evlerinin inşasıdır. Bütün bu faaliyetlerde gerçekleştirilmek istenen program, devletin yönetim ve denetimi için öncelikle gerekli çeşitli kuruluşları barındıracak yapıların bütün yurt ölçüsünde yayılmasının sağlanması idi.

Bu amaçla, Ankara'da ve bütün yurt düzeyinde, acil ihtiyaçlara cevap verecek, resmi ve yarı resmi kuruluşlara ait binalar; bakanlıklar, milli savunma ve yüksek eğitim yapıları, hükümet konakları, ilkokullardan başlanarak, daha az acil olanlara doğru inşaat faaliyeti sürdürülmüştür. Bu dönemde, milli mimari akımı resmi bir nitelik kazanmıştır. Bayındırlık Bakanlığı'nın denetiminin söz konusu olduğu yapılarda, Kemalist rejimin büyüklüğünü gelecek nesillere anlatacak tarzda, mimari birliğin sağlanması anlayışı çerçevesinde çalışmalar yapılacaktır. Bu amaçla, okul binaları, mezbahalar, postane ve çeşitli kamu binaları, hükümet konakları milli mimari üslubu içinde projelendirilmiş ve tipleştirilmiştir.

Bu durum Zeki Sayar (1936a) yazısında eleştirilere maruz kalmaktadır: "Devlet binalarında plan-tipin tatbiki milli mimarinin daha tohum halinde iken ölümü demektir...Tip plan, mimari ve sanat bakımından önemi az, özelliği olmayan, basit ve yardımcı binalar için kabul edilebilir. Bunlar ise sınırlıdır. Köy evleri, amele mahalleleri, ucuz ikametgahlar bu sınıfa sokulabilir. Fakat bu sınıf inşaatta bile daima bir tip çeşitlenmesi vardır. Halbuki, mimari özelliği olan, kamu hizmetlerine ait, resmi ve milli binaları hiçbir zaman bir tip planla inşa etmek doğru olamaz. Mesele böyle olduğu halde, bizde Maarif Bakanlığı'nın bundan sekiz yıl evvel bütün Anadolu için tip mektep planları meydana getirdiği, daha sonra, yukarıda bahsi geçen İstanbul ilk mekteplerinin inşası, Başvekalet tarafından şehir ve kasabalar için kabul edilen mezbaha tipleri ve hala da, Nafia Bakanlığı tarafından, mektep, postane vs. gibi kamu binaları planları için tipler hazırlandığına şahit oluyoruz. Başka başka şehirlerde birbirlerinden

tamamen ayrı özellikler gösteren arsalar üzerine kurulacak birçok binaları tek bir plana göre mütemadiyen tekrarlamak bugünkü plan tekniğinin ve bilgilerinin kabul etmediği bir haldir. Bilhassa mektep, postane gibi kamu hizmetlerine mahsus ve şehirlerin içinde bulunması lazım gelen binaların, sokaklar, etraf binalar ile sıkı alakaları vardır. Arsaların şekilleri, oryantasyon vaziyetleri, nivelmanları (kot farklılıkları) gibi birçok özellikleri olması muhtemeldir. Bu mecburiyetler, neticede mimarı yerine göre özel bir plan hazırlamaya icbar etmelidir. Bundan başka şehirlerin iklim ve malzeme farkları da tipe müsaade etmeyecektir. Şimal, cenup, orta ve sahil vilayetlerimizde tatbik edilecek inşa sistemleri ve malzeme özellikleri şekil başlıklarını doğuracağı gibi tip planın tatbikine zorluk verir. Vaziyet böyle iken devlet inşaatında tipe niçin müracaat edildiğinin de sebeplerini araştıralım. Sebepler muhtelifdir:

- Devlet fen bürolarının proje işlerine lazım gelen kıymeti vermemeleri,
- Kadrosuzluktan dolayı ihtiyaç tespitinde ayrı projeler hazırlanamaması,
- Tip inşaat yapmakta mahzur görmemek ve hatta tipi tatbik ederken milli bir mimari yapıldığına zahip olmak.”

Devletin imar programı içerisinde bulunan memur evleri, köy evleri ve işçi evleri ise, programda çokça bahsedilse de yeterli alakayı görmediği gözlemlenmektedir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında konut bakımından fazla sıkıntısı olmayan Türkiye, daha sonra Türkiye'nin ihtiyacı olan nüfusu doldurmak amacıyla yurt dışından gelen Türk vatandaşlarının göçü sebebiyle mesken buhranına girdiği görülmektedir. Daha sonraki sanayileşme planı doğrultusunda şehirlerde kurulan fabrikalarda çalışmak üzere köyden kente göçün fazlalaşması, bu buhranı daha da artırmıştır. Köylerin yeteri kadar yardım alamamasının da etkisi olduğu düşünülerek, imar programı içerisindeki köy evleri devreye sokulmaya çalışılmaktadır. İlk tip proje müsabakası olarak sayılabilecek yarışma 1935 yılında Arkitekt Dergisi'nde yayınlanmıştır. Buna göre biri büyük biri küçük olmak üzere iki tip köy evi istenilmektedir. Bu tip projelerle ve uygulamalarla ilgili olarak Zeki Sayar (1936b) şöyle demektedir:

“Köyde tek plan yanlış bir usuldür. Geçen yıl kurulan her köyü teşkil eden evler tek plan üzerine yapıldı. Daha doğrusu, gerek Trakya'da, ve gerek Diyarbekir ve Elaziz'de yapılan evler yalnız bir iki tipten ibarettir. Halbuki yeniden kurulacak bir köyde birkaç ev tipi olmalıdır. Çünkü köydeki göçmen ailelerinin nüfus miktarına, köyün kuruluşundaki oryantasyon esaslarına, uyacak tipler üzerine planlar meydana getirmek lazımdır. Arazi başlıkları gösteren muhtelif köylerde bir tip tatbik etmek doğru olmaz. Bu suretle

malzemede tip esasını kabul etmek, fakat evlerin planında muayyen birkaç tipten sakınmak en doğru bir mimari düşünüş olur...İklim, yaşayış, adet, iktisadiyat, ziraat gibi esas amillerle, yapıyı meydana getirecek malzemenin cinslerini ele alarak bunları, mimari görüşle ve fenne istinat ettirerek terkip etmek ve en rasyonel şekilde köy evlerini meydana getirmek bizim için bir gaye olmalıdır. Birkaç yıldan beri yapılan göçmen köy evleri ve evlerinde, yukarıda bahsettiğim özellikleri göremiyorum. Bu inşaat gelişigüzel yapılmakta ve bu sahada lüzum olan bilgi ve özellikler aranılmamaktadır. Etüt edilmemiş, kifayetsiz planlı evlere yerleştirilen köylü ihtiyacına kafi gelmeyen evleri ilk fırsatta tadil etmeye kalkmaktadır. Kendi ikametinden başka birçok ihtiyaçlarına tekabül etmesi lazım gelen fakat –iktisadi sebeplerden diyeceğim- kifayetsiz olan evlerin muhtelif yerlerine ilaveler yapmaktadır ve bu suretle içinde yaşayabilmek için evi kendine uydurmaktadır. Bu ilavelerin fena birçok mahzurları doğurduğunu söylemeye lüzum yoktur.”

Köy ve göçmen evleri ile ilgili çalışmalar, gerek başarısız uygulamalar gerekse de ekonomik sebeplerden dolayı 40000 köyden sadece 64 tanesinin numune olarak yapılmasıyla tamamlanmıştır. Ayrıca tip projelerden kaynaklanan malzeme temininin maliyet açısından zorlaması, numune köylerin oldukça masraflı olmasına sebep olmaktadır.

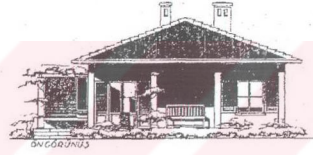
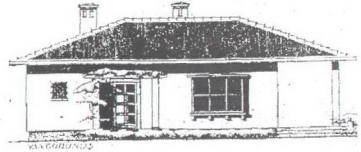
II. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle artan ekonomik buhran ve giderek yoğunlaşan kırdan kente göç sebebiyle, mesken problemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Mimarlar bu sorunun şimdilik gecekondularla kötü de olsa çözümlüyor gibi gördüğünü fakat savaş sonrası için yeni programlar geliştirmek gerektiğini belirtmektedirler. Bu kaos durumunun en iyi şekilde hazırlık yaparak geçirilebileceği belirtilip, bir faaliyet olmamasından yakınmaktadır.

Bütün milletler, harp sonrası imar ve inşaa faaliyeti için şimdiden hazırlanıyorlar. 1939'dan beri harp gayelerine yaramayan her türlü yapı ve imar hareketi durdurulduğu için dünya mimar ve mühendisleri, harp inşaatı yanında mesailerinin mühim bir kısmını mimari sahada ilim, fikir faaliyetine ve proje hazırlıklarına tahsis ve hatta teksif etmişlerdir. Dünya ahvalinin icaplarına süratle uyamadığımız ve zamanında mukabil tedbirler alamadığımız için inşaat yapmak imkanlarını kaybetmekteyiz. Bu sebepten mimar, mühendis ve müteahhitlerimizin ve bunların teşkil ettiği mimari ve teknik büroların işleri azalmıştır ve hemen hemen işsiz bir haldedirler. Devlet bürolarının hali de özellerden farksızdır (Sayar, 1944).

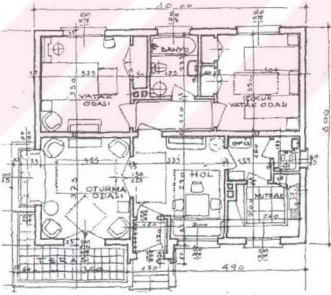
Zeki Sayar'ın da dediği gibi bu durgun yıllar da yeterince değerlendirilememiş, savaş sonrası en faal yıl olarak belirtilen 1948 yılında birçok proje tip olarak uygulanmaktadır.

Yapı Kredi Bankası Tip Evleri (Şekil 3.2), Abidin Mortaş'ın hazırladığı Tip Memur Evi

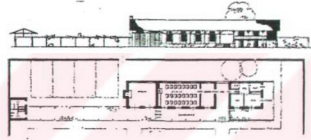
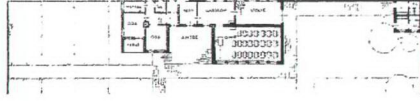
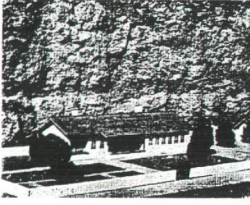
(Şekil 3.3), 1941 yılındaki Köy Okulları Proje Müsabakası (Şekil 3.4) ve Kozlu'daki Amele Evleri Mahallesi (Şekil 3.5), Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmış olan tip projelere örnekler gösterilebilir. Ayrıca bu dönemde yapılmış olan postane, köy sağlık merkezleri, mezbaha, ilkokullar, Ziraat Bankası Şube Binaları vb. gibi yapılar da tip proje yoluyla elde edilmiştir.

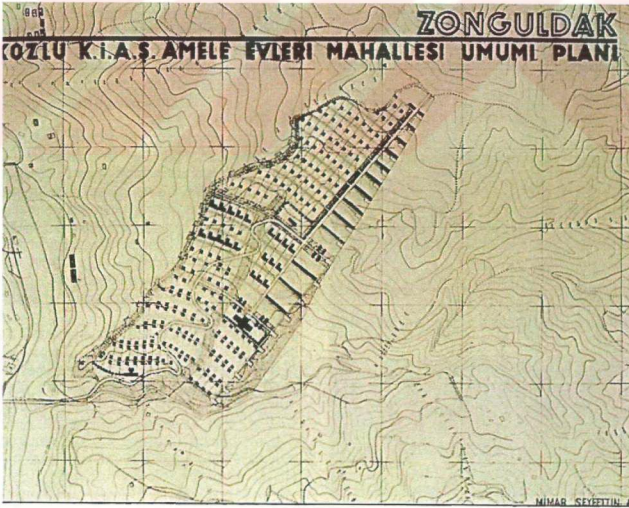
Şekil 3.2 Yayı Kredi Bankası Tip Ev Projesi (Arkitekt, 1939)

Şekil 3.3 Memur Evi Tip Projesi – Y. Mimar Abidin Mortaş (Arkitekt, 1944)

Şekil 3.4 İklim Bölgelerine göre Köy Okulları Tip Projeleri (Arkitekt, 1941)

Şekil 3.5 Kozlu Amele Evleri Mahallesi, Mimar Seyfi Arkan, 1935-37 (Tanyeli, 1992)

3.2.1.2 1950 – 1980 Dönemi

1946 yılında çok partili dönemin başlamasıyla hayata geçen ‘Demokrasi’ rejimi, gerçek uygulamalarını 1950 yılından sonra göstermiştir. 1950’den 1980’e kadar geçen süre içinde Türkiye politik anlamda çeşitli zaman dilimlerine bölünebilirse de, genel olarak ekonomi, kültür, inşaat ve mimarlık alanlarında belirli bir çizgide devamlılık gözlemlenmektedir.

1950 seçimlerinden sonra politik ve ekonomik alanda gerçekleşen değişimlerin “tek partili yönetimden çok partili demokratik rejime geçişin ve yeni dünya sistemine dolayısıyla ekonomisine eklenmenin” yansımalarını kentsel alandaki ve yapı stoku üretimindeki dönüşümlerde izlemek mümkündür. 1950’li yıllar aynı zamanda “Batı” kavramındaki önemli dönüşüme de işaret etmektedir. Bu döneme kadar uluslar arası ilişkileri Avrupa ile sınırlı kalan Türkiye için de, savaş sonrası dönemde tüm dünyada olduğu gibi artık Batıyı Amerika temsil etmektedir (Sayar, 2004).

Çok partili düzene geçilen 50’li yıllar, Batı kavramında bir yer değiştirmeye sahne olmaktadır. Yapı ve yaşam kültüründe artık Amerikanlaşma dönemi başlamıştı. Amerika’dan Türkiye’ye yabancı yardım akışının yanısıra, Soğuk Savaş dönemi müttefiklerinin birer “küçük Amerika” olma rüyasını Türkiye’nin de görmeye başlaması, kültürel kimliğin yönünü ve ona uygun mimarlığın da şeklini belirledi (Balamir, 2003).

1950 yılında yapılan ilk çok partili genel seçimi Demokrat Parti’nin kazanmasıyla 1960 yılına kadar sürecek olan “Liberalleşme” ve ekonomide dışa açılım süreci başlamıştır.

1950 yılları, Türkiye sosyal ekonomisinde, 1946 yılından itibaren başlayan değişimlerin somut bir biçimde ortaya çıktığı yıllardır. “Demokrasi” denemesi başlamış ve Türkiye’de ilk kez iktidar, “parlamentar demokrasi” kuralları içinde değişmiştir. Devletin ekonomideki payı sınırlandırılacak, özel teşebbüs desteklenecek, ABD’nin ekonomi politikasına sınırsız bağlanılacaktır (Ural, 1974).

Demokrat Parti’nin iktidar yılları, II. Dünya Savaşı sonrasına rastladığı için, ekonomik açıdan çok zor dönemlerden geçti. Birinci Menderes Hükümeti’nin ekonomik hedefleri; hayatın ucuzlatılması, üretim kapasitesinin ve istihdamın artırılması, maliyetin düşürülmesi, vergi adaletinin sağlanması, gümrük tarifelerinin gözden geçirilmesi, özel sektörün ve yabancı sermayenin desteklenmesi gibi uygulamaları öngörüyordu. Önce özel teşebbüsü desteklemek üzere Ağustos 1950’de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kuruldu. Üretim ve milli gelir hızla artarken, karayolu ve baraj yapımına ağırlık verildi (Arıboğan, 1993).

Demokrat Parti iktidarı, Türkiye’ye yabancı sermaye girmesini sağlayacak teşvik tedbirlerinin

saptanması için ABD'den uzmanlar getirtmiştir. "International Bank for Reconstruction and Development" tarafından Türkiye için bir uzman heyetine hazırlatılan "Baker" raporu; devletçiliğin tasfiyesi, tarıma öncelik ve ağırlık verilmesi, özel teşebbüse her alanın açılması ve yabancı sermayeyi cezbedecek koşulların yaratılmasını öneriyordu. 1 Ağustos 1951'de kabul edilen "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" ile, yabancı şirketlerin petrol arama ve yatırımlarını sağlamak amacıyla çıkarılan Petrol Kanunu, bu raporun doğrultusunda saptanan politikanın ürünüdür (Ural, 1974).

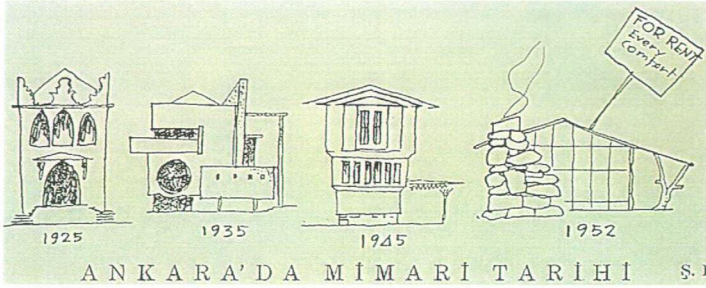
CHP iktidarının savaş boyunca rezerv tuttuğu döviz ve altının kullanıma girmesi, ABD'den alınan ekonomik ve askeri yardımlarla DP iktidarının ilk dört yılı iktisadi alanda büyük bir canlılık ve başarıyla kapandı (Arıboğan, 1993).

1954 yılına gelindiğinde, yabancı sermaye ithaline dayalı Türkiye ekonomisinin, birikmiş borçlar ve borç faizlerini ödeyebilme olanağı hemen hemen ortadan kalkmıştı. Osmanlı Devleti'nden kalan Dünyu Umumiye borçlarının son taksitinin ödendiği 1954 yılı aynı zamanda, Türkiye'nin 1947-48'den beri almaya başladığı dış borçlarını ödeyemez duruma geldiği tarih de olmuştur (Ural, 1974).

DP iktidarının 1957 ertesini üçüncü döneminde ekonomik sıkıntılar giderek halka da yansımaya başladı; özellikle 1950'li yılların sonlarında karaborsa, yokluklar ve kuyruklar, Türkiye'nin gündemini oluşturmaya başladı (Arıboğan, 1993).

1950-1960 yılları arasında "Amerikan yardımı" adı altında alınan borçlar, ağır makine ve maden işletme sanayileri, ağır kimya sanayisi, selüloz ve kağıt sanayisi alanlarında kesinlikle yatırım yapılmaması koşulu ile verilmekte idi. Bu dönemde teknik yardımın %10'u, iktisadi yardımın %6,8'i sanayinin geliştirilmesi için kullanılmış, ABD sermayesinden en çok yararlanan alanlar tarım ve hizmetler kesimleri olmuştur. Ve bu dönem, Türkiye üzerinde ABD egemenliğinin arttığı, ekonomik sorunların, baskı rejiminin ve terörün halk kitlelerini alabildiğine etkisi altına aldığı bir dönem olarak 1960 hareketi ile noktalandı (Ural, 1974).

Öncelikle 1950-60, daha sonra da 1980'e, hatta günümüze kadar devam eden konut ve geçeköndü problemleri bu dönemde başlamıştır (Şekil 3.6). Liberal ekonomi ve yabancı sermaye kanunları ile gelişen, karayolu ağlarıyla güçlenen özel sektördeki fabrikalarda artan işgücü ihtiyacı ve tarımda makineleşme ile azalan işgücü ihtiyacı, kırsal kesimden kentlere doğru göçü tetiklemiştir.

Şekil 3.6 Balo Gazetesi, 1952, Ankara'da Mimarlık (Mimarlık, s:313, 2003)

Bu dönemde, savaş öncesinde iç pazara hapsolmuş ülke ekonomisinin, özellikle tarımda modernizasyona ağırlık verilerek dışa açılma süreci başladı. Liberalleşme söylemi içinde özel kesime önem verilmeye başlandı; demiryolları ağırlıklı altyapı yatırımları stratejisinden, karayolu ağırlıklı altyapı stratejisine geçildi. Tarımda bir yandan hızlı bir makineleşme gerçekleşirken öte yandan geçimlik ya da uluslar arası pazarlar için sınırlı artık üreten bir yapıdan, ulusal ya da uluslar arası pazarlar için uzmanlaşmış üretim yapan bir yapıya doğru geçilirken, tarımda teknolojik gelişmeler verimliliği artırdı ve kırdan kopmalara neden oldu (Tekeli, 1998).

İkinci Dünya Savaşının sonu, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme süreci için de bir dönüm noktasıdır. Tarımda makineleşme, ticari tarımın sıçrama yapması, kentlerde sanayinin gelişmesi ve kitleler halinde kentlere göç olguları ile ifade edilen süreç bu uluslar arası ortamın sonucudur. Nüfus artmakta ve büyük bir bölümü Doğu Marmara'ya, Orta Ege'ye, Çukurova'ya ve Ankara'ya çekilmektedir. Nüfusun çekildiği bu bölgelerdeki orta ve büyük boy sanayilerce üretilen yeni mallar, eşi görülmedik bir hızla yenilenen ve yayılan bir karayolu ağıyla Anadolu'nun ücra köşelerindeki bayilere, dolayısıyla da tüketicilere ulaşmaktadır. Aynı karayolu ağı, Anadolu'daki ticari tarımın mahsullerini tüketici kitlelerin yığıldığı büyük kentlere taşımaktadır. Tüm bankaların neredeyse her kasabada birer şubesi vardır (Bilgin, 1998).

Türkiye'deki hızlı kentleşmenin dinamiklerinden biri kırsal kesimin iticiliğidir. Hızlı nüfus artışı sonucu katlanarak büyüyen kırsal kesim nüfusu bir yandan topraksızlaşmanın, bir yandan da makineleşmenin yarattığı işsizliğin baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Öteki dinamik ise kentlerin çekiciliğidir. 1950'li yıllardan başlayarak gerek var olan sanayide ölçek büyümesi, gerek bunlara yeni tesislerin eklenmesi biçiminde gelişen ve yol, elektrifikasyon

vb. altyapılarla desteklenen sanayi, yeni işgücü talebi yaratmaktaydı. Sanayinin yanısıra gelişen ticaret, bankacılık ve toplum hizmetleri sektörlerinin de işgücü talebi artmaktaydı. Bu ekonomik etmenler yanında kentlerdeki sağlık, eğitim, kültür vb. olanakların da kuşkusuz bu çekim gücünü artırıcı bir etkisi olagelmıştır. Kırsal kesimin itici etkisi sonucu kentlere ekonominin talep ettiği kadar nüfus akması, kentsel alanda konut, altyapı, kamu hizmetleri gibi sorunların yanısıra bir takım sosyal ve kültürel sorunlara da kaynaklık etmektedir (Sert, 1993).

Bu dönemin en ağırlıklı meselesi konut sorunu olmuştur fakat mimarlık ve inşaat dünyasında başka gelişmeler de döneme damgasını vurmuştur. Özel sektörün yapı ihtiyacı, devlet bünyesinde çalışmakta olan mimarlarla halledilemeyeceği için ilk serbest mimarlık büroları kurulmaya başlamıştır. Ayrıca 1954 yılında diğer meslek odaları ile birlikte Mimarlar Odası da kurulmuştur. 1950 sonrası imar faaliyetleri ve mimarlık alanındaki değişimler, yabancı sermaye ve uzman raporlarıyla tarif edilerek, sosyal ekonomide meydana gelen değişimlerin izlerini taşımıştır.

Bir yandan gelişen dengesiz, düzensiz ve plansız kentleşmenin doğurduğu gecekondu yığınları “sefalet mahalleleri”, diğer yandan da “mimarlığın ülkeler arası niteliği” olarak tanımlanan mimarlık anlayışı ile planlanan ve uygulanan lüks yapılar bu dönemde yan yana görülmekte idiler. 1950’li yıllar, Demokrat Parti tarafından serbest ithalat rejiminin uygulamaya konması nedeniyle, her türlü lüks inşaat malzemelerinin piyasayı kapladığı yıllardır (Ural, 1974).

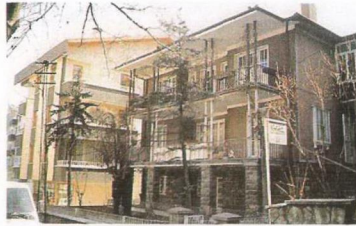
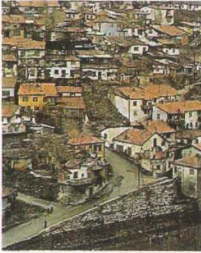
Uzun yıllardan beri mimarlar Türkiye Mimarlar Cemiyeti ve Güzel Sanatlar Birliği içinde örgütlenmişlerdi. 1954’te Mimarlar Odası’nın yasa ile kurulması ile, mesleğin toplum içindeki konumu güçlendi. Yasanın Oda’ya tanıdığı yetkiler, uygulamanın denetimine olanak sağlıyordu. Artık kamusal mimarlığın sadece devlet denetiminde olması tarihe karışıyor ve mimari yarışmaların düzenlenmesinde sahip olunan konuyla, bir anlamda mesleki bağımsızlık kazanılıyordu. Öte yandan inşaat faaliyetlerinin artması ve mesleki pazarın büyümesi mimarın sosyoekonomik statüsünü yükseltiyordu. Artık mimarlar için iş alanı, devlet projelerinden ibaret değildi; özel teşebbüs yeni ufukların kapılarını açmıştır (Sey, 1998).

Uluslar arası sisteme açılışın ve benimsenen liberal modelin toplumsal yapıda yol açtığı gelişmelerin Türkiye’nin mimarlık ortamını değişime zorlaması kaçınılmaz olmuştur. Değişiklik o yıllarda biçim değişikliği olarak görülenin ötesinde daha derin ve yapısal oldu. Önce yapı talebinin kaynakları değişmiştir. Ekonominin özel sektöre tanıdığı öncelik, bu

kesimin yapı talebinin hacmini ve içeriğini genişletmiştir. Mimarlığın niteliğinde belirleyicilik payını büyüttü. Türkiye mimarlığının tipolojik programına yeni yapı tipleri katılmıştır. Yani ekonominin ve genişleyen iş hacminin gereksindiği ofis-büro, market vb. yapı tipleri, kendi şema ve kalıpları ile 50'ler mimarlığının gündemine girmiştir (Batur, 1998).

En önemli değişiklik devletçi programdan kısmen uzaklaşarak, liberal ekonominin önünün açılmasıyla birlikte, özel sektörün mimarlık alanına müşteri olarak girişidir. Bu döneme kadar devlet/devlet seçkinleri tarafından belirlenen mimarlık ortamına, istekleri, beğenileri ve değer yargılarıyla özel sektör de dahil olmuştur. İkinci önemli değişiklik yeni yapı tiplerinin girişidir. Başka bir yenilik ise serbest mimarlık kariyerinin doğuşu olmuştur. Bu döneme kadar mimarların önemli bir kesimi, yabancı mimar da dahil, kamu görevlisi olarak çalışmıştır. Diğer bir önemli gelişme ise, 1950-53 yılları arasında Bayındırlık Bakanlığı ile ortaklaşa yapılan çalışmaların, 1954 yılında diğer meslek odaları ile birlikte Mimarlar Odası'nın da kurulmasıyla sonuçlanmasıdır (Sayar, 2004).

Kırdan göç sonucu hızlı kenteleşmenin doğurduğu konut sıkıntısı ve yeni konut girişimleri için sermaye birikiminin yetersizliği, kent topraklarının doğrudan işgaline ya da ranta dayalı nitelsiz gelişimine yol açmıştır. İmarsız gecekondu kentleri ile imarlı apartman kentlerinin gelişimi, hemen hemen paralel seyretti. Apartmanların başlıca iki çeşitlemesi söz konusuydu: üzerinde tekil inşa edilmiş, aynı yapılaşma koşullarına tabi bloklar ya da büyük aralarda şekilsiz yığınlar halinde, ekseri toplu olarak üretilmiş irili-ufaklı blok kümeleri (Şekil 3.7, 3.8). Bunlardan ilki, standart boyut ve benzeri kütle tanzimleriyle, bir kent dokusu olmaya daha yatkındı (Balamir, 2003).

Şekil 3.7 Gecekondu Kent, Altındağ-Ankara ve 14 Mayıs Evleri, Gaziosmanpaşa-Ankara (Mimarlık, s:313, 2003)

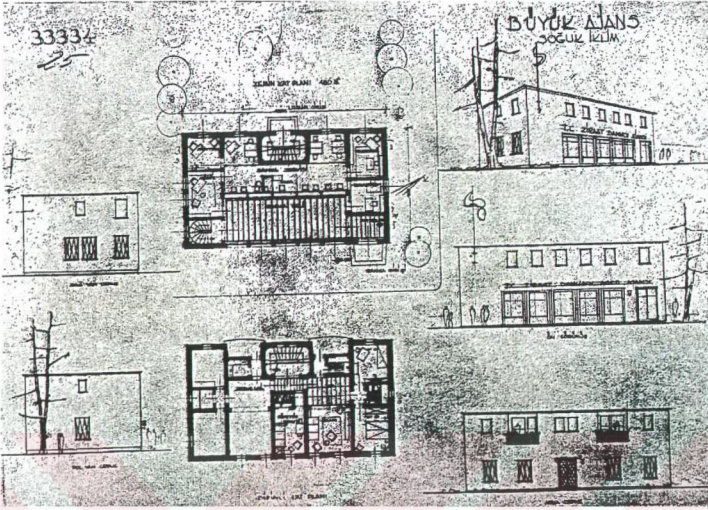

Şekil 3.8 Emlak Kredi Bankası, Ataköy Yerleşmesi, İstanbul, 1961 (Mimarlık, s:313, 2003)

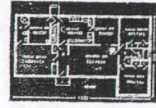
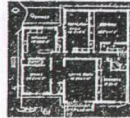
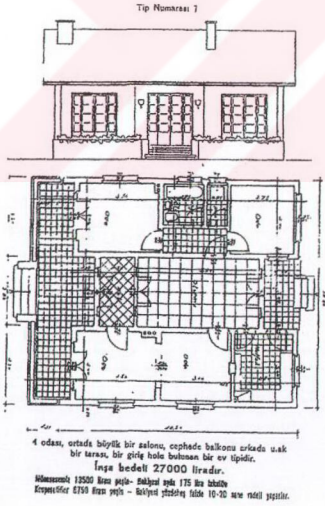
Bu dönemde devlet tarafından yapılan veya desteklenen yapılar, toplu konut tesisleri, bankacılık hizmet binaları, altyapı tesisleri ve ulaşım inşaatları ile birlikte, Türkiye'nin yeni yüzü olarak gösterilmek istenen Hilton Oteli (Şekil 3.9) vb. modern yapılar olmuştur. Devletin plansız yakalandığı gecekondu yerleşmeleri ve göç sorunları, buralarda eğitim, sağlık vb. yapıları oluşturmasını engellemiştir. Bu dönemde görülen tip projeler de genel olarak bankacılık (Şekil 3.10), toplu konut (Şekil 3.11) ve eski planlı ve küçük ölçekli kamu binalarında görülmüştür.

Şekil 3.9 İstanbul Hilton Oteli, İstanbul, 1952, SOM ve Sedat Hakkı Eldem (Mimarlık, s:313, 2003)

Şekil 3.10 Ziraat Bankası Şube Tip Proje Yarışması 2. Ödülü, Y. Müh. Mimar Affan Akyol (Arkitekt, 1951)

Şekil 3.11 Bahçelievler için Hazırlanmış Tip Konut Satış Broşürü, İstanbul (Tanyeli, 1998)

1951 yılında imar faaliyetlerinde yararlanılması için verilen “Marshall Yardımı”nın tümünün şehir altyapı tesisleri, ABD teknik uzmanlarının Türkiye’deki masrafları, Hilton Oteli’nin yapımı ve tarım faaliyetleri gibi alanlara ayrılması şart koşuluyordu (Ural, 1974).

Hilton, popüler kültürün yeni odağı olarak her alanda yayılan Amerikan modasının mimari karşılığı idi. Architectural Forum dergisinin 1955 sayılarından birinde çıkan yazıdan anlaşıldığı gibi, Hilton’un ima ettiği anlamlar, mimari anlamının da önüne geçmiştir. “Modern Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu’nun minarelerinden daha yükseğe, bir ilerleme sembolü, eğlence odağı ve turizm için bir mknatsız inşa ediyor... Fes ve peçeyi Batılı özellikler lehine çoktan terk etmiş birçok Türk için, yeni İstanbul Hilton başka şeyi simgeliyor. Bir zamanlar ‘Avrupa’nın hasta adamı’ olarak anılan Türkiye’nin uluslar arası ailenin sağlıklı, varlıklı ve çok ziyaret edilen bir üyesi olma umudunu.” (Balamir, 2003).

İnşaat sektörü de yeni gelişmelere hazırlıksız yakalanmıştı. İletişim olanaklarının artmasıyla dış dünyadaki uygulamalara açılan mimarlar, tasarımlarında yabancı ülkelerde gördükleri biçimleri ve örnekleri gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Ülkenin malzemeleri ve inşaat teknikleri göz önüne alınmadan yapılan bu tasarımların gerçeğe dönüştürülmesi çok kez sağlanamıyor veya bina aslının bir karikatürü oluyordu. Bir başka yetersizlik de bina yapım teknolojisinde gözleniyordu. Ancak her şeye karşın yeni arayışlar sürüyor, çok katlı betonarme binalar İstanbul ve Ankara’da yükselmeye başlıyordu. Batı dünyası ile kurulan ticari ilişkiler sonucunda bazı yapı malzemelerinin ce bileşenlerinin üretimine başlanması da bu yıllara rastlar (Sey, 1998).

1950’ler mevcut teknolojinin efektif kullanımı gibi bir sorunla meşgul değildir. Ülkenin teknolojik gerçeklerini hiçe sayan ve kimi zaman çocuksu denebilecek bir inatlaşma ortama egemendir. Ama kuşkusuz böyle zorlamalar uzun vadede yapı teknolojisinin gelişmesine yardımcı olmuştur (Tanyeli, 1998).

Kısaca ekonomik alandaki liberal atılımları, sanayi ve altyapı yatırımlarıyla, büyüyen özel sektörün gerektirdiği yeni yapı tipleri, kırdan kente yoğun göçler dolayısıyla konut, yeni yapılan karayolları ile kamu hizmet binaları ile yoğun bir bayındırlık programı olan bu dönem 1960 İhtilali ile biraz duraklasa da, yeni dönemde de benzer konularla devam etmiştir.

1960 yılı Türkiye’de sosyal ve politik açıdan yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Çok partili politik hayat çeşitli olaylarla sarsıntı geçiriyordu. Beklenen demokrasi gelmemiş, halk büyük hayal kırıklığına uğramıştı. Ekonomide hedeflenen refah sağlanamamış, tersine mevcut çarpıklıklar iyice su yüzüne çıkmıştı. 27 Mayıs askeri müdahalesi baskıcı bir yönetime son

verirken, demokratikleşme sürecini hızlandıracak bir seri reformu da vaat ediyordu (Sey, 1998).

Genel seçimler 27 Mayıs'ın hemen ertesinde yapıldı; çift meclisli parlamento oluşturuldu. Seçimler sonrasında bir "Koalisyonlar Dönemi" yaşandı (Arıboğan, 1993a).

1960 yılı, 27 Mayıs askeri müdahalesiyle, çok partili demokratik siyasi rejimde önemli bir dönüm noktası oldu. Bu müdahale sonrasında yürürlüğe giren 1961 Anayasası demokrasinin ve devletin niteliğinde önemli değişiklikler yarattı. Türkiye'de Westminster* tipi bir demokrasiden, "dengelenirilmiş" ve "çerçevelemiş" bir demokrasi anlayışına geçilmişti. Anayasada sosyal devlet ilkesi kabul edilmiş ve refah devleti anlayışı getirilmişti. Devlet kendini, yurttaşlarının yalnız klasik hürriyetlerini sağlamakla değil, zaruri olan maddi ihtiyaçlarını karşılamakla da görevli görmeye başlamıştı. Bu anlayış içinde Anayasa'da devletin yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut gereksinmelerini karşılamak için önlemler alacağı da belirtilmişti (Tekeli, 1998).

1960'lı yıllar toplumsal ve siyasi yaşamda derin izler bırakan 27 Mayıs askeri müdahalesi ile açılmıştır. 1960 İhtilalinin, düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlükleri gibi demokratik hakları genişleten bir anayasa ile sonuçlanmasıyla yaşanan kültürel liberalizmin yansımaları mimarlık teorisi ve pratiğinde de kendini göstermiştir (Sayar, 2004).

1961 Anayasası ile devletin kurumlarına da yenilikler getirilmişti. Bunlardan en önemlisi Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıydı. 10 yıllık kaotik bir liberalizmden sonra tekrar planlı bir döneme geçiliyordu. Ekonomik, sosyal ve fiziksel planlama kavramları politik ortama tanıtılıyordu. Gündeme gelen önemli ve yeni bir kavram da "sosyal konut" kavramıydı (Sey, 1998).

1961 Anayasası ile gelişen demokratikleşme süreçlerine paralel olarak meslek odaları ve üniversitelerin etkinliği artmış, planlama kavramı DPT vb. yeni kurumların oluşturulmasıyla ülkenin gündemine girmiştir. Bölge planlama, şehir planlama disiplinleri etkinlik kazanmaya başlamıştır. Daha önce mimarlığın konusu olan kentsel planlama ve tasarım çok disiplinli hale gelmiştir (Aygün, 2004).

1950'lerde başlayan konut sıkıntısı bu dönemde de kendini göstermektedir. Özellikle Avrupa'ya dışgöç sayesinde biraz olsun yavaşlayan kentleşme sorunları, nüfusun hızla

* Londra'nın merkezine bağlı bir yerleşim yeri. Parlamentonun Lordlar kamarası ve Avam kamarasını içeren Westminster Hall buradadır.

artmasından dolayı öncelikli yerini korumuştur. Bunun için çeşitli denemeler yapılmıştır.

Konut üretiminde hızı artırmaya yönelik bir yaklaşım yine bir kamu kuruluşundan geldi. İmar ve İskan Bakanlığı gecekonduyu önlemek ve hızlı, ucuz üretim yapmak amacıyla bir prefabrikte küçük panel sisteminin know-how'ını alarak Ankara'da biri ahşap, diğeri beton panel üreten iki atölye kurdu. Amaç hızlı kentleşme nedeniyle ortaya çıkacak konut ihtiyacının karşılanmasında bu atölyelerden yararlanmaktı. Ancak seçilen sistemler ne kapasite açısından, ne de kalite açısından Türkiye'nin koşullarına uygundu (Sey, 1998).

Bu dönemde politika ve mimarlık gündemine yeni bir kavram gelmiştir. Odalar vasıtasıyla da belirli bir etkinliğe kavuşan teknisyen grubu, artık politika içinde söz sahibi olmaya başlamış ve "teknokrat" kavramı da bu sayede oluşmuştur. Dönemin en belirgin örneği 1965 yılında Adalet Partisi'nin başında hükümet koltuğuna oturan Süleyman Demirel olmuştur.

1950 ve 1960'lı yıllarda özel sektör de dahil olmak üzere Türkiye'de yapılan büyük inşaat işleri yine de kamu tarafından yapılmaktadır. Bu dönemde Mimarlar Odası ve Bayındırlık Bakanlığı'nın birlikte hareket etmesi ile bu tip yapılar ve genel kamu binaları yarışma veya özel projelerle elde edilmektedir. Fakat 60'lı yılların sonunda Bakanlık proje elde etme yöntemini kendisi belirlemeye başlamıştır.

50-60'larda en büyük işler kamu tarafından ve yarışmalar aracılığıyla verilmektedir. Bu dönemde henüz ortaya çıkan serbest mimarlık büroları için temel etkinlik yarışmalardır... 60'lı yılların sonuna gelindiğinde, Bayındırlık Bakanlığı ve Mimarlar Odası arasındaki sürtüşmeler –özellikle jüri kompozisyonuna ve uygulama hakkına yönelik olarak- giderek artmıştır. 1968 yılında bakanlık, Oda'yı tamamen devre dışı bırakarak yarışma çıkarmaya başlamıştır (Sayar, 2004).

12 Mart 1971 muhtırası ile demokratik yaşam bir darbe yedi. Bu darbe, sistemi rafa kaldıracak kadar şiddetli olmadı ama siyasi yaşamı altüst etmeye yetti. 1961 Anayasası'nın demokratik yapısı da bir ölçüde hırpalandı ve zedelendi. 1974 "Petrol Şoku" ve "Kıbrıs Çıkarması" Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yaşamını yine karıştırdı. Hele Kıbrıs Barış Harekati'nı izleyen ABD ambargosu Türk ekonomisinde, onarılması çok güç yaralar açmıştır (Arıboğan, 1993a).

1971 muhtırası inşaat sektöründe çok şiddetli olmadıysa da ardından gelen petrol krizi ve ambargo nedeniyle piyasayı oldukça yavaşlatmıştır. En büyük müşteri olan kamunun da ekonomik açıdan sıkıntıya girmesiyle azalan talep, projecilikte de tip projelerin tercih edilmesiyle, özellikle mühendis ve mimarlık alanlarında farklı bir durum ortaya çıkarmıştır.

İdeolojik kampaşma, terör, baskı ve ekonomik çöküntü ile 1970'ler Türkiye'nin bunalım yılları olmuştur. Bayındırlık Bakanlığı'nın bu yokluk zamanında tutumluluğu ilke edinmesi ilk bakışta anlaşılır görünmektedir. Ancak sığ bir akçesel tutumluluk, bakanlığın asli görevi olan 'ülkeyi mamur ve bayındır kılmak' göreviyle hazin bir şekilde çelişmekle kalmamış, kaynakların israfı ve telafisi kolay olmayan kültürel bir fukaralıkla sonuçlanmıştır.

İnşaat sektöründeki canlılık 1970'li yıllardaki petrol krizinden kaynaklanan ekonomik krize kadar sürmüş, kriz döneminde azalan talep, küçük müteahhitlerin pazardan çekilmeleriyle sonuçlanmıştır. Büyük firmalar ise sermaye yoğun inşaat sistemlerine yönelmişlerdir. Petrol zengini Arap ülkelerinde büyük projeleri üstlenen bu firmalar Türkiye'ye önemli deneyimlerle dönüyorlardı. Yurtdışında Avrupalı danışman şirketlerle çalışmaları sırasında gerek inşaat yönetimi, gerekse yeni teknolojiler hakkında belirli bir birikim kazanmışlardı (Sey, 1998).

Mimaride teknokratik modernizm, 1971 ve 1980 yıllarında arka arkaya iki darbeye şiddetini artırdı. Askeri yönetimler ve ara rejim hükümetleri sırasında devletin giderek genişlemesi, muazzam büyüklüklerde resmi binalara yol açtı. Herkese açık ve erişilebilir olması beklenen kamu yapıları, tapınak anıtsallığında ve özel mülk korunaklığında inşa edilir oldular. Modern mimarlık dili kompozisyonel ve strüktürel özgürlüklerini yitirip neoklasikleşti; kütleler baskıcı karaktere büründü, pencereler küçülüp tek modüle indi, zemin kat geçirgenlikleri yok oldu. Mimarlık, Bakanlık yarışmaları eliyle sıradan bir yapı pratiğine indirgendi (Balamir, 2003a) (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 Bakanlık Binaları, Ankara (Mimarlık, s:314, 2003)

Özellikle 1970 sonrası kamu binalarında bir artış gözlemlenmektedir. Devletin daha önce uygulanan küçülme denemelerinden ve askeri müdahalelerden sonra kendisini halk önünde gösterecek binalara ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Bu dönemlerdeki hızlı kentleşme ve yoğun nüfus artışı sebebiyle gecikilen bazı kamu ihtiyaçlarını da bir an önce karşılamak

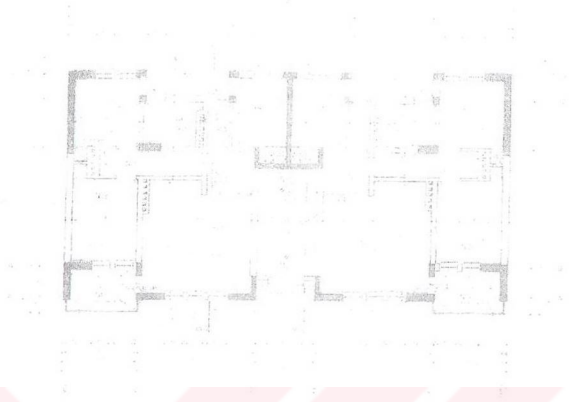
gerektiği düşünülerek, önemli kamu yapıları da dahil olmak üzere Türkiye çapında uygulanmak üzere tip projelere ağırlık verilmiştir. Özel projelerde de Mimarlar Odasıyla süren ortak çalışmaların kopması nedeniyle kimi zaman yarışma, kimi zaman doğrudan serbest bürolara çizdirilen projelerin hemen hemen aynı özellik ve tasarım çizgileri taşıdıkları görülmektedir. Bu konuda Aydan Balamir* (2003a) “monotonlukta ve vasatlıkta apartman mimarisindeki müteahhit modernizminden geri kalmayacak rakip ise teknokrat mimarlar tarafından geliştirilen ‘Bakanlık Üslubu’ oldu” demektedir.

1971 yılında yaşanan askeri darbenin ve sonrasında kurulan ara rejim hükümetlerinin ardından devletin giderek genişlemesi, resmi bina talebinin önemli miktarda artmasına neden olmuştur. Getirilen kısıtlamalar, özellikle yönetim yapıları ve sağlık yapıları için rasyonelleştirilmiş belirli şemaların oluşumuna neden olmuş, yarışma sisteminin getirdiği olanaklar kullanılmayarak, yenilikçi tasarımlar yerine sıradan/uzlaşmacı tasarımların tercih edildiği bir anlayış tercih yerleşmiştir. Ülkenin farklı bölgelerinde benzer hükümet konakları türemiştir. Bu formül, indirgenmiş türevleriyle adeta yarışmaların resmi şablonu haline gelmiştir. Mimarlık, bakanlık yarışmaları aracılığıyla sıradan bir yapı pratiğine, adeta tip projelere indirgenmiştir (Sayar, 2004).

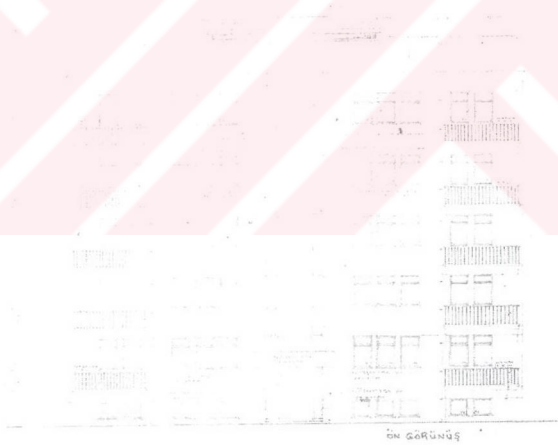
1950-80 dönemi içerisinde kamu binaları açısından en aktif zamanın 1970 sonrası olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra 1960 sonrasında iyice artan konut sıkıntısı ve hızlı nüfus artışı sonrasında yapılmış olan girişimlerin bazıları sonuçsuz kalınca, diğer kamu binaları gibi sosyal konutlar da betonarme ve tip proje olarak hazırlanmaya ve uygulanmaya başlanmıştır (Şekil 3.13, 3.14). Diğer kamu yapılarında da (sağlık, eğitim vb.) tip projeler hazırlanmıştır (Şekil 3.15, 3.16).

---

* Doç. Dr., ODTÜ Mimarlık Bölümü

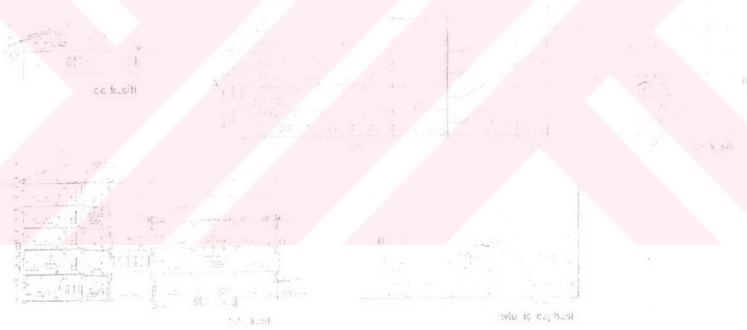
Şekil 3.13 İki Yatak Odalı Sosyal Konut Tip Projesi, Normal Kat Planı, 1976 (Konut Emniyet Yapıları, 1998)

Şekil 3.14 İki Yatak Odalı Sosyal Konut Tip Projesi, Giriş Cephesi, 1976 (Konut Emniyet Yapıları, 1998)

Şekil 3.15 75-125 Yataklı Doğumevi Tip Projesi, 2.-3. Kat Planı, 1974 (Sağlık ve Sosyal Yapıları, 1998)

Şekil 3.16 75-125 Yataklı Doğumevi Tip Projesi, Kesitler, 1974 (Sağlık ve Sosyal Yapıları, 1998)

3.2.1.3 1980 Sonrası Dönemi

Bu dönem 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle başlamaktadır ve günümüze kadar benzer özellikler göstererek devam etmektedir.

Türkiye’de 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin toplumsal ve siyasi hayata etkisi, başlangıçta öngörülebildiğinden fazla oldu. 1980 öncesinin terör ortamı, halkın büyük çoğunluğunu bir askeri müdahaleyi bekler hale getirmişti. Nitekim, parlamento ve hükümetin feshi, siyasi

partilerin kapatılması, yaygın tutuklamalar, ciddi bir tepki görmedi (Arıboğan, 1993b).

Askeri yönetim, 24 Ocak kararlarının* uygulanması için uygun bir ortam yaratmıştı. 1980-1983 yılları arasında ihracata getirilen teşvikler, ihracatta o güne kadar görülmemiş ölçüde artışa yol açarken, ithalatın azalması da ödemeler dengesinde olumlu gelişmeler yarattı. 1983 yılında Özal hükümetinin kambiyo rejiminde yaptığı değişiklikler piyasa ekonomisine geçişte önemli bir adımdı. Döviz alım-satımının serbest bırakılması, ihraç dövizlerinin bir bölümünün yurtdışında bırakılabilmesi, ithalat serbestisi gibi düzenlemelerle ilk kez liberal bir kambiyo rejimi oluşturuldu. Türk ekonomisinin başlıca sorunu durumuna gelen enflasyon, 1985 sonrasında %60'lar düzeyine oturarak müzminleşti. Liberalleşme programı, zararları enflasyonun başlıca nedeni sayılan Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) özelleştirilmesini gündeme getirdi (Arıboğan, 1993b).

Gelir dağılımında 1980'lerin başında önemli boyutlara ulaşan dengesizlik, 1990'ların başında ancak kısmen düzeltilebilmişti. Döviz rezervlerindeki, turizm gelirlerindeki artış, sanayi ürünlerinin dış ticaretteki payının artması, ekonomideki olumlu göstergelerdir. 24 Ocak Kararları ile başlayan iktisadi liberalleşme, 1980 sonrasında bütün iktidarları tarafından benimsendi. Türkiye, özellikle ilk Özal hükümetinin kambiyo rejiminde yaptığı düzenlemelerle piyasa ekonomisine geçiş doğrultusunda önemli adımlar attı (Arıboğan, 1993b).

Türkiye'nin 1980'lerdeki genel görünüşü, liberal ekonomi, sivil toplum, feminist düşünce savunucularından radikal İslamcılara kadar uzanan çok çeşitli gruplar arasında, Cumhuriyet seçkinlerinin resmi ideolojilerine, kültürel normlarına ve zihniyet yapılarına karşı gittikçe güçlenen bir tepki olarak özetlenebilir. Siyasal ve ekonomik açıdan Reagan, Thatcher, Özal gibi liderleri, Doğu-Batı, muhafazakar-ilerici, sağ-sol vb. farklı eğilimleri bünyesinde barındıran bu yapı, kültürel alanda da modernleşme kuramlarının evrenselci iddialarından vazgeçilip, kültürel kimlik ve farklılık terimlerinin öne çıkışı ile karşılığını bulmuştur (Sayar, 2004).

2000'ler Türkiye'si değişen dünya koşullarında siyasi, toplumsal yapılanmasını yeniden düzenleme sürecine girmiştir. Avrupa Birliği'ne katılım çerçevesinde somutlanan bu süreç, 60'lardakine benzer yeniden bir demokrasi hamlesini gündeme getirmiş ve ülkede tüm kurumları derinden etkilemeye başlamıştır (Aygün, 2004).

* Askeri Müdahale Öncesi Hükümetin Almış Ama Uygulamaya Başlayamadığı Ekonomik Önlemler

Demokratik hayatın ve özgürlüklerin bir kez daha kesintiye uğradığı 1980 yılında, Türkiye yine bir kırılma noktasına geldi. Askeri müdahaleyi izleyen dönemlerde işbaşına gelen iktidarların liberal ekonomi anlayışı, tüm kurumlarda olduğu gibi mimarlık ve yapı üretimi alanında da mevcut kural ve değerleri yerinden oynattı. Depolitizasyonla birlikte, eski söylemler geçerliliğini yitirdi. Toplum yararı gibi kavramlar giderek unutulmaya başladı (Sey, 1998).

Postmodernist görelilik Türkiye'deki yerini, ekonomi ve siyasette Reagan ile Thatcher'in paraleli olan Özal hükümetinde buldu. 1980 askeri darbesinin ardından yapılan ilk seçimlerde Özal, farklı eğilimlerin tek gövdede bileşimini temsil ediyordu: muhafazakarlık ve ilerçilik, maneviyat ve piyasa değerleri, eski ile yeni, sağ ve sol, Doğu ve Batı... Cumhuriyetin resmi ideolojisine karşı tepkiler "liberal ekonomi, sivil toplum, popüler kültür ve feminizm savunucularından Müslüman entellektüellere kadar çeşitlilik gösteren gruplar" tarafından paylaşılıyor; modernleşme kuramlarının evrenselci iddialarına karşı kültürel kimlik ve farklılığı vurgulayan kuramlarda buluşuluyordu. Dönemin yükselen değerlerinin mimarideki karşılığı, kültürel hoşgörünün bir tezahürü olarak her zevke göre mimarlık üretimine elveren bir üslup çoğullu oldu (Balamir, 2003a).

80'ler Türk mimarlığı açısından önemli bir eşiğe işaret etmektedir. Mimarlığın siyasal ideolojilerle olan organik bağı bu eşikte kopmuş, özel sektörün hizmetine girmiştir (Sayar, 2004).

Tekrardan liberal ekonomiye dönüş ile birlikte artan özel sektör talebi, mimarlık ve inşaat sektörü açısından bir hareketlenme sağlamıştır. İletişim olanaklarının artmış olması dış dünya ile bağlantıları kolaylaştırdığı için, gerek yeni inşaat malzemeleri ve modelleri, gerekse de mimarlık dünyası ile ilgili gelişmeler ve tartışmalar Türkiye ortamına daha hızlı entegre olabilmıştır.

İthalat ve döviz sınırlamalarının kalkması, her türlü malzemenin kullanılmasına olanak veriyordu. Daha önceki dönemlerde çeşitli kısıtlamalarla çalışmış olan mimar, artık çok sayıda alternatif arasında şaşkınlığa düşüyor, bazen de bilinçsiz seçimler yapabiliyordu. İnşaat sektörü birçok yeni teknolojinin patentini veya know-how'ını satın alarak üretiminin hızını ve kalitesini artırmaya başlamıştı. Ancak teknoloji seçiminde yapılan hatalar çok kez başarısızlıkla sonuçlanıyordu (Sey, 1998).

Dönemin yapı üretimindeki en önemli olayı, Toplu Konut Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile başlayan toplu konut üretimindeki canlanmaydı. Kooperatifler 1983-90 arasında büyük bir

atılım yapıyorlardı. Büyük inşaat firmaları ve Toplu Konut İdaresi binlerce konutluk yeni yerleşimleri ve uydukentleri gerçekleştiriyorlardı. Ancak bu üretim dar gelirlinin taleplerine cevap vermekten uzaktı. Gündelik kullanımda “site” olarak adlandırılan bu toplu konutların hedef kitlesi, üst gelir gruplarıydı (Şekil 3.17) (Sey, 1998).

Şekil 3.17 Ankara’da bir site (Mimarlık, s:314, 2003)

Özel sektör piyasasının özellikle toplu konut, bir başka deyişle siteler, alanında artması ve 1984 İmar Affı ile yükselen gecekondu mimarlık ve inşaat dünyasını hareketlendirmiş fakat bu kez af beklentisi ile yapılan gecekonduların önüne geçilememiştir. Ayrıca bu dönemde değişen olan Belediyeler Kanunu ile belediyelerin de toplu konut üretimi yaptığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili Kubilay Önal* (2004) “1980’li yılların başlarında bir yandan da inşaat sektörünün (bugünlerde olduğu gibi) genel krizi ile karşı karşıya kalmıştı mimarlar topluluğu. Birçok mimar, bürosunu kapatarak yurtdışında (özellikle şantiyelerde) çalışmak zorunda kalmıştı. 1983’le başlayan yeni liberizasyon politikaları, bağlı olarak 1984 İmar affı ve kentsel yoğunluk (imar rantı) artış kararları ile birlikte açılan sektör piyasası, kamu denetimi olmayan bir aracı pazarı oluşumuna yol açmış ve mimarlar topluluğu kaçak (plansız) yapı üretimine hizmet etmeye zorlanmıştı”.

Yapının üretime açık, imaj değeri yüksek bir nesne olması, mimari tasarımı tüketim toplumu değerleri ile uzlaşmaya zorlamış, mimarlık ürünü kendi disiplininin kriterleri yerine, Pazar ortamının değerleri ile üretilmeye başlamıştır. Kısaca 1980 sonrası, Türk mimarlığında arayış ve çeşitlilik dönemidir (Sayar, 2004).

1980 sonrasını öncesinden ayırt eden asıl önemli özellik, büyük sermaye gruplarının inşaat sektörüne ve gayrimenkule sistematik olarak yatırım yapmaya başlamasıdır. Büyük tatil

* Yüksek Mimar

köyleri, uluslar arası oteller, alışveriş merkezleri, rekreasyon ve eğlence merkezleri, plazalar gibi bu yeni girişimler de, 1980'lerin yeni kamusal mekanları oluyorlardı (Şekil 3.18, 3.19). Oysa Türkiye'de 1980'lere kadar kamu mekanları, devlet daireleri ve sosyal hizmet birimleri olarak hep kamu girişiminin öncülüğünde yapılmıştı. Bir başka deyişle özel girişim kamu kompleksi üretmemiş, kamu komplekslerini bir yatırım ve para hareketi kaynağı olarak görmemişti. 1980'lere kadar devlet dairesi olarak yapılanların dışında, uzmanlaşmış bir ofis stoku bile bulunmuyordu (Bilgin, 1998).

Şekil 3.18 Akmerkez ve Sabancı Center, İstanbul (www.istanbul.com)

Şekil 3.19 The Ritz Carlton Hotel (Gökkafes), İstanbul (www.istanbul.com)

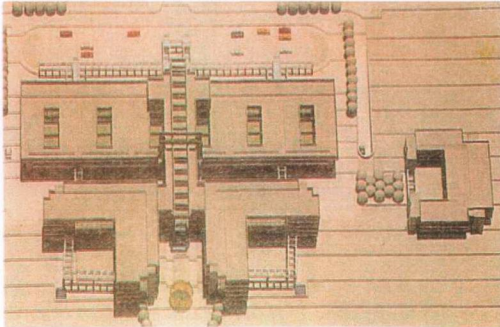
Aydan Balamir (2003), 1980 ve 1990'lar dönemindeki mimari dalganın Merih Karaaslan'ın projelerini inceleyerek anlatılabileceğini söylemektedir. "Karaaslan'ın, ürünlerini tanımlamak için vurguladığı temalar kimlik, çoğulculuk, sembolizm ve demokratik hoşgörü idi. Mimarlık

yarışmalarındaki resmi modernizm, 80’li yıllarda onun seçmeci tarzı içinde çözüldü; Bakanlık normları inşaat standartları bakımından olmasa da, mimari dil yönünden gevşedi, rahatladı. Belediyelerin merkezi hükümete karşı güç kazanmaya başladığı bu dönemde, başkent dışındaki projelendirilen çok sayıda rant tesisi benzer çizgilerde gerçekleşti” (Şekil 3.20).

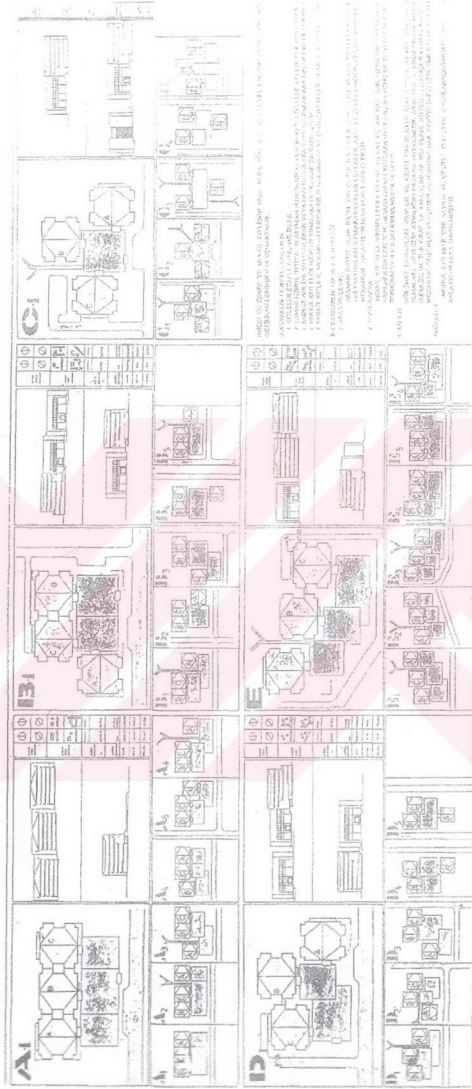
Şekil 3.20 Merih Karaaslan, Sungur Çarşısı, Niğde, 1986 (Mimarlık, s:314, 2003)

Bu dönemde inşaat teknolojisinin gelişmesi, bina ihtiyaç programlarının değişmesi ve sosyal ekonomik hayattaki değişikliklerle birlikte, devletin tip projelerde genel bir revizyona gittiği görülmektedir. Birçoğunun yarışmalarla yapılması, geri kalanının da özel veya Bakanlık bünyesinde hazırlandığı gözlemlenmektedir. Bu dönemdeki, özellikle yarışma projelerinin, genel itibariyle “büyüeyibilen” bina isteği, uygulanacak projelerin uzun vadede ihtiyaçları karşılamasını istemek olarak anlaşılmaktadır. Fakat hazırlanan bu projelerin birçoğu uygulanmamış, eski projelerin uygulanmaya devam edildiği görülmüştür. Bu dönemde hazırlanmış olan projelere örnek olarak 250 yataklı tip devlet hastanesi (Şekil 3.21), büyük tip ilçe hükümet konağı (Şekil 3.22) gösterilebilmektedir.

Şekil 3.21 250 Yataklı Tip Devlet Hastanesi, 1995 (Sağlık ve Sosyal Yapıları, 1998)

BÜYÜK TİP (BODURLU, BODURLUSUZ) İLÇE HÜKÜMET KONAĞI YERLEŞME, UYABİLME VE BÜYÜYEBİLME ALTERNATİFLERİ

Şekil 3.22 Büyük Tip İlçe Hükümet Konağı, 1986 (Yönetim Yapıları, 1998)

3.2.1.4 Genel Değerlendirme

Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar mimarlık ve yapı üretimindeki gelişmeler gözden geçirildiğinde, ekonomik ve sosyal politikaların etkisi altında dalgalanmış ve önemli dönüşümlere uğramış bir meslek ve uygulama alanıyla karşılaşılmaktadır.

1923-1950 döneminde, kendini kanıtlamaya çalışan Türk mimarları ve yeni gelişen inşaat sektörü ile birlikte, hızlı bir şekilde yaralarını sarmaya çalışan bir toplum ve devlet göze çarpmaktadır. Önceliğini Ankara ve acil kamu binalarına ayıran ve bu sebepten dolayı hızlı ve ekonomik olduğu düşünülen tip proje uygulamaları başlamaktadır.

1950-1980 döneminde, askeri müdahalelerle sürekli değişen politik ve ekonomik koşullar ile birlikte, hayata geçmiş bir özel sektör, mesleki bir kuruluşu olan ve görsel açıdan zenginleşen mimarlar, yeni malzeme ve sistemlere kavuşan bir inşaat sektörü görülmektedir. Değişen taleplere ayak uydurmak ve toplumun ihtiyaçlarına hızlı cevap verebilmek için hazırlanan yenilenmiş tip projeler uygulanmaktadır.

1980 sonrasında, askeri müdahale sonrasındaki bütün hükümetlerin benimsediği liberal ekonomi, gittikçe büyüyen ve yeni kamu mekanları yapım işlerini de üstlenen özel sektör, krizler dolayısıyla maddi sorunlar yaşamaya başlayan ve sonra özel sektörün hizmetine giren mimarlar ve genişleyen nüfusun ihtiyaçlarını hızla karşılamak için yapılan yeni tip projeler gözlemlenmektedir. Bu dönemin mimarlık ile ilgili tablosunu Kubilay Önal (2004) şöyle özetlemektedir: “Süreksizlik, ülkemizdeki bürokratik imzacılık ve ruhsat eki proje çizimine indirgenmiş mimarlık faaliyeti anlayışını yaygınlaştırmış, 1980 sonrası süreçte ağır mesleki kimlik kaybına neden olmuştur. Bunun sonucunda toplumda mimarlık, en çok yasal bir zorunluluk, niteliği belirsiz bir artistik çaba, çoğu kez de ihtiyaç duyulmayan bir hizmet olarak görülmektedir.”

Türkiye'nin özellikle 1950 sonrası genel sorunu hızlı kentleşme olmuş, plansız ve zamanında yapılamayan müdahaleler yüzünden özellikle kamu binalarında hızlı ve ekonomik olması düşünülen tip üretim modelleri ağırlık kazanmıştır. Bu konuda Doğan Hasol (2004) şöyle demektedir: “50 yılda kentlere yerleşen nüfus toplamı 41 milyon. Bu rakam pek çok ülke nüfusunun üzerinde. Kentlerde doğan ve kırsal alandan göçle gelip kente yerleşen nüfus önce barınak ister; ardından iş, eğitim, sağlık, spor yapıları, sosyal yapılar ve altyapı gelir. Konut sorunu gecekondu, kaçak yapılar ve spekülasyona dayalı yapsatla başıboş bırakıldı. Konut dışı yapıların büyük bir bölümü de kamuda olsun, özel kesimde olsun bilim dışı yöntemlerle düzensiz bir şekilde yapıldı. 41 milyon yeni nüfusun, sağlıklı çevreler içinde barınma, iş, eğitim, sağlık, kültür, spor vb. yapılarında mimar katkısı minimal düzeyde olabildi. Bu durum

3.2.2 Türkiye’de Tip Proje Uygulamaları

Türkiye’de özellikle kamusal alanda, yapım ve işletme maliyetleri açısından ekonomik çözümlere varmak amacıyla tip proje uygulamalarına başvurulmuştur. Hazırlanan tek projenin çoklu uygulanması esasına dayanan tip projeler, kamunun kolay ve hızlı sonuç elde etme anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tip proje uygulamaları, Türkiye’de günümüze kadar taşınmış ve çok geniş bir uygulama alanı bulmuştur.

Türkiye’de konut alanındaki tip proje uygulamaları, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kentleşmenin hızla artmasına bağlı olarak gündeme gelmiştir. Yoğun göç ve hızlı kentleşmeye bağlı olarak artan konut talebinin ekonomik ve hızlı bir şekilde karşılanabilmesi için çok katlı toplu konut uygulamalarına gidilmiştir. Türkiye’de toplu konut uygulamaları, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Emlak Bankası, Sosyal Sigortalar Kurumu, yerel yönetimler ve kooperatifler tarafından yapılmaktadır. Bu projelere örnek olarak aşağıdaki uygulamalar verilebilir:

- Köy İşleri Bakanlığı Toprak ve İskan İşleri Müdürlüğü – Yeni Tatlıkuyu Köyü, Karatay / Konya – 1973
- Emlak Bankası – Ataköy Toplu Konutları, İstanbul – 1958-92
- Yenikent Yapı Kooperatifi – Devlet Memurları Konutları, Eskişehir – 1985
- SSK – İşçi Konutları, Eskişehir – 1982 (Yıldız, 2001)

Türkiye’de bunların dışında uygulanmakta olan tip projeler genellikle Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Cumhuriyetin kurulmasından önce faaliyete geçen ve daha sonra şimdiki ismini alan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, kamu yapılarını yapma ve denetleme görevini üstlenmiştir.

3.2.2.1 Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Görevleri

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Türkiye’de kamu hizmetlerinde memleketin imarı ile ilgili işleri yürütmekte görevli kuruluşların bağlı olduğu bir kurumdur (Bakanlık, 1994).

Bakanlık, Cumhuriyetin ilanında önce faaliyete başlamış fakat dönemler boyunca değişik isimlerle anılmıştır:

Nafia Nezareti	: 1848 – 1920
Nafia Vekaleti	: 1920 – 1928

Bayındırlık Bakanlığı : 1928 – 1958

İmar ve İskan Bakanlığı : 1958 – 1983

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı : 1983 - ..... (Mutlu, bayindirlik.gov.tr)

Bakanlığın vizyonu; sürdürülebilir kalkınma esasları dahilinde, sağlıklı bir çevre, planlı ve düzenli kentleşme ile güvenli yapılaşmayı, ülke kaynaklarını en ekonomik biçimde kullanarak, adil, verimli, etkili hizmet üretmek sureti ile sağlamak için, ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak, katılımcı ve saydam ilişkiler içerisinde, ülke düzeyinde standardı sağlamak ve politikalar oluşturmaktır (bayindirlik.gov.tr)

Buna göre Bakanlığın görevi resmi internet sitesinde şöyle tanımlanmaktadır: “Bakanlığın vizyonunu gerçekleştirmek üzere; her türlü plan, harita, etüt ve proje işleri ile yapı ve yapı malzemeleri üretimi ile ilgili konularda teknolojiyi kullanarak mimarlık, mühendislik ve müteahhitlik hizmetleri kapsamında, her türlü mevzuatı, teknik dökümanı ve standartları hazırlamak ve ülke çapında uygulamada birlikteliği sağlamak için, her türlü koordinasyon, eğitim ve denetim işlerini yapmak, yaptırmak, onaylamak ve uygulanmasını sağlamaktır.”

“Genel bütçeye dahil kuruluşlara ait bina ve tesislerin ihtiyaç programlarını hazırlamak, proje keşiflerini yapmak veya yaptırmak, onaylamak veya onaylanmasını sağlamak, inşaatlarını, tadillerini, bakım ve küçük onarımları dışında esaslı büyük onarımlarını yapmak veya yaptırmakla” görevli alt birim Yapı İşleri Genel Müdürlüğü’dür. Buna göre yapılacak olan kamu binalarının projelendirme görevi Müdürlüğün alt birimi olan Mimari Proje Dairesi Başkanlığı’ndadır.

3.2.2.2 Mimari Proje Dairesi Başkanlığı

Mimari Proje Dairesi Başkanlığı, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü’nün yukarıda belirtilen görevlerinin “mimari projelerin elde edilmesi, proje standardının tespiti, arsa hukuki ve fiziki bilgilerinin derlenmesi, proje ihtiyaç programlarının hazırlanması, tip detaylarının ve kitaplarının düzenlenmesi, yarışma yönetmelikleri ve mimarlık-mühendislik hizmetleri şartnamelerinin taslaklarının hazırlanması, yatırımcı kuruluşlarla koordinasyonun sağlanması, ihale edilecek proje konularının ücret hesaplarının yapılması” gibi çeşitli konuları yürütmektedir (Bakanlık, 1994).

Uygulanacak projeler elde edilme yöntemine göre ikiye ayrılır:

1. Özel Projeler

2. Tip Projeler

Bu projeler nitelik ve büyüklüklerine göre çeşitli şekillerde hazırlanmakta veya hazırlanmaktadır:

1. Bakanlıkta

- Merkezde
- Taşra teşkilatında

2. Bakanlık dışında

- Yarışma yolu ile
- İhale yolu ile
  1. İhtiyaç programı ile ihale
  2. Avan proje ile ihale
  3. Teklif alma yolu ile ihale
- Yatırımcı kuruluşların mimari bürolarında
- Gerekli hallerde protokol düzenlenerek üniversitelere yaptırmak sureti ile

3. Müteahhitler eli ile

3.2.2.3 Bakanlığın Projelendirme İlkeleri

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı kapsamında bulunan Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye çapında uygulanacak olan projeleri hazırlama ve uygulama yetkisine sahiptir. Uygulanacak bu projeler hazırlanırken, Müdürlük dahilinde bir projelendirme çalışması yapılmaktadır ve bu çalışma bazı temel ilkeler çerçevesinde yapılmaktadır. Hazırlanan projeleri değerlendirmek açısından, bu ilkelere değinmek faydalı olacaktır.

Çeşitli konular için konuların özelliği ve önemine göre Yapı İşleri Genel Müdürlüğü merkez, taşra teşkilatı veya dış bürolar eliyle, tip veya özel projeler hazırlanmaktadır.

Projelendirmede;

1. Fonksiyonun en iyi şekilde yerine getirilmesi,

2. İlk inşaat, işletme, bakım ve onarım aşamalarında ekonomik olması (bina formlarının çok girintili-çıkıntılı olmaması, kullanılmayacak alanların düzenlenmemesi, cam açıklıklarının optimum büyüklükte olması, her türlü mekanik tesislerin imkan nispetinde az kullanılması (asansör, aspiratör vs. gibi),
  3. Tip detayların uygulanması,
  4. Binaların güneşten en uygun şekilde yararlanmak ve korunması için, konum yönlendirilmelerine dikkat edilmesi,
  5. Kısa zamanda akıntı yapmaları ve zaman zaman yenilenmeleri ve sık sık onarıma ihtiyaç göstermesi bakımından tecrit çatı kullanılmaması, çatıların meyilli, soğuk çatı uygulamalı yapılması, yağmur oluklarında gizli dere ve iç dere kullanılmaması, yağmur borularının bina dışından alınması,
  6. WC ve banyoların pencerelerinin dış cepheye açılması, zorunluluk halinde aspirasyon bacaları veya aydınlıklara WC ve banyo pencerelerinin açılması halinde alt üst tabii sirkülasyon sağlanması,
  7. Merdivenlerin tabii hava ve ışığa getirilmesi,
  8. Pencerelerin 1. ısı bölgesinde tek satırlı, 2. ve 3. ısı bölgelerinde çift satırlı olması,
  9. Pencere taksimatlarının, temizleme ve cam takma için kolaylıkla ve dışarı çıkmadan kullanılabilir olması,
  10. Islak mahallerin en alt kata kadar üst üste getirilmesi,
  11. Isı yalıtım yönetmeliğine uyulması,
  12. Tesisat borularının (özellikle su) tamir için açıkta olması,
  13. Ankara hariç ısınma için akaryakıt kullanılmaması,
  14. Kazan dairesi, kömürlük, kül deposu mahallerinin ölçü ve fonksiyonlarına gereken önemin verilmesi,
  15. Mimari proje ve betonarme sisteminin ekonomik olarak düzenlenmesi,
  16. Yangın merdivenleri ve diğer yangın önlemlerinin alınması,
- esaslarına dikkat edilmektedir (Bakanlık, 1994).

Bakanlığın projelendirme ilkeleri ile tip veya özelde hazırlanan projelerin hangi kriterlere uyması gerektiği görülmektedir.

3.2.2.4 Türkiye Genelinde Bakanlık Tip Projeleri

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Türkiye çapında kamu binalarının yapılmasından sorumludur ve kamu binaları, toplu konut yerleşmeleri hariç, en fazla tip proje uygulamasına tabi tutulan yapılar olmaktadır. Bakanlık Türkiye genelinde şu konular hakkında tip projeler hazırlamaktadır:

1. Eğitim ve Spor Yapıları

- Okullar (Şekil 3.23) (Ek 1)
- Çocuk Bakım Yurtları
- Atölyeler
- Yurt Binaları
- Öğretmen Evleri
- Spor Salonları

2. Sosyal Yapılar

- Kaymakam Evleri
- Kütüphane (Ek 1)
- Sosyal Konut ve Afet Konutları (Ek 1)
- Halk Eğitim Merkezi
- Lojmanlar
- Huzur Evleri (Ek 1)

3. Tarım Yapıları

- Meteoroloji Binaları
- Veterinerlik Binaları
- Ambar ve Hangarlar

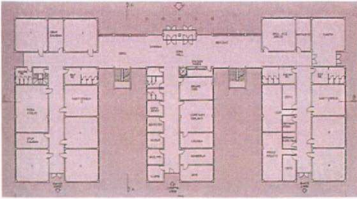
- Ziraat Ekipman ve Personel Binaları
- Tarım Müdürlükleri (Ek 1)

4. Yönetim Yapıları

- İlçe Tipi Hükümet Konakları (Ek 1)
- Adliye Binaları
- Tapu Kadastro Müdürlük Binaları
- Bayındırlık ve Yapı İşleri Bölge Müdürlük Binaları
- Cezaevleri
- Polis-Trafik Binaları
- Jandarma Binaları (Ek 1)

5. Sağlık Yapıları

- Devlet Hastaneleri (Ek 1)
- Doğum Evleri
- Verem Savaş Dispanserleri
- Sağlık Ocakları ve Merkezleri (Bakanlık, 1994)

Şekil 3.23 M.E.B. 8 Yıllık Eğitim Tip Okul Projesi, YTÜ, 720 Kişilik, Y.İ.B.O., 2000
(Mimarlık, s:314, 2003)

4. TİP PROJEYE GÖRE YAPILMIŞ OLAN ANTALYA ELMALI İLÇE HÜKÜMET KONAĞI, MERKEZ MURATPAŞA LİSESİ VE MERKEZ AHATLI SAĞLIK OCAĞI BİNALARININ MİMARİ BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde, tip projeye göre yapılmış Antalya Elmalı İlçe Hükümet Konağı, Merkez Muratpaşa Lisesi ve Merkez Ahatlı Sağlık Ocağı binaları seçilerek, bu yapıların mekansal ve işlevsel analizleri yapılmaya çalışılmış ve arsa verileri, iklim koşulları, ihtiyaç programları, teknolojik ve ekonomik şartlar kriterleri açısından irdelenmesi yapılmıştır. Tip proje olarak yapılan bu yapıların seçilmesindeki öncelikli kriter aynı iklim kuşağında ve kent merkezlerinde yer almalarıdır. Ayrıca üç yapı da işlevsel açıdan farklı gereksinmelere yanıt vermektedir.

4.1 Antalya ve Elmalı İlçesi İklim ve Coğrafyası

Akdeniz Bölgesi'nde bulunan Antalya'nın yüzölçümü 20.723 km², nüfusu 2000 sayımına göre 1.719.751'dir. Merkezi Antalya kenti olan Antalya ilinin 15 ilçesi vardır: Merkez, Akseki, Alanya, Elmalı, Finike, Gazipaşa, Gündoğmuş, İbradı, Kale, Kaş, Kemer, Korkuteli, Kumluca, Manavgat, Serik (www.antalya.gov.tr).

İl arazisinin ortalama olarak %77.8'i dağlık, %10.2'si ova, %12'si ise engebeli bir yapıya sahiptir. İl alanının 3/4'ünü kaplayan Torosların birçok tepesi 2500-3000 metreyi aşar. Batı'da ki Teke yöresinde geniş platolar ve havzalar yer alır. İlin topoğrafik yönden gösterdiği değişkenlik gerek iklim, gerek tarımsal gerekse demografi ve yerleşme yönünden farklı ortamlar yaratmaktadır. Aynı özellik gösteren bu alanları sahil ve yayla bölgesi olarak tanımlayabiliriz.

Sahil kesimi ilçeleri; Merkez, Gazipaşa, Alanya, Manavgat, Serik, Kemer, Kumluca, Finike, Kale ve Kaş'tır. Denizden yüksekliği 5-44 m arasındadır ve genel olarak düz bir yapıya sahiptir. Yayla kesimi ilçeler ise; Gündoğmuş, Akseki, İbradı, Korkuteli ve Elmalı'dır. Bu ilçelerin denizden yüksekliği 900-1000 m arasındadır ve yerleşim yerleri kısmen düz, genel olarak engebelidir (www.antalya.gov.tr).

İlin kıyı kesimlerinde tipik Akdeniz iklimi görülmekle birlikte, bu iklim yüksek ve deniz etkisinden uzak kesimlerde az çok değişikliğe uğrar. Meteoroloji istasyonunun uzun süreli gözlemlerine göre kışın da sıcaklık pek azalmaz. En soğuk ay ortalaması 10 °C'ın altına düşmez. Sıcaklığın sıfır derece altına düşmesine ender rastlanır. Günümüze kadar kaydedilen en düşük sıcaklık -4,6 °C'tur (05.02.1950). Don olayı da pek görülmez (yılda ortalama 1,5

gün kadar); geç başlar ve kısa sürer. Antalya’da yazlar uzun sürer ve çok sıcak geçer. En sıcak ay ortalaması 28,2 °C’tır; yazın sıcaklığın 44,6 °C’a ulaştığı da kaydedilmiştir (24.08.1958). Bu koşullar altında şiddetli bir buharlaşma olur ve yağışların zaten yaz mevsiminde yok denecek kadar az olmasından (Antalya’da yıllık tutarı 1068 mm olan yağışın yalnızca yüzde 1,5’u yaz mevsiminde düşer, öteki mevsimlerin yağış payı kış için % 66, ilkbahar için % 16, sonbahar için % 16,5’tur) dolayı, büyük bir su eksikliği ve sulama gereksinmesi doğar. Bu sözü edilen iklim koşullarının tümü ancak sahil kesiminde geçerlidir. İlin büyük kesimini oluşturan yüksek yayla ve dağlar, sürekli kar örtüsüyle kıydan bütünüyle farklıdır (Grolier Enc., 1993).

Elmalı ilçesi, Antalya ilinin 120 km. batısında bulunmaktadır. Yüzölçümü 1.594 km² olup, merkezin nüfusu 1990 yılında 12.384, 2000 yılında 14.561, toplam nüfus ise 1990 yılında 35.324, 2000 yılında 40.041’dir. İlçenin kuzeyinde Elmalı Dağı, doğusunda Tilkecik Tepesi, batısında Topdağı Tepesi, güneyinde de Elmalı Ovası yer almaktadır. İlçe merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 1050-1150 metreler arasında değişir. Elmalı’nın denize 40 km gibi bir dikeyde olması yanında rakımı göz önüne alınınca, ısı ortalamasındaki sahil yayla etkileşmesi açıkça kendini gösterir. İlçe merkezi de çok fazla olmasa da eğimli bir arazi yapısına sahiptir. Antalya’nın yayla kesimine giren Elmalı ilçesinde, iklim şartları kıyı bölgesine göre oldukça farklılık göstermektedir. Kışları soğuk ve kar yağışlı, yazları ise serin ve güneşli olmaktadır.

Antalya ili merkezinde ve ilçelerinde değişen iklim ve coğrafi yapıdan dolayı inşaat bölgeleri açısından da farklılıklar gözlemlenmektedir. Antalya geneli 2. derece deprem kuşağında olup, ısı bölgesi bakımından ise, sahil kesimi 1., yayla kesimi 2. ısı bölgesinde bulunmaktadır. Bu durum uygulanacak projelerde farklılıklar yaratmaktadır.

4.2 Elmalı İlçe Hükümet Konağı’nın Mekansal ve İşlevsel Analizi

Elmalı İlçe Hükümet Konağı binası 1985 yılında yapılmış ve 1986 yılında faaliyete geçmiştir. Bina 10687 numaralı tip proje olarak, Mimar Şükran Başaran ile Mimar Esen Uğurlu tarafından 1984 yılında yapılmış olan tasarımdan uygulanmıştır. Proje, bir bodrum ve zemin üzeri iki kat olarak tasarlanmıştır. Taban oturma alanı 1317 m² olup, toplam inşaat alanı ise 4733 m²’dir (Şekil 4.1).

Bayındırlık ve İskan Müdürlükleri’nin belirli zaman aşımından sonra projeleri arşivlerinden çıkardıkları için, uygulama projelerine ulaşılamamış fakat Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın “Yönetim Yapıları” kitabından esas proje alınarak, inceleme bu projeye göre yapılmıştır.

Şekil 4.1 Elmalı İlçe Hükümet Konağı Giriş Cephesi

Elmalı ilçesinin doğu girişi tarafında ve ilçe merkezinin batısında yer alan Hükümet Konağı, ilçenin sirkülasyonu yoğun bölgesinin dışında fakat insanların rahatlıkla ulaşabileceği uzaklıkta konumlanmıştır.

Yapı, tip projeden bazı farklılıklar içererek uygulanmıştır.

- Zemin katta, Adliye Bölümünde tali giriş iptal edilmiştir. Ana giriş ve tali giriş tarafında bulunan binanın dış konturundaki içeri çekilme yapılmamış, dış duvar A aksı hizasında tamamlanmıştır. Tali girişin bulunduğu bölüm de oda olarak kapatılmıştır (Şekil 4.2)

Şekil 4.2 Hükümet Konağı Arka Cephesi

- Zemin katta, Hükümet Konağı girişinde, projede boş görünen mekan oda olarak

kapatılmış ve önüne Atatürk Köşesi eklenmiştir (Şekil 4.3).

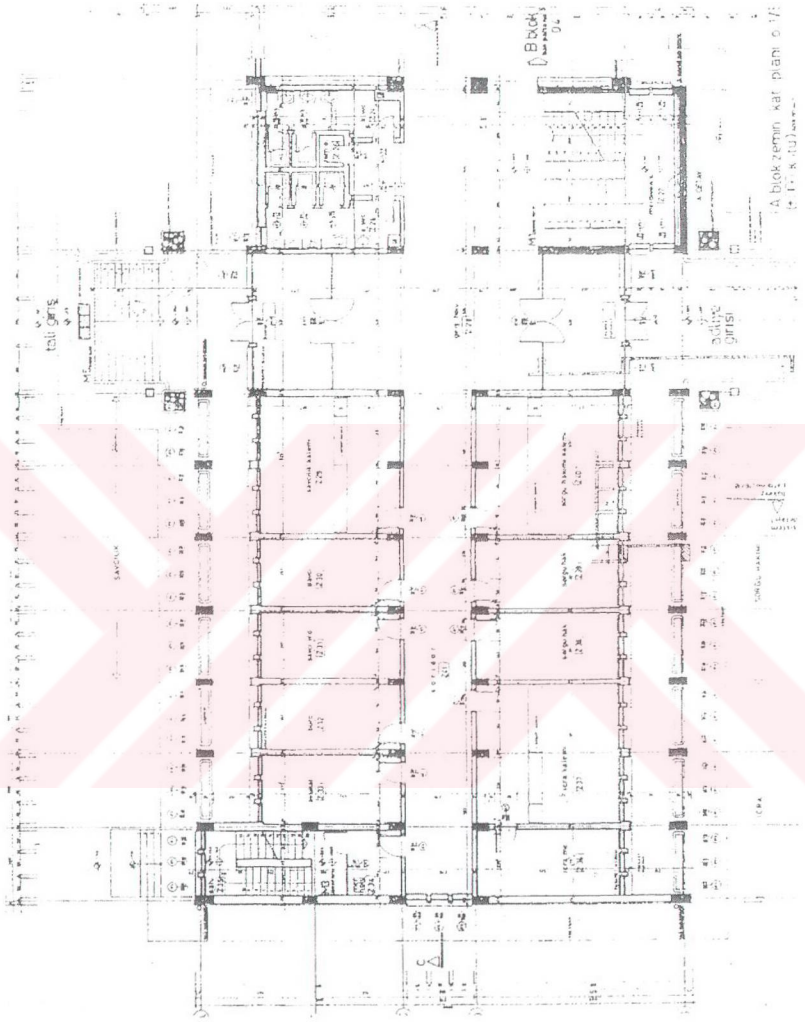
Şekil 4.3 Hükümet Konağı Girişi, Atatürk Köşesi

- Zemin katta, Hükümet Tabipliği Bölümünün yerine Milli Eğitim Müdürlüğü, Vergi Dairesi İdare Bölümünün yerine Sivil Savunma Müdürlüğü ve Tapu Sicil Müdürlüğü, Jandarma'nın yerine Emniyet Amirliği, telefon santrallerinin birimlerin kendi bünyesinde bulunması üzerine de yerine çay ocağı yerleştirilmiştir.
- Normal projede ikinci katta olan Mal Müdürlüğü, birinci kata yerleştirilmiş ve projede olmayan Kaymakamlık Sekreteri için bir oda ilave edilmiştir.
- A blok tamamen Adliyeye ayrılmış ve projede A blok ikinci katta bulunan Mal Müdürlüğü ve Tapu Sicil Müdürlüğü yerine, koridorlar küçültülerek, duruşma salonları yerleştirilmiştir.
- B blok ikinci katta Müftülük Bölümü aynen korunmakla birlikte, Kadastro Müdürlüğü bu kata yerleştirilmiştir.

4.2.1 Mekansal Analizi (Şekil 4.4, 4.5, 4.6, 4.7, 4.8, 4.9)

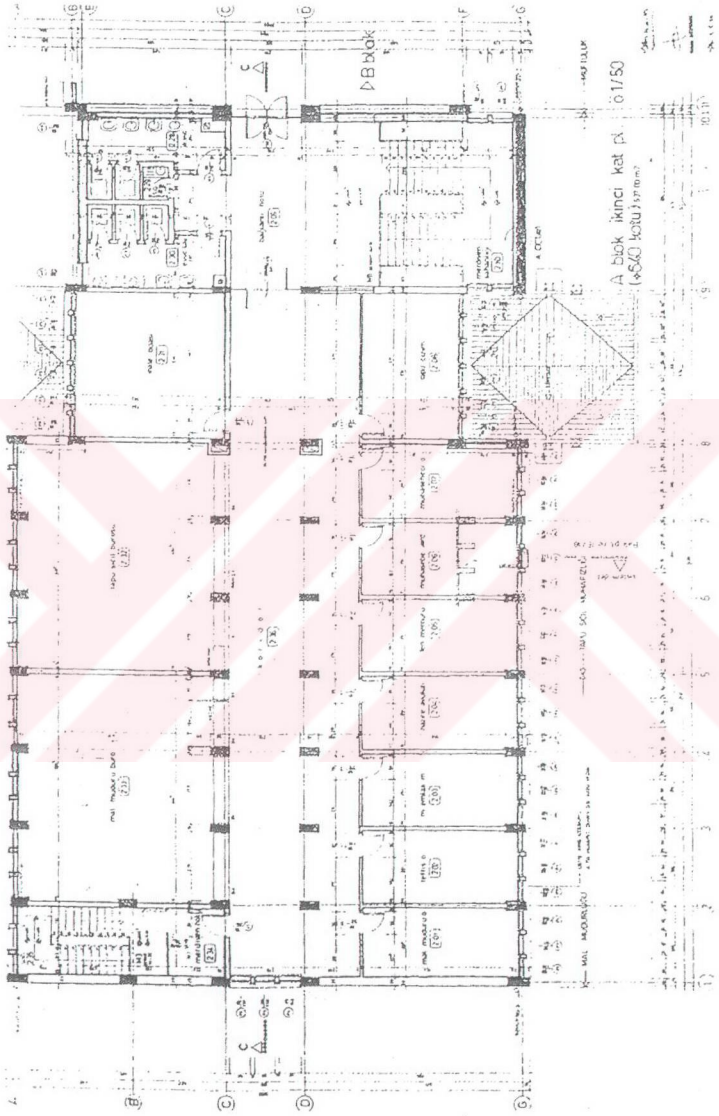
Binanın bodrum katı, tip projedeki işlevini korumuş ve teknik servis ve depolar olarak kullanılmaktadır.

Bina dilatasyon ile iki bloğa ayrılmış olup, A blok Adliye Girişi ve Adliye Bölümü, B blok Hükümet Konağı Girişi ve Kaymakamlık Bölümünü içermektedir.

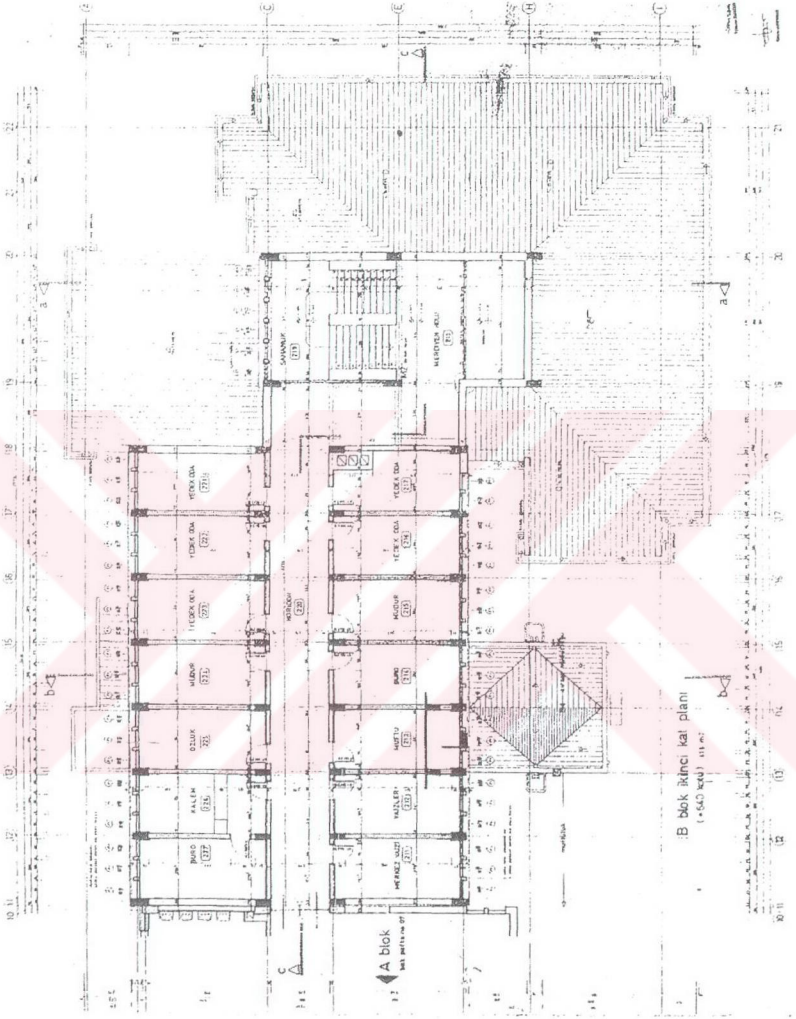

Şekil 4.4 A Blok Zemin Kat Planı

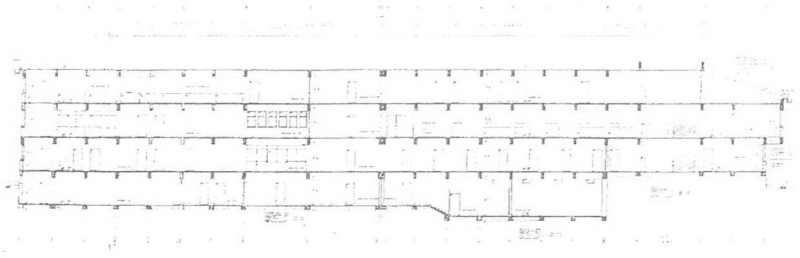

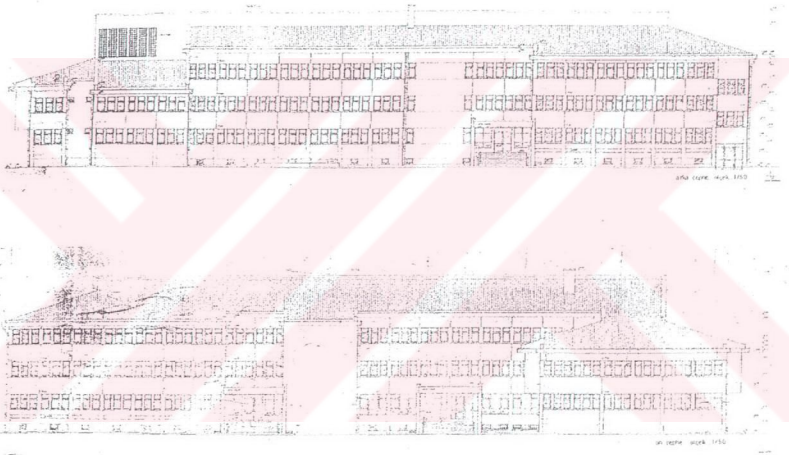
Şekil 4.6 A Blok İkinci Kat Planı

Şekil 4.7 B Blok İkinci Kat Planı

Şekil 4.8 Boyuna Kesit

Şekil 4.9 Ön ve Arka Cepheleri

A blok zemin katta, tali girişin kapatılarak oda haline getirilmesiyle birlikte, bloğun tamamı Adliye birimlerine ayrılmıştır. Zemin katta sorgu hakimi, icra bölümü, savcılık, birinci katta bekleme salonu, duruşma salonları, ikinci katta bekleme salonu, ağır ceza duruşma salonları, doktor ve avukat odaları bulunmaktadır. Bodrum ve zemin katlar 650,00 m², birinci ve ikinci katlar 632,00 m² dir.

B blokta bodrum kat kısmi olarak yapılmış ve tesisat odalarını içermektedir. Teknik servis girişi arka cepheden yapılmaktadır. Zemin katta girişin hemen sol tarafında, projede boş olarak gösterilen mekan kapatılarak oda haline getirilmiş ve önüne de Atatürk Köşesi

eklenmiştir. Diğer odalar projedeki bölüntülerini korumuş fakat işlevlerini değiştirmişlerdir. Oda bölüntüleri genel olarak akslara uygun olarak yapılmıştır. Birinci katta Mal Müdürlüğü tarafında masif bölücüler yerine ahşap ve camdan bölücüler kullanılmıştır. Ana merdivenin karşısına yine ahşap ve camdan Kaymakamlık Sekreterlik odası yapılmıştır. İkinci katta, projede yedek odalar olarak gösterilen birimler Kadastro Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır. B blok bodrum katı 350,00 m², zemin katı 708,00 m², 1. katı 720,00 m² ve 2. katı 416,00 m²'dir.

4.2.2 İşlevsel Analizi

Elmalı İlçesi Hükümet Konağı projesi, esnek planlaması ile işlev değişikliklerine olanak vermektedir. Projede bulunan yedek oda üniteleri daha sonra çeşitli birimlerin yer değiştirebilmesini sağlamaktadır. A blok, ihtiyaçlara karşılık vermeyince ikinci katı da Adliye Bölümü olarak kullanılmış, bu sayede bloğun girişi sadece Adliye Bölümüne ayrılmıştır. Arka taraftaki tali girişin kapatılması, Adliye girişi için oldukça dar bir mekan kalmasına neden olmaktadır.

B bloktaki işlevsel değişiklikler olumlu netice vermektedir. Sirkülasyonun daha yoğun olduğu Tapu Sicil Müdürlüğü, Sivil Savunma Müdürlüğü, Emniyet Amirliği ve Milli Eğitim Müdürlüğü bölümlerinin zemin kata alınması ile kullanıcıların bina içinde gereksiz kalabalık yapmaları önlenmektedir. Ayrıca zemin kattaki hollerin geniş olması, bu durumu daha olumlu hale getirmektedir. Birinci katta Kaymakamlık makamının önüne ahşap ve cam strüktürden yapılan Sekreterlik Odası, gerek bekleme gerekse de görsel açıdan rahatsızlık yaratmaktadır. Ayrıca geniş kat holünü daraltması açısından da olumsuzluk göstermektedir. Nüfus Müdürlüğü ve Mal Müdürlüğü arasında bulunan dar koridor, sirkülasyon ve bekleme açısından uygun görünmemektedir. İnsan yoğunluğu az olan Müftülük ve Kadastro Müdürlüğü Bölümlerinin ikinci katta yer alması ise, esnek planlama sayesinde yapılan birim yer değişikliklerinin en olumlu neticesi olarak göze çarpmaktadır.

Bina, dış görünümü ile, Hükümet ve Bakanlıkların benimsedikleri "ağır devlet yapısı" izlenimini vermektedir. Projede, uzun ve büyük kütleyi hafifletmek için yapılmış olan zemin kattaki dış duvarların geri çekilerek kolonların ortaya çıkarılması düşüncesi, uygulamada iptal edilmiştir. Bakanlığın Projelendirme İlkelerine dayanılarak, tip detaylara göre 2. Isı Bölgesinde bulunduğu için çift satırlı pencereler kullanılmıştır. Fakat Hükümet Konağı girişinde rüzgarlık bölümü yapılmamıştır.

Binanın en olumsuz yönleri arazi seçimi ve vaziyet planı uygulamalarında görülmektedir.

Hükümet Konağı için ayrılmış arazinin meyilli olmasından dolayı, özellikle arka tarafta çok fazla hafriyat yapılmak zorunda kalınmıştır (Şekil 4.10). Daha önceleri toprak şeyvleri olan arka cephe, yoğun yağış nedeniyle toprak katmanlarının bodrum kata dolması, bunun da gerek yapının ömrü, gerekse de sıhhi açıdan olumsuz olması nedeniyle 2004 yılı sonunda hafriyatla düzeltilerek açık otopark yapılmıştır. Bu hafriyat sebebiyle arazinin arka tarafında istinat duvarları ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Şekil 4.11).

Şekil 4.10 Arka Cephe ve Arazinin Arkasındaki Yol Arasındaki Kot Farkı

Şekil 4.11 Binanın Arkasındaki İstinat Duvarları

Tip proje yapılarında belirli bir vaziyet planı bulunmaması ve esas vaziyet planlarının uygulama başladıktan sonra hazırlanması sebebiyle bina, arazinin yaklaşık ortasına oturtulmuştur. Buna karşı ana girişlerin bulunduğu ön cephede yeterli otopark alanı bırakılmamış, bunun yerine geniş bir yeşil alan düzenlenmiştir (Şekil 4.12). Oldukça geniş bir arazi içine oturan binanın çevre düzenlemesi yerine göre yapılmadığı için, bina-arazi bütünleşmesi sağlanamamaktadır (Şekil 4.13).

Şekil 4.12 Hükümet Konağının Önündeki Geniş Yeşil Alan

Şekil 4.13 Binanın Ana Yoldan Görünüşü

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (1994) kitabında “nüfusu 15.001 – 30.000’e kadar olan yerlerde küçük tip bodrumlu” İlçe Hükümet Konağı projelerini uygun gördüğü halde, yapıldığı yıllarda nüfusu bu aralıkta olan ilçede, 10687 numaralı “Büyük Tip Bodrumlu” İlçe Hükümet Konağı yapılması çelişmektedir. İşlevsel açıdan bu binanın ancak yeterli olması ise diğer bir çelişki olmaktadır.

4.3 Antalya Merkez Muratpaşa Lisesi’nin Mekansal ve İşlevsel Analizi

Muratpaşa Lisesi binası, 1994 yılında yapılmış ve 1995 yılında faaliyete geçmiştir. Bina 9798-Y numaralı tip proje olarak 1973 yılında yapılmış olan tasarımdan uygulanmıştır. Esas proje, A blok; zemin ve üzeri üç kat, B blok; zemin ve üzeri iki kat olarak tasarlanmıştır. Taban oturma alanı yaklaşık 1000 m²’dir (Şekil 4.14).

Binanın uygulama projeleri Antalya Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü’nden alınmıştır fakat projelerin yıpranmasından dolayı kopyaları net olmamaktadır.

Şekil 4.14 Muratpaşa Lisesi Giriş Cephesi

Antalya Merkezinde Meltem Mahallesinde, kent merkezinin batısında yer alan Muratpaşa Lisesi, kentin iş merkezi alanlarına uzak, yoğun konut alanı içinde, trafiğin çok fazla yoğun olmadığı bir bölgede konumlanmıştır.

Yapının bu projelere göre incelenmesiyle tip projeden farklılıkları şöyle sıralanabilir:

- Asıl tip projeye göre tasarım yarım kat plan şeması üzerine yapılarak B blok yerden 170 cm. kaldırılmıştır. Uygulamada ise, binanın zemin katı 130 cm. daha kaldırılmış, A blok zemin kat yüksekliği 470 cm., B blok zemin kat giriş kotu ise 300 cm. olmuştur (Şekil 4.15).
- Zemin katın 130 cm. kaldırılmasıyla, B blokta giriş katının altında 300 cm. kat

yüksekliği olan bodrum kat ilave edilmiştir. Bu sebeple içerideki ana merdivene ve B blok dış giriş merdivenine sekiz basamak ilave edilmiştir (Şekil 4.16).

Şekil 4.15 Muratpaşa Lisesi A ve B Blok Girişleri

Şekil 4.16 Ana Merdivene Eklenmiş Olan Basamaklar

- Çift zamanlı olarak eğitim ve öğretim yapan Muratpaşa Lisesinde, yemek için teneffüs olmadığı için, projede yemekhane olarak gösterilen mekan, teneffüşhane ve kantin bölümleri olarak kullanılmaktadır.
- Projede İdare Bölümünde görülen Öğretmenler Odası, betonarme aksına göre duvarla

bölünmüş ve iki odada dört Müdür Yardımcısı görev yapmaktadır. Ayrıca yeni duruma göre bu bölümde bekleme salonu, Müdür, Baş Müdür Yardımcısı ve Muhasebe-Memur odaları bulunmaktadır.

- Ek olarak yapılan B blok bodrum katına spor üniteleri yerleştirilmiştir.
- A blok birinci katta, koridorun sağındaki sınıflar kaldırılarak bilgisayar laboratuvarı, Öğretmenler Odası ve kütüphane birimleri yerleştirilmiştir. Öğretmenler Odası için iki sınıf birleştirilmiştir.
- A blok ikinci ve üçüncü katlar aynen korunmuş, projede yedek oda olarak gösterilen yerler, rehberlik ve danışman Odası olarak kullanılmaktadır.
- Binadaki en büyük değişiklik ise, okulun çevresindeki öğrenci nüfusunu karşılaması açısından esas projeye göre ilave edilen kat olmuştur. İlave kat tip projedeki en üst kat planına göre yapılmıştır.
- B blok ilave katında bir sınıf, resim atölyesi, müzik Odası ve sinevizyon Odası bulunmaktadır. A blokta ise, sınıflar aynen uygulanmış, yedek oda da satranç Odası olarak kullanılmaktadır.
- 1973 yılındaki proje uygulama için tadil edilerek, B bloktaki merdiven sahanlığından yangın kaçış kapısı ve merdiveni eklenmiştir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 Ana Merdiven Sahanlığındaki Yangın Kaçışı

4.3.1 Mekansal Analizi (Şekil 4.18, 4.19, 4.20, 4.21, 4.22, 4.23, 4.24)

Binaya ek olarak yapılmış olan B blok bodrum katında spor odaları, soyunma odaları ve koridorda masa tenisi bulunmaktadır.

A blok zemin katta, girişi dışarıdan yapılmış olan teknik servis ve tesisat odası bulunmaktadır. Ayrıca projede görülen kantin, mutfak ve depo bölümleri aynen kullanılmaktadır. Binanın sağ yan cephesinden kantine giriş dışarı çekilerek, mekanın büyümesine olanak vermektedir.

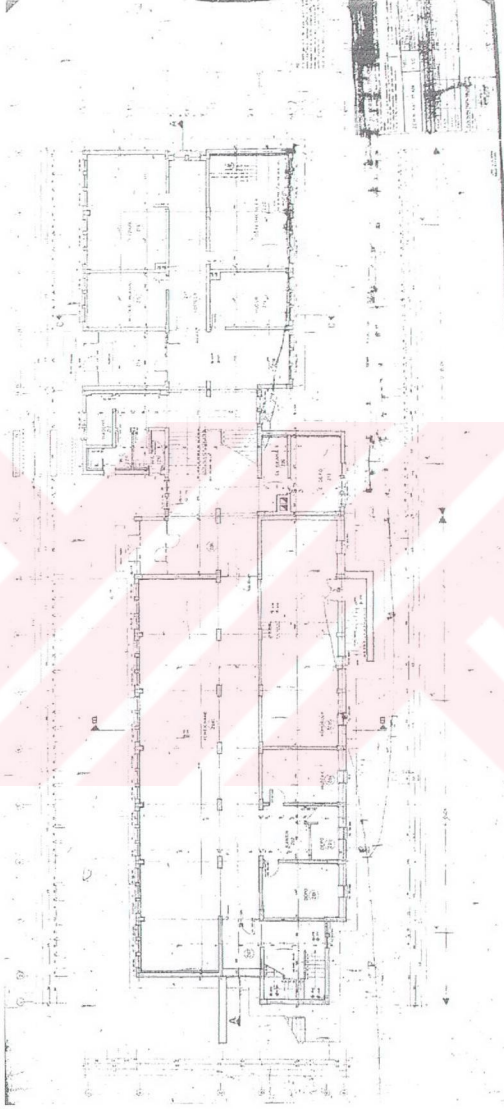
B blok zemin kat olarak gösterilen bölüm, +3,00 kotuna yükseltilmiş ve burada okul idare bölümü yer almaktadır.

A blok birinci katta, tip projede B blok idare bölümünde gösterilmiş olan fakat öğretmenlerin ve dolaplarının sayısını karşılamayan, Öğretmenler Odası yer almaktadır. Projede 102 ve 103 no'lu sınıflar birleştirilerek, Öğretmenler Odası ve dolapları yerleştirilmiştir. Tip projede bulunmayan kütüphane ve bilgisayar laboratuvarı da bu kata yapılmıştır. Ayrıca fizik ve kimya laboratuvarları bu katta projedeki yerlerini korumaktadır.

A blok ikinci ve üçüncü katlar ile B blok birinci ve ikinci katlar projedeki halini korumuşlar, yedek odalara rehberlik ve danışmanlık birimleri yerleştirilmiştir. A blok dördüncü kat, üçüncü katın plan şemasını korumuş, yedek oda satranç odası olarak düzenlenmiştir.

B blok üçüncü kat ise, sınıf ebatları korunarak, okulun ihtiyacı olan resim atölyesi, müzik odası ve sinevizyon odası olarak yapılmıştır.

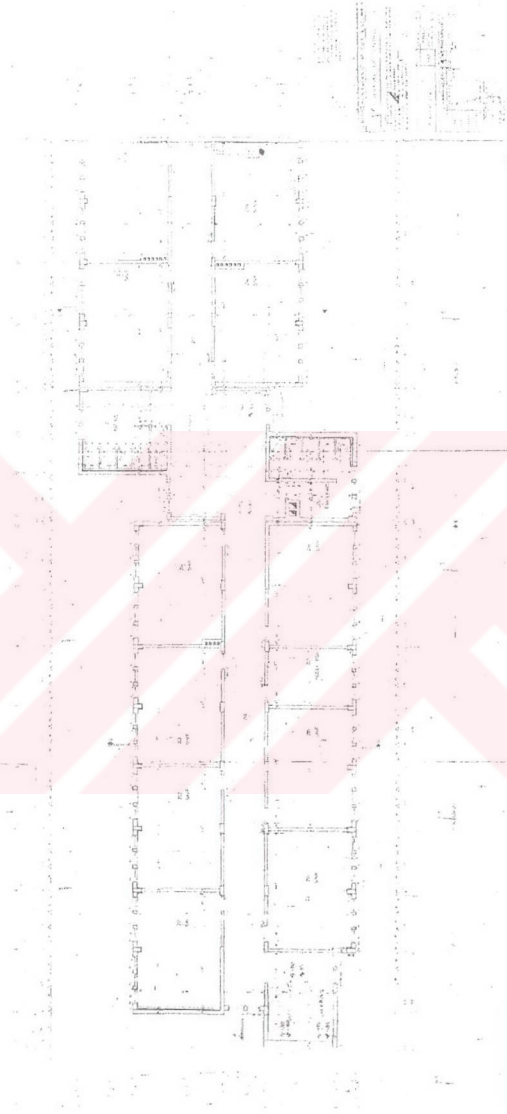
Binada ıslak hacimler projedeki gibi ana merdivenin iki yanında, aynı şaftta uygulanmıştır. Yapıda herhangi bir konsol ya da çekme bulunmamakla birlikte, A blok katları yaklaşık 560,00 m², B blok katları yaklaşık 440,00 m² kadardır.

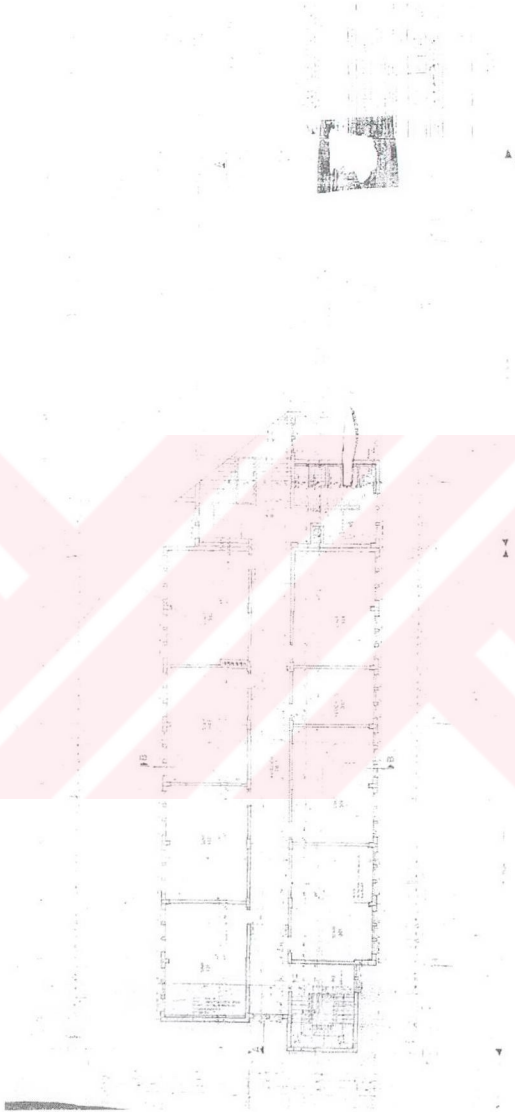
Şekil 4.18 Zemin Kat Planı

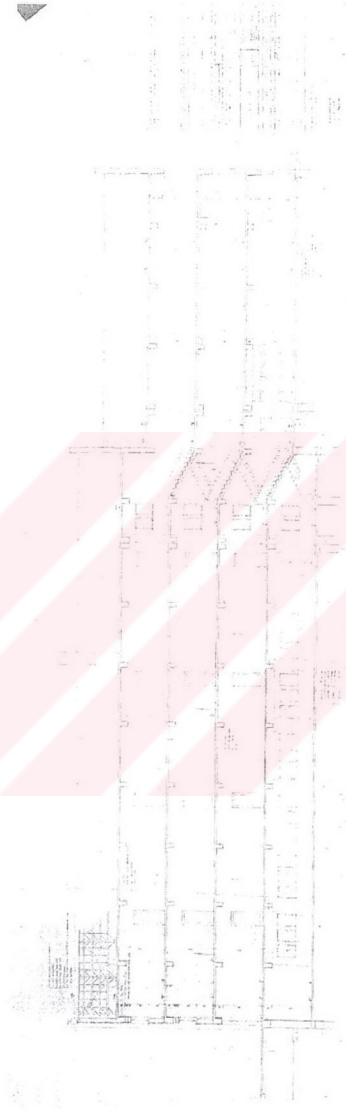
Şekil 4.19 Birinci Kat Planı

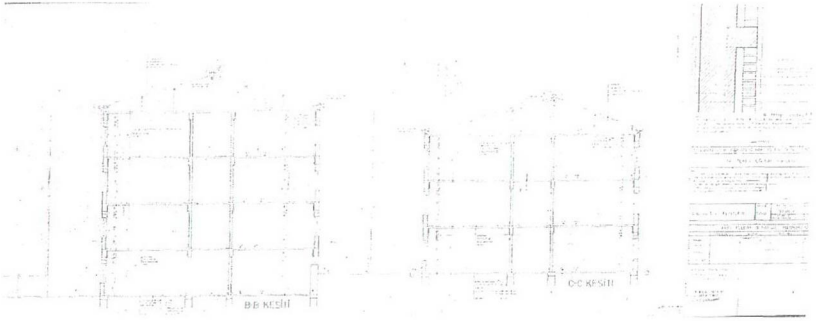
Şekil 4.20 İkinci Kat Planı

Şekil 4.21 Üçüncü Kat Planı

Şekil 4.22 Boy Kesit

Şekil 4.23 B-B ve C-C Kesitleri

Şekil 4.24 Arka Cephe

4.3.2 İşlevsel Analizi

Binanın en olumsuz yanı, 1994'te yapılan bir yapının 1973 yılında tasarlanmış bir projeden uygulanması olarak görülmektedir. Tip projede "21 Derslikli Tip Ortaokul" olarak geçen bina, yapıldığı günden itibaren lise olarak kullanılmaktadır. Binada bulunmayan spor bölümü, projenin tadil edilmesiyle oluşan ek bodrum kata yerleştirilmiş ancak sadece soyunma odaları ile spor odası için yeterli olmaktadır. Koridora konulmuş olan masa tenisi, bu spor için yeterli olmayan bir alana sıkışmış olmakla birlikte, sirkülasyonu da engellemektedir (Şekil 4.25).

Binanın asıl projesinde olmayan ek kat ile okulun ihtiyacı olan bilgisayar laboratuvarı, kütüphane, resim atölyesi, müzik odası, sinevizyon odası gibi birimler karşılanmaktadır. Ayrıca bulunduğu çevre itibarıyla yaklaşık 2500 öğrenciye hitap eden okul, bu ek katla 30 derslikli hale getirilmiştir. Çift zamanlı öğretim uygulamasıyla, her zaman diliminde yaklaşık 1250 öğrenci, her sınıfta yaklaşık 43-44 öğrenci eğitim ve öğretim görmektedir.

Şekil 4.25 Ek B Blok Bodrum Katı – Spor Bölümü, Masa Tenisi

Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü tarafından uygulanan binaya yapılan ekler ve okul yönetiminin gerekli gördüğü değişiklikler olumlu olarak görülse de, bu yoğunlukta olan sınıfların açıldığı koridorların 275 cm. genişliğinde olması, güvenlik açısından tehlike yaratmaktadır. Koridorlara açılan kapılar ile, dar olan koridorların kullanılabilir genişliği 150 cm.'ye kadar düşmektedir ve ani açılan kapılar kazalara neden olmaktadır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 Genel Okul Koridoru

Ayrıca birimlerin ebat yetersizliği yüzünden, öğretmenler odası, müdür yardımcılar odası gibi, çeşitli tadilatlarla ihtiyaç duyulmuştur. Asıl projede yer almayan, daha sonradan eklenmiş olan, binanın arka cephesindeki çelik konstrüksiyon yangın merdiveni, genişlik olarak insan yoğunluğunu karşılamasa da olumlu bir değişiklik olarak göze çarpmaktadır (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 Muratpaşa Lisesi Arka Cehesi, Çelik Konstrüksiyon Yangın Merdiveni

Bina kullanıcıları olan öğretmen ve öğrenciler için hala bazı eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle iklim şartları yazı doğru ağırlaşan Antalya gibi sıcak bir bölgede, kapalı spor salonu bulunmaması ve yaz-kış spor faaliyetlerinin açık alanda yapılması olumsuzluk yaratmaktadır (Şekil 4.28). Ayrıca lise ve dengi okullarda önemli bir yer teşkil eden sosyal aktiviteler için herhangi bir mekanın bulunmaması da önemli bir eksikliklerdir.

Şekil 4.28 Lisenin Ön Bahçesi, Açık Spor Alanı

Bina çok geniş bir arazi üzerine oturtulmuştur. Fakat binanın bu arazide sağ arka köşeye sıkıştırılması ile arka cephe tarafında kalan alan değerlendirilememiştir. Okulun bahçe kapısı hem öğrenci, hem öğretmen, hem de ziyaretçi için giriş görevi görmektedir. Aynı zamanda araç girişleri de bu kapıdan yapılmaktadır. Spor faaliyetleri ve teneffüs işlevini yerine getiren

ön bahçenin, eğitim ve ziyaretçi otoparkı olarak kullanılması, gerek araçlar, gerekse de öğrenciler açısından uygun olmamaktadır (Şekil 4.29).

Şekil 4.29 Okul Bahçe Girişi ve Otopark

Sonuçta tip ortaokul olarak tasarlanan binanın lise programına yeterince cevap veremediği, vaziyet planı ve arazi oturmaunun arazi şekil ve oryantasyonuna uygun olmadığı için bir takım temel eksikliklerin ortaya çıktığı görülmektedir.

4.4 Antalya Merkez Ahatlı 18 No'lu Sağlık Ocağı'nın Mekansal ve İşlevsel Analizi

Sağlık Ocağı binası 1994 yılında yapılmış ve 1995 yılında faaliyete geçmiştir. Bina, 11187-Y numaralı tip proje olarak, Mimar Emel Cevheroğlu tarafından 1988 yılında hazırlanmış olan tasarımdan uygulanmıştır. Proje; bir bodrum, zemin ve üzeri üç kat olarak tasarlanmıştır. Taban oturma alanı 226,30 m² olup, toplam inşaat alanı ise 1148 m²'dir (Şekil 4.30).

Binanın uygulama projeleri Antalya Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü'nden alınarak inceleme yapılmıştır.

Ahatlı Sağlık Ocağı binası Antalya Merkezi'nin batısında, Ahatlı Mahallesi'nde bulunan, kentin yoğun iş merkezine uzak fakat büyük sanayi sitesine yakın, ayrıca konut alanı içinde konumlanmıştır.

Şekil 4.30 Ahatlı Sağlık Ocağı Binası

Yapı, genel itibariyle fazla değişikliğe uğramamış fakat işlevsel değişiklikler yapılmıştır:

- Binanın zemin kotu projede 50 cm. toprak üstünde görülmesine rağmen bina, toprak zemininden 120 cm. kaldırılmıştır.
- Bu yükseltme ile birlikte bodrum kat pencereleri için projede var olan kuranglezler yapılmamıştır (Şekil 4.31).

Şekil 4.31 Yükseltilmiş Zemin Kotu ve Bodrum Pencereleri

- Zemin katta, girişteki rüzgarlık bölümü ve danışma odası iptal edilerek, danışma, projede aşı odası olarak gösterilmiş olan odaya yerleştirilmiştir.
- Sağlık ocağı tip projesinde gösterilen laboratuvar ve eczane bölümleri kaldırılarak yerine pansuman ve poliklinik odaları yapılmıştır.
- Birinci kat planı, projedeki gibi uygulanmış fakat doktor, ebe ve hasta dinlenme birimleri yerlerine başhekim, sağlık memuru ve aile planlaması bölümleri yerleştirilmiştir.
- Her katta üç yatak odalı iki konut olmak üzere tasarlanan ikinci ve üçüncü katlarda, konut işlevi tamamen kaldırılmıştır. Girişi arka cepheden olan bu bölüme Sıtma Savaş Başkanlığı ve 112 Acil Yardım ve Kurtarma Hizmetleri Komuta Merkezi yerleştirilmiştir (Şekil 4.32).

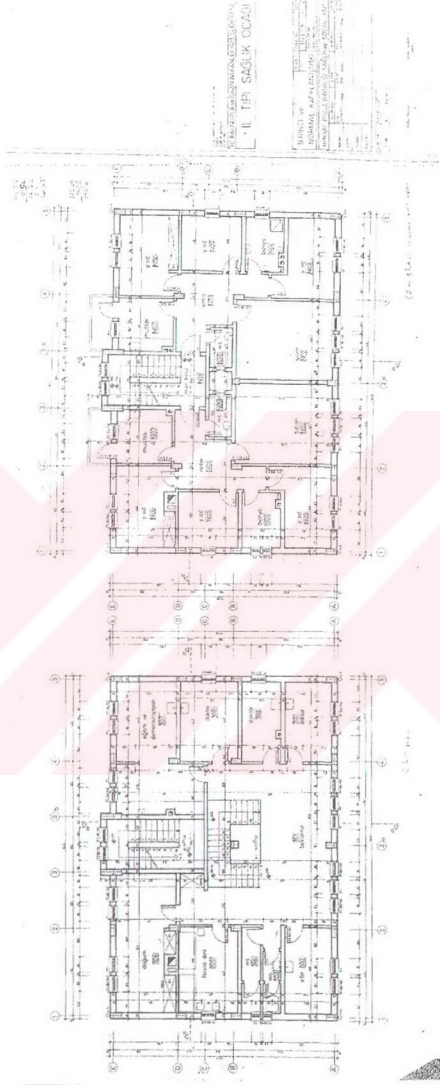
Şekil 4.32 Sıtma Savaş Başkanlığı ve 112 Komuta Merkezi Girişi

4.4.1 Mekansal Analizi (Şekil 4.33, 4.34, 4.35, 4.36)

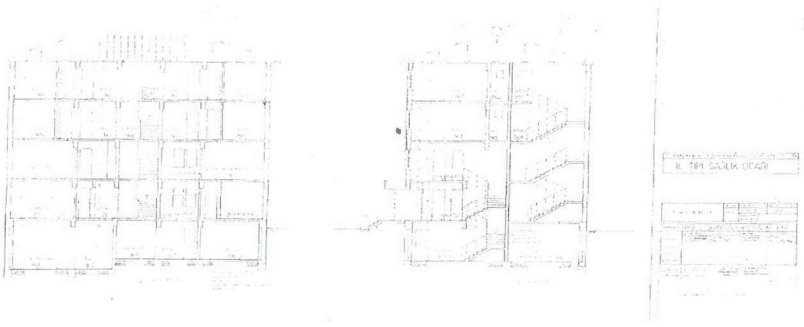
Binanın bodrum katı tip projedeki şeklini ve işlevini aynen korumaktadır. Kazan dairesine dışarıdan yapılan rampa ile servis girişi sağlanmaktadır. Binanın zemin kat kotununun 120 cm. yükseltilmesiyle personel mutfağı, yemekhane bölümü gibi mekanlar doğal aydınlatma alabilmektedir.

Şekil 4.33 Bodrum ve Zemin Kat Planları

Şekil 4.34 Birinci ve Normal Kat Planları

Şekil 4.35 Kesitler

Şekil 4.36 Ön ve Arka Cepheler

Zemin katta rüzgarlıklıklı girişin iptal edilmesi ve girişin hemen sağında gösterilen danışmanın kaldırılması ile geniş sayılabilecek bir bekleme holü elde edilmiştir. Bu katta, iki poliklinik, diş hekimi, aşı odası, müracaat ve pansuman odası ile birlikte, ortak kullanımda olan WC bulunmaktadır. Binanın arka cephesinden ikinci ve üçüncü kata ulaşan merdivene giriş vardır.

Birinci katta, 110 no'lu doktor odası, başhekim odası olarak değiştirilmiştir. Ayrıca ebe ve hasta dinlenme odaları yerlerine sağlık memuru ve aile planlaması bölümleri yerleştirilmiştir. Odalar ve WC duvar bölüntüleri aynen korunmuştur.

Tip projede dört adet konut olarak gösterilen ikinci ve üçüncü katlar, duvar bölmeleri değiştirilmeden, oda ve salonların ofis olarak kullanılmasıyla, Sıtma Savaş Başkanlığı ve 112 Komuta Merkezi haline getirilmiştir. İkinci kat Sıtma Savaş Başkanlığına, üçüncü kat ise Başkan odası ve 112 Komuta Merkezine ayrılmıştır.

4.4.2 İşlevsel Analizi

Binada mekansal olarak fazla değişiklik yapılmamış olması, yapı maliyeti açısından olumlu olmuştur. Binanın toprak kotundan 120 cm. kaldırılması ile bodrum kattaki birimlere doğal aydınlatma sağlanmaktadır. Servis rampasının dar olmasına karşın Sağlık Ocağı ile teknik servis birimlerini birbirinden koparması uygun olarak görülmektedir.

Sanayi sitesi gibi iş kazalarının yaşanması ihtimali yüksek bir yere yakın olması, Sağlık Ocağı yoğunluğunu arttırmasına karşın, Antalya Tıp Fakültesi'nin de bu bölgede olması sayesinde acil servis ihtiyacına gerek duyulmamaktadır. Buna rağmen Sağlık Ocağı genel kullanıcılarının doktorlar ve hastalar olduğu düşünüldüğünde, binanın 120 cm. yukarı kaldırılması fakat girişlerin rampa olmadan sadece merdivenle yapılması olumsuzluk göstermektedir (Şekil 4.37). Ayrıca tip projede bulunmayan başhekim, sağlık memuru ve aile planlaması gibi bölümler, Sağlık Ocağı yönetimi tarafından çözümlenmiştir.

Şekil 4.37 Rampasız Sağlık Ocağı Girişi

“İl Tipi Sağlık Ocağı” olarak uygulanan projede, ikinci ve üçüncü katların konut olarak ayrılıp, burada ikamet etmesi düşünülen kullanıcıların tercih etmemesi sebebiyle başka işlevlere dönüşmesi, binada lüzensüz iki adet merdiven olmasına ve yer kaybına sebep olmaktadır. Ayrıca konut bölümleri yerine Sıtma Savaş Başkanlığı ve 112 Komuta Merkezi bölümleri terleştirilerek, binaya farklı görevler eklenmiştir (Şekil 4.38).

Sağlık Ocağı olarak imar planında ayrılan yerin yoğun yerleşim alanı içinde olması, 112 Komuta Merkezi için pek uygun görünmemektedir. Ambulans gibi geniş araçların bu bölgeyi kullanacağı düşünüldüğünde, arsa içinde bu tip araçlar için herhangi bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca Sağlık Ocağı'nın sadece bir tane bahçe giriş kapısı olması, buranın da hem hasta, hem doktor, hem servis, hem de muhtemel ambulans girişleri için kullanılması, trafik açısından sorun teşkil etmektedir (Şekil 4.39).

Şekil 4.38 Konuttan Sıtma Savaş Başkanlığı ve 112 Komuta Merkezine Dönüşen Kat

Şekil 4.39 Sağlık Ocağı'nın Tek Bahçe Giriş Kapısı

Bir sağlık yapısı için önemli olan işlevlerden birisinin otopark olduğu düşünüldüğü zaman, düzensiz vaziyet planında hasta otoparkı ayrılmaması, ayrıca girişin önündeki sert zeminin ancak hareketli araç sirkülasyonuna yeterli olması olumsuzluk yaratmaktadır (Şekil 4.40). Geniş sayılabilecek bir arazide, ortalı şekilde konumlanmış yapı, vaziyet planı eksikliği veya yanlışlığı ile arazinin verimli kullanılamamasına neden olmaktadır.

Şekil 4.40 Düzensiz Araç Parkı

Yapının tip projeye sadık kalınarak uygulanması maliyet açısından, komşu binalar ile yükseklik bakımından uyumu silüet açısından olumlu görünmektedir. Ancak bir sağlık binası için önemli sayılan tesisatın, Antalya iklim şartlarına göre yapılmaması nedeniyle, daha sonradan bireysel klimalarla çözülmesi ek maliyet yaratmıştır. Bakanlık “Projelendirme İlkelerine” çok sadık kalmış olan tasarımda herhangi bir estetik kaygı olmaması ve aşırı tip detaylar ile çevreden “Devlet Yapısı” özelliği göstererek ayrılmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'nin gerek sosyal ekonomik gerekse de yapı üretim süreçleri açısından geçirdiği dönemler incelendiği zaman, tip projelerin nasıl ortaya çıktığını ve nedenlerini görmek zor olmamaktadır. Her ne kadar mimarlık mesleği içindeki bireyler çoğunlukla karşı çıksa da, tip proje uygulamalarının bazı haklı dayanak noktaları bulunmaktadır.

Türkiye'de günümüzde yılda büyüklü-küçüklü yaklaşık olarak yirmi beş bin inşaat yapıldığı söylenmektedir. Türkiye inşaat sektörünün her zaman en büyük işvereni olan Devletin, bu sayıdaki oranı düşünülecek olursa, bu inşaatların yapımları ve denetimleri ile görevli olan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın yükünün çok ağır olduğu görülebilmektedir. Yapılan mülakat ve araştırılan kaynaklar doğrultusunda, tip projelerin en önemli dayanağının "zaman" olduğu görülmektedir. Türkiye'de yılda yapılan inşaat potansiyelini karşılamak için her yatırımda özel proje elde etmenin imkansız ve vakit kaybı olacağı söylenmektedir. Türkiye gerçeği düşünüldüğünde, ülkemizde bir projenin tasarımı, çizimi ve onay aşamalarının bazı prosedürlerle yaklaşık bir yılı bulabildiği düşünülürse, zaman açısından kayıp olduğu saptanmaktadır. Fakat bunun eleştirisi olarak planlama eksikliği ortaya çıkmaktadır. Bir yatırımın yapılması için ayrılan zamanın kısa tutulması yerine planlı bir süreçten geçirilirse, bu yatırım için daha fazla zaman sağlanabilmektedir. Türkiye'de bölgelere ve hatta illere göre nüfus artışı hızı yaklaşık olarak bilinmektedir. Şehir imar planları ve altyapı hizmetleri ile şehrin yayılma yönü kontrol altına alındığı zaman, belirli zaman dilimleri içinde hangi bölgelere, hangi kamu binaları ihtiyacı olduğu saptanarak, buralar için yapılacak olan çalışmalara daha fazla zaman ayrılabilir. Bu yöntemin ülkemizde uygulanamamasındaki neden, inşaatları il imar planları ve altyapı hizmetlerini değil, imarın ve altyapının inşaatları takip etmesi olarak görülmektedir.

Aslında bu durumun bir diğer sebebi de, ülkemizdeki siyasi iktidarsızlıktır. Özellikle 1950'lerden bu yana ülkemizdeki siyasi iktidarların görev sürelerinin çok kısa olması, bu kısa zamanda seçim bölgelerine bir an evvel yatırım yapma çabasını ortaya çıkarmaktadır. Tip projeler, özellikle bu tip yatırımlar için çok iyi bir yapı üretim şekli olmaktadır. Böylece yatırımın projelendirme aşaması otomatik olarak ortadan kalkmakta ve hatta proje bedelinin ödenmemesi gibi ekonomik bir avantaj da sağlanmaktadır. Tip proje için ücretlendirme Bakanlık tarafından tarif edilmiştir. İlk uygulamada Bakanlık tarifesine göre tam, diğer uygulamalarda ise her defasında %50 azalarak ödenmektedir ve belli bir sayıdan sonra tamamen kaldırılmaktadır. Mimarlık camiasında bu durum eleştirilse de, Mimarlar Odası'nın

ücret tarifesinde de benzer uygulama toplu konut yerleşimleri için bulunmaktadır.

Bakanlık için bir diğer konu ise, teknik eleman yetersizliği olmaktadır. Bütün yatırım projelerinin dışarıya özel olarak çizdirmeye ekonomik açıdan yetersiz kalınmasının yanı sıra, kendi bünyesinde bu projeleri hazırlamak için de mevcut kadro yeterli olamamaktadır. Bu yüzden hazırda bulunan tip projeler, yatırım kararı alınmış yer için kopyalanarak gönderilmektedir. Eğer revizyon gerekli ise bazen Bakanlık bünyesinde, çoğunlukla da İl Müdürlükleri bünyelerinde yapılmaktadır.

Eleman sayısının yetersizliğinin bir sonucu olarak tip proje uygulamalarının genel kuralı “Türkiye’nin her yerinde en niteliksiz işçi ve en niteliksiz malzeme kullanılarak, mümkün olduğunca en basit formlarda çözüm” (Andaç, 2003) ortaya çıkmaktadır. Bu durum maliyet açısından ilk bakışta olumlu görülse de, tip projelerin en önemli zaafı olan mimari estetik ve tasarım faktörleri açısından yanlışlıklara sebebiyet vermektedir. Herkesin kabul ettiği gibi, bir hızlı üretim şekli ve ekonomik kazanım dayanağı olan tip projelerde ilk önce vazgeçilen unsur estetikdir. Uygulanacak olan arsa belli olmadığı için net bir maliyet hesabı da yapılamamaktadır. Bu durumda en azından yapının mümkün olduğunca basit olması ve kolay uygulanabilir olması düşünülmektedir. Fakat bu durum Devletin ve Bakanlığın amaçlarıyla çelişki yaratmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bütün hükümetlerin ortak hedefi, ülkenin her yerinde kendisini gösteren, Devlet imajını ifade eden kamu yapıları yapmak olmuştur. Böyle misyonu olan binaların mimari estetikten vazgeçilerek yapılması ve daha kötüsü Türkiye’nin her bölgesinde tekrarlanması bir tezat olarak görülmektedir. Burada eleştirilen durum, tip proje tasarımları değildir. Ayrıca her proje konusu da bu eleştiri kapsamına girmemektedir. Üçüncü bölümde anlatılan Devlet Hastanesi, Okul, Hükümet Konağı gibi, bir yerleşim yerinde önemli olan konular tip proje olarak yapılmaktadır. Bu binaların, o yerleşim birimleri için bir odak noktası olduğu düşünülürse, Türkiye’nin birçok yerleşimi için odak noktaları aynı olmaktadır. Son dönemlerde Bakanlığın özellikle bu odak noktası niteliği görececek olan yapılar için açtığı yarışmalarla daha esnek tipler araması olumlu olsa da, sonuçlanan birçok yarışmanın henüz uygulama programına alınmadığını, bunların yerine mevcut tiplerin tercih edildiği görülmektedir. Fakat Merih ve Nuran Karaaslan’ın 1984 yılında yaptıkları “İlçe Tipi Hükümet Konağı” gibi istisnalar bulunmaktadır.

Araştırmanın başlangıcından itibaren tip projelerdeki önemli eksikliğin bir mimari projenin oluşumundaki programlama ve tasarlama evresinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Dördüncü bölümde aktarılan incelemelere bakıldığı zaman, uygulamalardaki önemli eksikliklerin tasarımı etkileyen faktörlerin göz ardı edilmesinden kaynaklandığı

görülmektedir. İncelemelerde gözlemlendiği üzere, ortak olumsuzluk arsa kullanımı ve vaziyet planlarında çıkmaktadır. Bunun sebebi, tip projelerin belirli bir arazi üzerine değil, öngörülen, rasgele bir arsa üzerine tasarlanmaları olmaktadır. Uygulama esnasında vaziyet planlarının olmaması ve sonradan oluşturulması, otopark, bahçe girişi gibi sorunların çıkmasına sebep olmaktadır. Arsanın topografik yapısına uygun olmayan seçimler yüzünden hafriyat, istinat duvarları, ek bodrum kat çözümlenmelerine gidilerek, proje bedeli ekonomisi yapmak için yapı maliyetinin artmasına neden olunmuştur.

Tip proje uygulamaları yapılırken, arsanın jeolojik yapısı, iklimsel ve coğrafi konumuna bağlı olarak statik, mekanik ve elektrik projeleri tekrar hazırlanmaktadır. Daha sonra değişiklikler mimari projeye yansıtılmaktadır. Bu uygulama yapı emniyeti ve enerji bakımından olumlu neticeler vermekle birlikte, taşıyıcı sistem değişiklikleri, tesisat şaftı farklılıkları gibi mimari açıdan bazı sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca belli bir iklim bölgesine ayrılmadan hazırlanan planlar, çoğu zaman enerji kaybını engelleyememektedir. Soğuk iklim bölgelerinde dışa kapalı, sıcak bölgelerde dışa açık yapılarak doğal tasarruf sağlanabilmesi göz ardı edilerek, aynı proje birçok iklim bölgesinde uygulanmaktadır. Bu durum en son hazırlatılan “Sekiz Yıllık Eğitim Yapıları” projeleri için de geçerli olmuştur.

Ülkemizdeki hızlı nüfus artışı ve dünyadaki değişimlere paralel olarak, bina ihtiyaç programları da değişmektedir. Özellikle okullar açısından önemli olan bu durum için en iyi çözümün esnek planlama olduğu görülmektedir. Bununla birlikte projeler oluşturulurken kullanıcılarla görüşülmesi ve bilgi alınması, uygulama bittikten sonra olabilecek muhtemel fonksiyon değişiklikleri ve ek maliyetleri ortadan kaldırılabilmektedir.

Tip projelere karşı gösterilen bir diğer tepki de “telif hakkı” konusudur. Fakat bu konunun sadece Bakanlığın tip proje uygulamalarında değil, diğer özel uygulamalarda da sorunlar göstermesi ve konunun hukuki açıdan da bir boyutunun olması, ayrı bir çalışma konusu gerektirmektedir.

Bu çalışmada olumlu ve olumsuz yönleri belirtilen tip proje konusunda mimarların tepkileri genelde bireysel kalmıştır. Onat (2004) “Eğer tip proje gerçekten de ülkemizdeki mimarlığa ve mimarlara fevkalade olumsuz etkiler yapıyorsa, buna ilk önce Mimarlar Odası’nın karşı çıkıp, tavır alıp bir çözüme ulaştırması gerekir” diyerek çözümü belirtmektedir. Doğal olarak Türkiye’de yapılacak olan bütün binaların özel proje olarak uygulanamayacağı açıktır fakat bir öneri olarak, tip proje yapılacak konuların tekrardan düzenlenmesi ve ülkemizin iklimsel ve kültürel özellikleri göz önüne alınarak, farklı bölgelere ayrılarak, yeni ihtiyaç programları

ve teknolojik yenilikler kullanılarak, esnek planlama anlayışıyla tip projeler hazırlamak daha uygun olabilir. Böylece tip projeler aynı zamanda tipoloji çalışması olarak faydalı hale gelebilir ve gelecek zamanlarda yapılacak güncellemelerde önemli veriler olarak kullanılabilir.

Tip proje olarak yapılmış yapıların bu öneriler doğrultusunda gözden geçirilerek, yeni yapılacak kamu yapılarında, eğer tip proje uygulanacaksa, gerek şartname gerekse uygulama koşullarında yeni düzenlemeler yapılması, hem inşaat sektörü hem de Devlet uygulamaları için yeni bir vizyon kazandıracaktır. Bu vizyonun oluşturulması için bireysel değil, tüm tarafların bulunduğu, karşılıklı görüş alışverişi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Arcan, E. F., Evcı, F. (1999), *Mimari Tasarıma Yaklaşım*, YEM Yayınevi, İstanbul.
- Arıboğan, Ü. (1993), "Türkiye'de Çok Partili Dönem 1946-1960", *Tematik Larousse*, 1:272-273.
- Arıboğan, Ü. (1993a), "Türkiye: 1960'tan 1980'e", *Tematik Larousse*, 1:292-293.
- Arıboğan, Ü. (1993b), "Türkiye: 1980 Sonrası", *Tematik Larousse*, 1:324-325.
- Aygün, M. (2004), "Tarihsel Dönemekte Proje Yarışmaları", *Mimarlık*, 320:28.
- Balamir, A. (2003), "Mimarlık ve Kimlik Temrinleri – I", *Mimarlık*, 313:24-29.
- Balamir, A. (2003a), "Mimarlık ve Kimlik Temrinleri – II", *Mimarlık*, 314:18-23.
- Batur, A. (1998), "1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul, s:209-234.
- Bilgin, İ. (1998), "Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul, s:255-272.
- Büyük Larousse (1986), "Tip", *Milliyet Yayınevi*, 22:11546.
- Erdoğan, N. (1999), *Bina Bilgisi 1 – Mimari Tasarıma Hazırlık İlkeleri Ders Notları*, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Edirne.
- Forum (2004), "Örnek İlköğretim Okulu Projeleri Üzerinden", *Mimarlık*, 317:42-51.
- Grolier Encyclopedia (1993), "Antalya", *Medya Holding A.Ş.*, 2:71.
- Hasol, D. (2002), *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayınevi, İstanbul.
- Hasol, D. (2004), "Mimarlar Odası'nın 50 Yılı ve Türkiye Ortamı", *Yapı Dergisi*, 272:41-42.
- Karaaslan, M. (2001), *Merih Karaaslan Yapıtlar Anılar 1*, Karaaslan Mimarlık Ltd. Şti., Ankara.
- Kuban, D. (2002), *Mimarlık Kavramları, Çevre Yayınları*, İstanbul.
- Meydan Larousse (1990), "Tip", *Sabah Yayınevi*, 19:301.
- Mortaş, A. (1944), "Bir Memur Evi Tip Projesi", *Arkitekt*, 1944:45.
- Önal, K. (2004), "1980 Sonrası Mimarlar Odası'nın Var Olma Mücadelesi", *Mimar.ist*, 13:55-60.
- Özer, B. (2000), *Kültür Sanat Mimarlık*, YEM Yayınevi, İstanbul.
- Pevsner, N. (1977), *Ana Çizgileriyle Avrupa Mimarlığı*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Sayar, Y. (2002), "Türkiye'de Mimari Proje Yarışmalarının Başlangıç Dönemi 1933-1950", *Arredamento Mimarlık*, 04:66-73.
- Sayar, Y. (2004), "Türkiye'de Mimari Proje Yarışmaları 1930-2000", *Mimarlık*, 320:29-36.
- Sayar, Z. (1936), "Devlet İnşaatında Tip-plan Usulünün Mahzurları", *Arkitekt*, 1936:259-260.
- Sayar, Z. (1936a), "İç Kolonizasyon", *Arkitekt*, 1936:46-51

- Sayar, Z. (1941), “Köy Okulları Proje Müsabakası”, Arkitekt, 1939-41:12-19.
- Sayar, Z. (1944), “İmar Politikamızı Kuralım ve Teşkilatlandırılm”, Arkitekt, 1944:239.
- Sert, M. (1993), “Türkiye: Ülke ve Nüfus”, Tematik Larousse, 2:100-101.
- Sey, Y. (1998), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Mimarlık ve Yapı Üretimi”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s:25-39.
- Tanyeli, U. (1992), “Seyfi Arkan”, Arredamento Dekorasyon, 3:89.
- Tanyeli, U. (1998), “1950’lerden Bu Yana Mimari Paradigmaların Değişimi ve Reel Mimarlık”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s:235-254.
- Tekeli, İ. (1998), “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s:1-24.
- Ural, S. (1974), “Türkiye’nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık”, Mimarlık, 1-2:5-50.
- Yapı İşleri Genel Müdürlüğü (1994), Mimari Proje Dairesi Başkanlığı Eğitim Programı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Yıldız, E. (2001), Türkiye’de Müze Yapılarında Uygulanmış Tip Projelerin Koleksiyonlar ve Coğrafi Farklılıklar Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- [1] www.antalya.gov.tr
- [2] www.bayindirlik.gov.tr
- [3] www.elmalı.gov.tr
- [4] www.istanbul.com

MÜLAKATLAR

- Andaç, Gülay, Mimari Proje Dairesi Eski Başkanı, “Bakanlığın Tip Proje Uygulamaları”, Mayıs 2003, Ankara.
- Başbuğ, Tamer, Mimar, ADMMA, “Türkiye’de Tip Proje Kavramı ve Uygulamaları”, Mayıs 2003, Ankara.
- İdil, Baran, Mimar, İTÜ, “Türkiye’de Tip Proje Kavramı ve Uygulamaları”, Mayıs 2003, Ankara.
- Özbay, Hasan, Mimar, ADMMA., “Türkiye’de Tip Proje Kavramı ve Uygulamaları”, Mayıs 2003, Ankara.

EKLER

- Ek 1 Türkiye’de Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından uygulanan tip proje örnekleri
- Ek 2 “Bakanlığın tip proje uygulamaları” ve “Türkiye’de tip proje kavramı ve uygulamaları” konulu mülakatların özetleri

Ek 1 Türkiye'de Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Tarafından Uygulanan Tip Proje Örnekleri

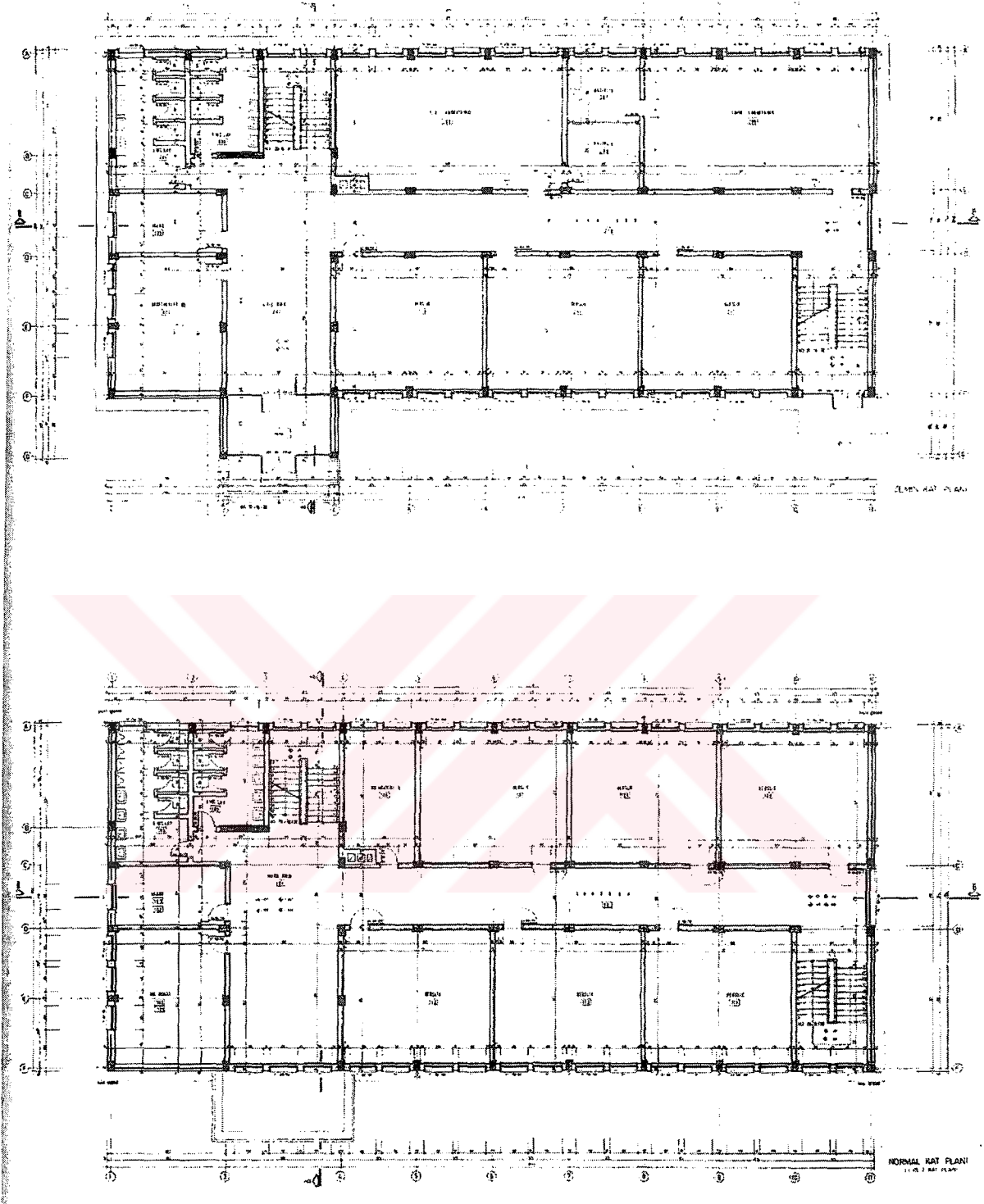
YAPI İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MİMARİ PROJE DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ŞUBE MÜD.	: EĞİTİM VE SPOR YAPILARI ŞB.MD.LMGU
HAZIRLAYAN	: KEMAL ERGİL
PROJE ADI	: 15 DERSLİKLİ TİP LİSE PROJESİ
PROJE NO	: 11221
DETAY PROJE NO	:

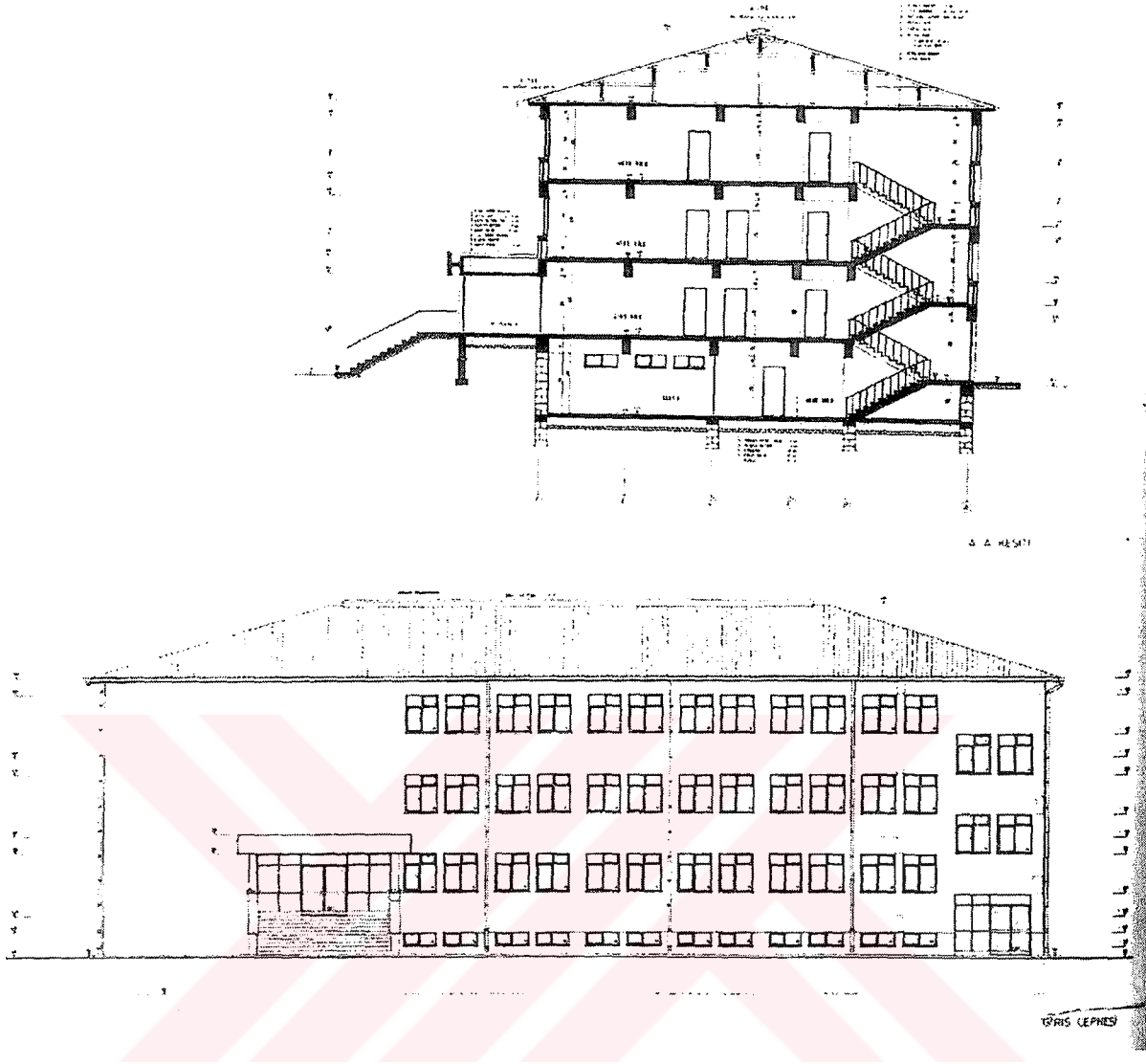
NO	PROJENİN ÖZELLİKLERİ	
1	uygulandığı yer	TİP
2	uygulanabileceği arsa nitelikleri ebat (meyil, vb.)	30mx60 m.
3	kaç katlı olduğu	B+2+1 KAT
4	yapı tipi (yığma - karkas)	BETONARME KARKAS
5	projenin nitelikleri (tip proje - yarışma - özel)	TİP
6	ölçek - pafta adedi	1/50- 11 PAFTA
7	çizim tarihi	1990
8	yapı bloklarının ayrı ayrı m2'si	
9	yapının toplam m2'si	2640 m ²

AÇIKLAMALAR :

Zemin ve Normal Kat Planları

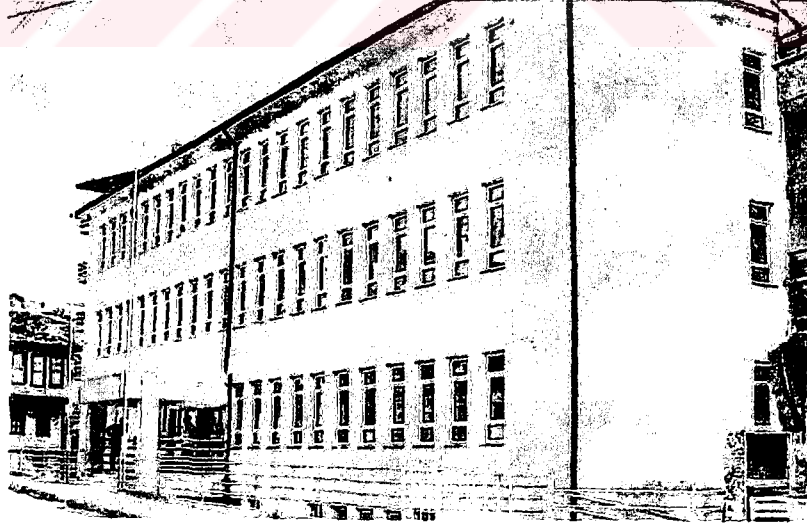
A-A Kesiti ve Giriş Cephesi

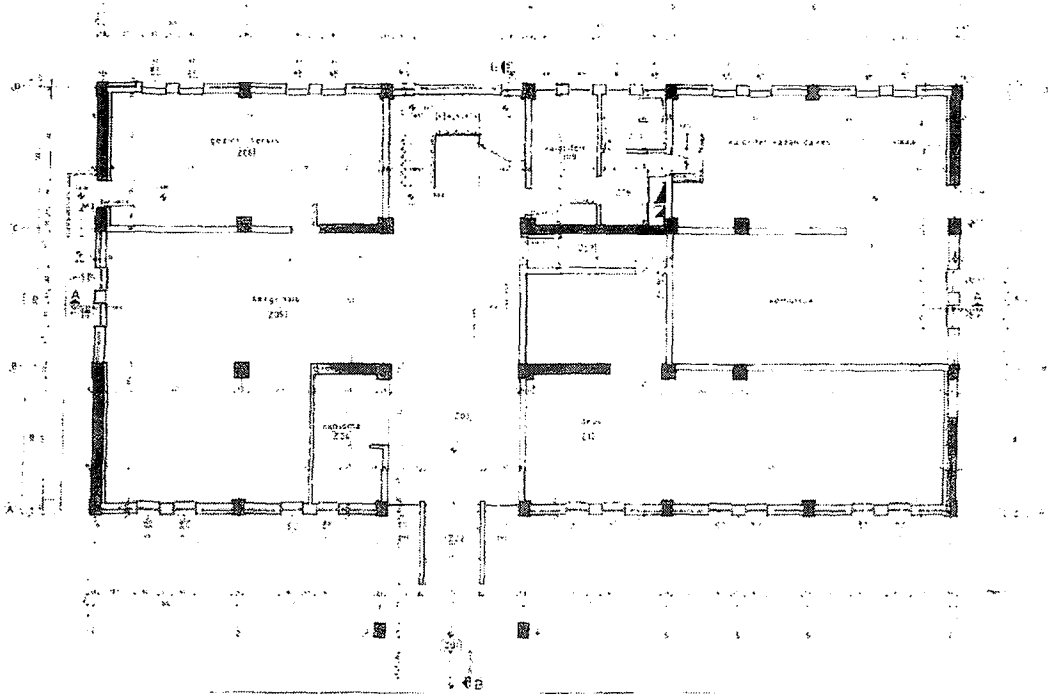
YAPI İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MİMARİ PROJE DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ŞUBE MÜD.	: SAĞLIK SOSYAL YAPILARI ŞB.MD.LÜĞÜ
HAZIRLAYAN	: SEVİM SAATÇI
PROJE ADI	: İL TİPİ KÜTÜPHANE (Bodrumsuz)
PROJE NO	: 10204
DETAY PROJE NO	: .....

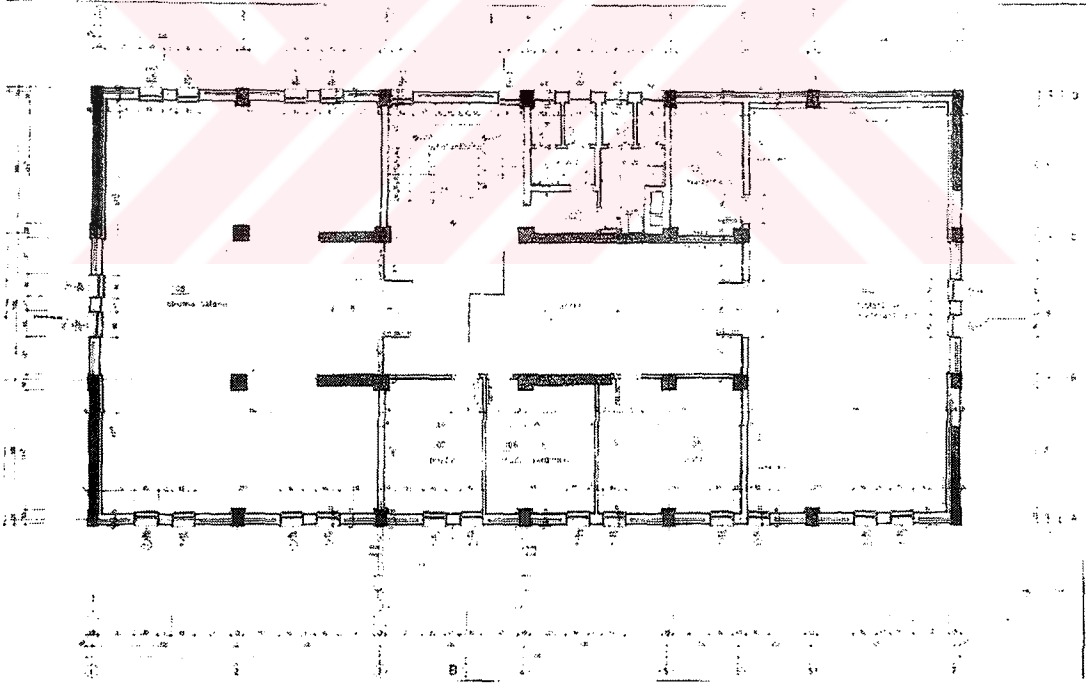
NO	PROJENİN ÖZELLİKLERİ	
1	uygulandığı yer	-
2	uygulanabileceği arsa nitelikleri ebat (meyil, vb.)	-
3	kaç kath olduğu	Z+2 KAT
4	yapı tipi (yığma - karkas)	KARKAS
5	projenin nitelikleri (tip proje - yarışma - özel)	TİP PROJE
6	ölçek - pafta adedi	1/50 - 10 PAFTA
7	çizim tarihi	15.5.94
8	yapı bloklarının ayrı ayrı m2'si	
9	yapının toplam m2'si	1395.36 m2

AÇIKLAMALAR :

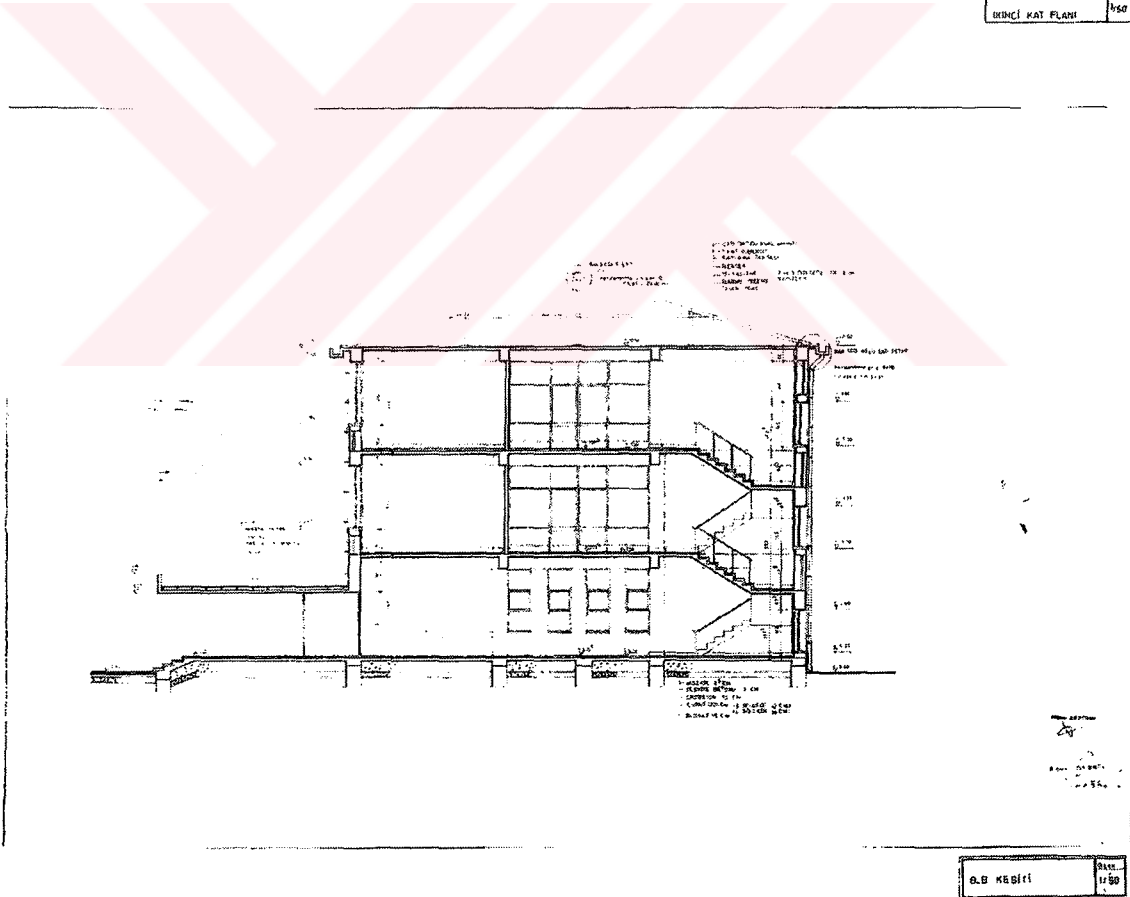
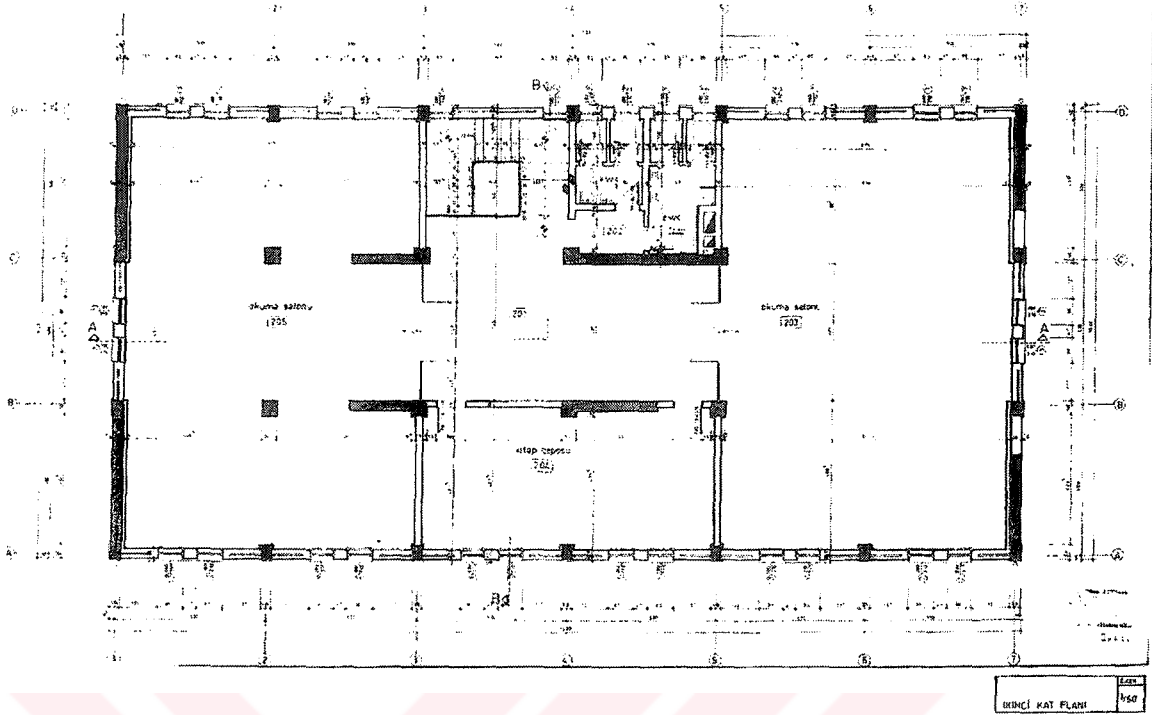
ZEMİN KAT PLANI

BİRİNCİ KAT PLANI

K. TPI KUTUPHANE BİNASI

Zemin ve Birinci Kat Planları

İkinci Kat Planı ve B-B Kesiti

ON ÇERÇİME

II. TIP KÜTÜPHANE BİNASI

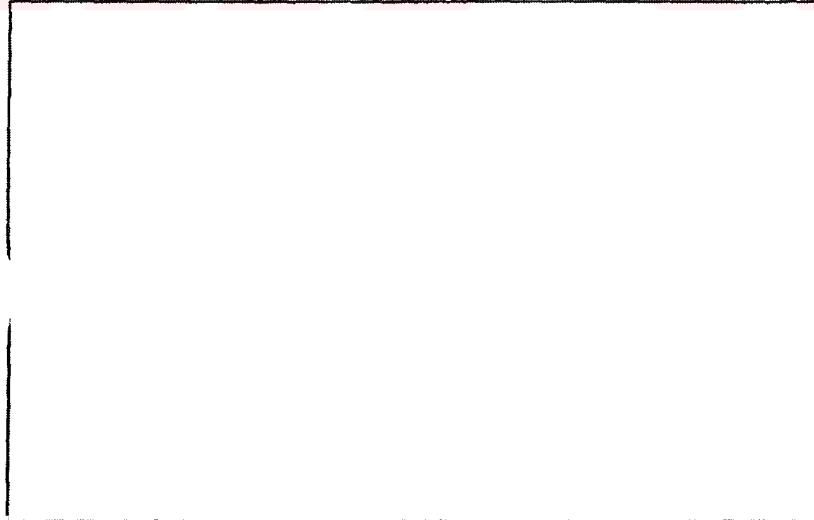
Giriş Cephesi

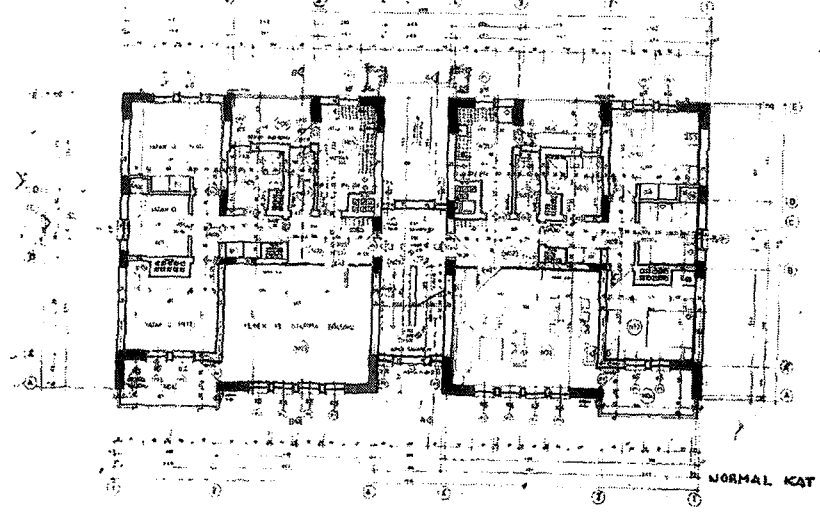
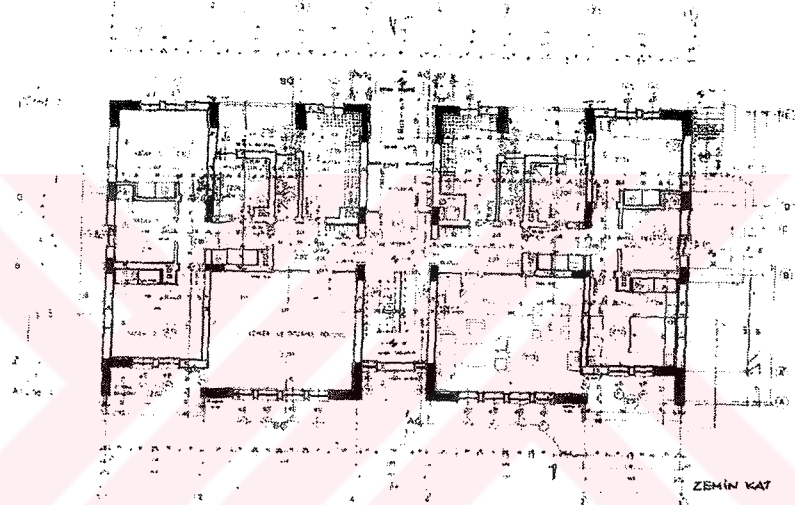
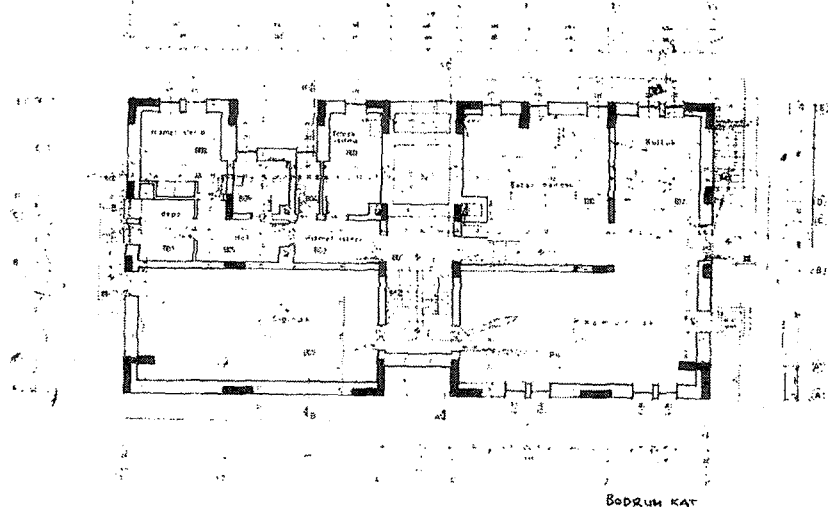
YAPI İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MİMARİ PROJE DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ŞUBE MÜD.	: KONUT VE EMNİYET YAPILARI ŞB.MD.LUĞU
HAZIRLAYAN	: SABRİ TEMİZSOY
PROJE ADI	: 3 YATAK ODALI TİP SOSYAL KONUT (BODRUMLU)
PROJE NO	: 10400
DETAY PROJE NO	: 5308

NO	PROJENİN ÖZELLİKLERİ	
1	uygulandığı yer	TİP
2	uygulanabileceği arsa nitelikleri ebat (meyil, vb.)	30.00x19.71 % 5
3	kaç katlı olduğu	B+Z+4 KAT
4	yapı tipi (yığma - karkas)	BETONARME-KARKAS
5	projenin nitelikleri (tip proje - yarışma - özel)	10 DAİRELİ TİP (KALORİFERLİ)
6	ölçek - pafta adedi	1/50 7 Adet
7	çizim tarihi	27.2.1976
8	yapı bloklarının ayrı ayrı m2'si	23.30x11.71 m. 273 m2 1 kat alanı
9	yapının toplam m2'si	1637.05 m2

AÇIKLAMALAR: Bir Dairenin Brüt Alanı: 121.40 m2
Net Alanı : 91.58 m2

Bodrum, Zemin ve Normal Kat Planları

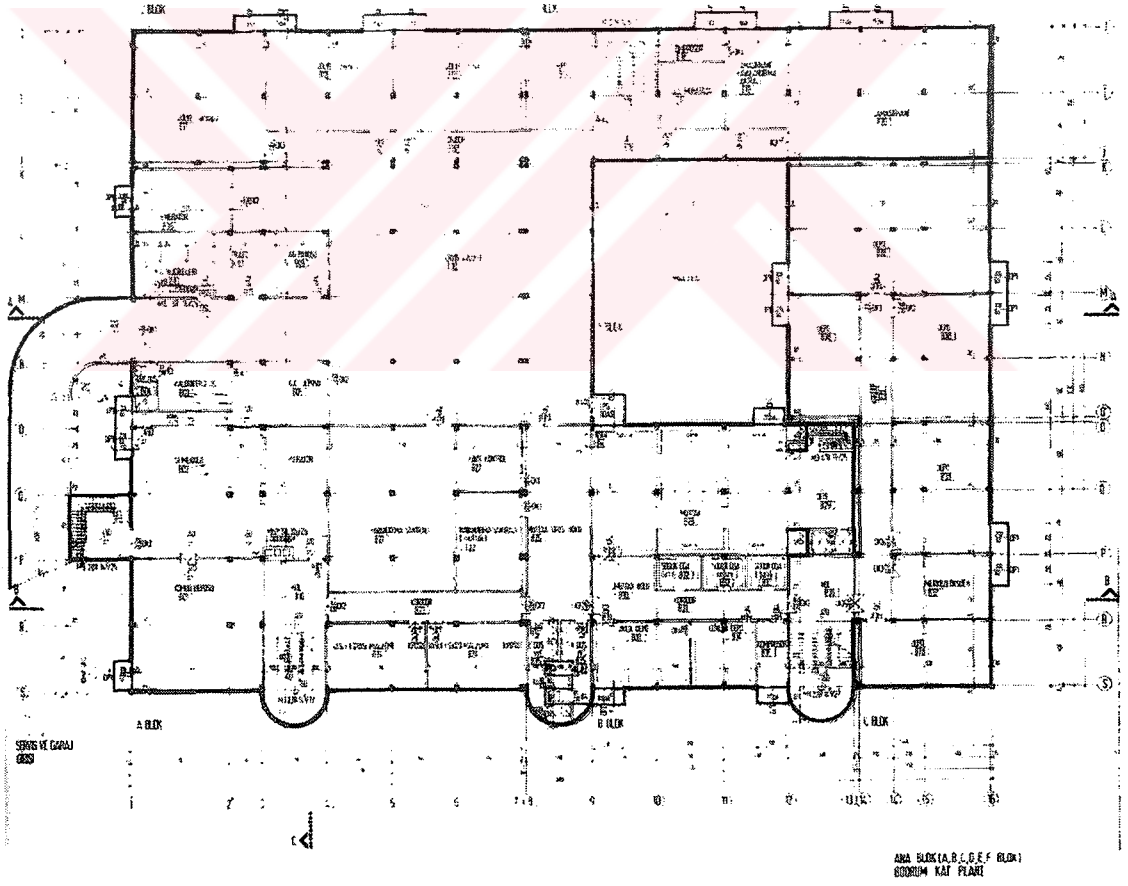
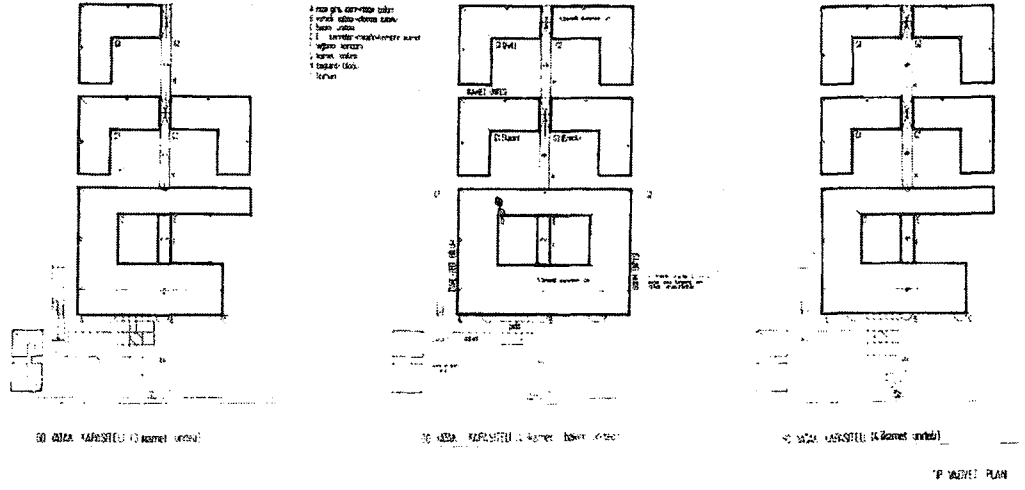

YAPI İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ MİMARİ PROJE DAİRESİ BAŞKANLIĞI

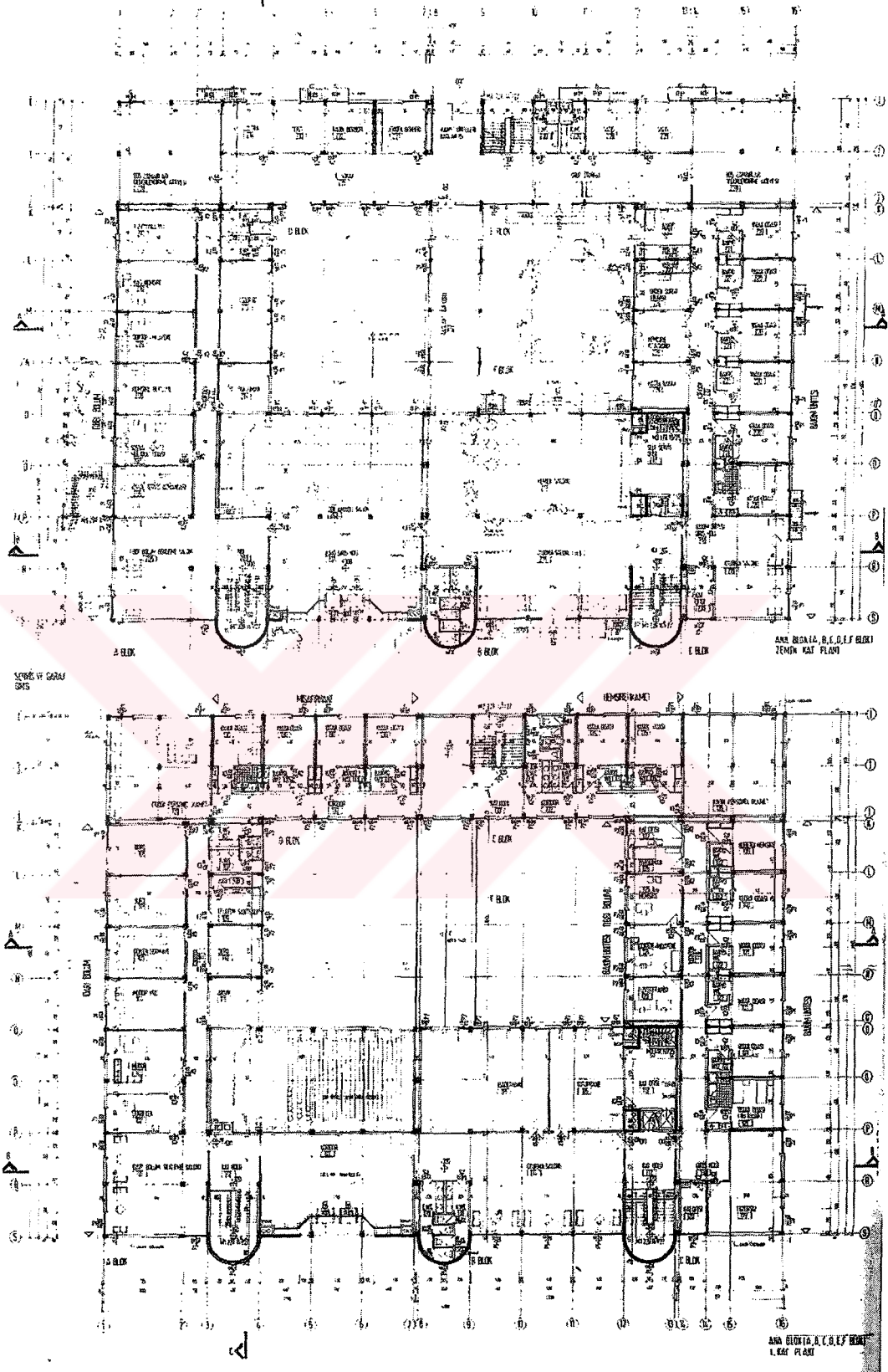
ŞUBE MÜD.	: EĞİTİM VE SPOR YAPILARI ŞB. KD. LÜSÜ
HAZIRLAYAN	: GEN. AŞİRKOL
PROJE ADI	: EGE VE AKOLNİZ PÖLSESİ 60-80-100 YATAK KAPASİTELİ BEŞİŞEK MİLL. YAŞLI LAR. KÜÇÜK Mİ
PROJE NO	: .....
DETAY PROJE NO	: .....

NO	PROJENİN ÖZELLİKLERİ	
1	uygulandığı yer	-
2	uygulanabileceği arsa nitelikleri ebat (meyil, vb.)	-
3	kaç kath olduğu	ANA BLOK BODRUM+ZEMİN+1 KAT İKANET ÜNİTELERİ-ZEMİN+1 KAT LOKMAN-ZEMİN+2 KAT
4	yapı tipi (yığma - karkas)	BETONARME KARKAS
5	projenin nitelikleri (tip proje - yarışma - özel)	YARIŞMA
6	ölçek - pafta adedi	1/100 - 30 PAFTA
7	çizim tarihi	1988
8	yapı bloklarının ayrı ayrı m2'si	60 YATAK KAPASİTELİ 8892 m2 80 Y.KAP. (İKANET ÜNİTELERİ) 9854 m2 80 Y.KAP. (LOKMAN ÜNİTELERİ) 10224 m2
9	yapının toplam m2'si	100 Y.KAP. 1186 m2

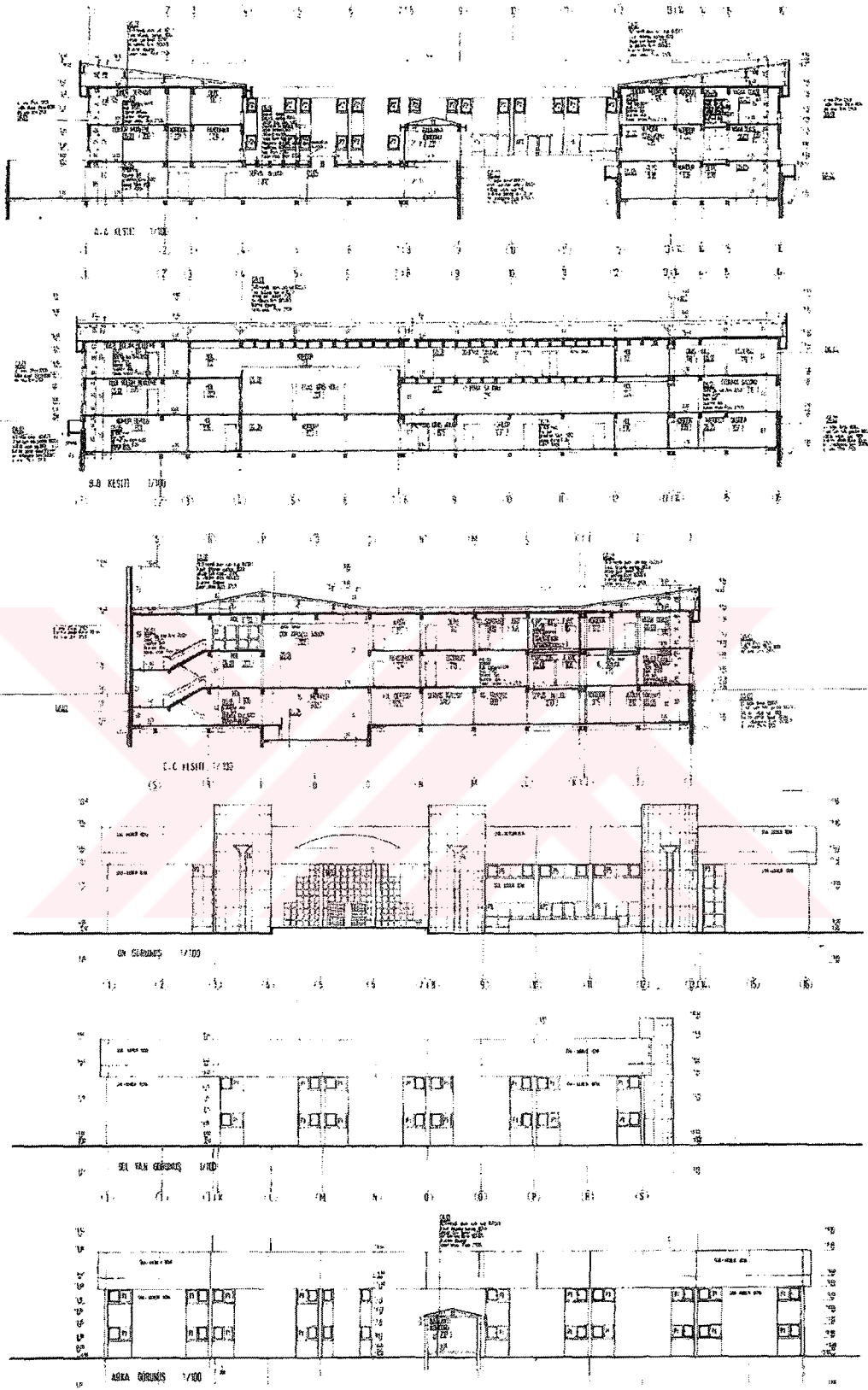
AÇIKLAMALAR :

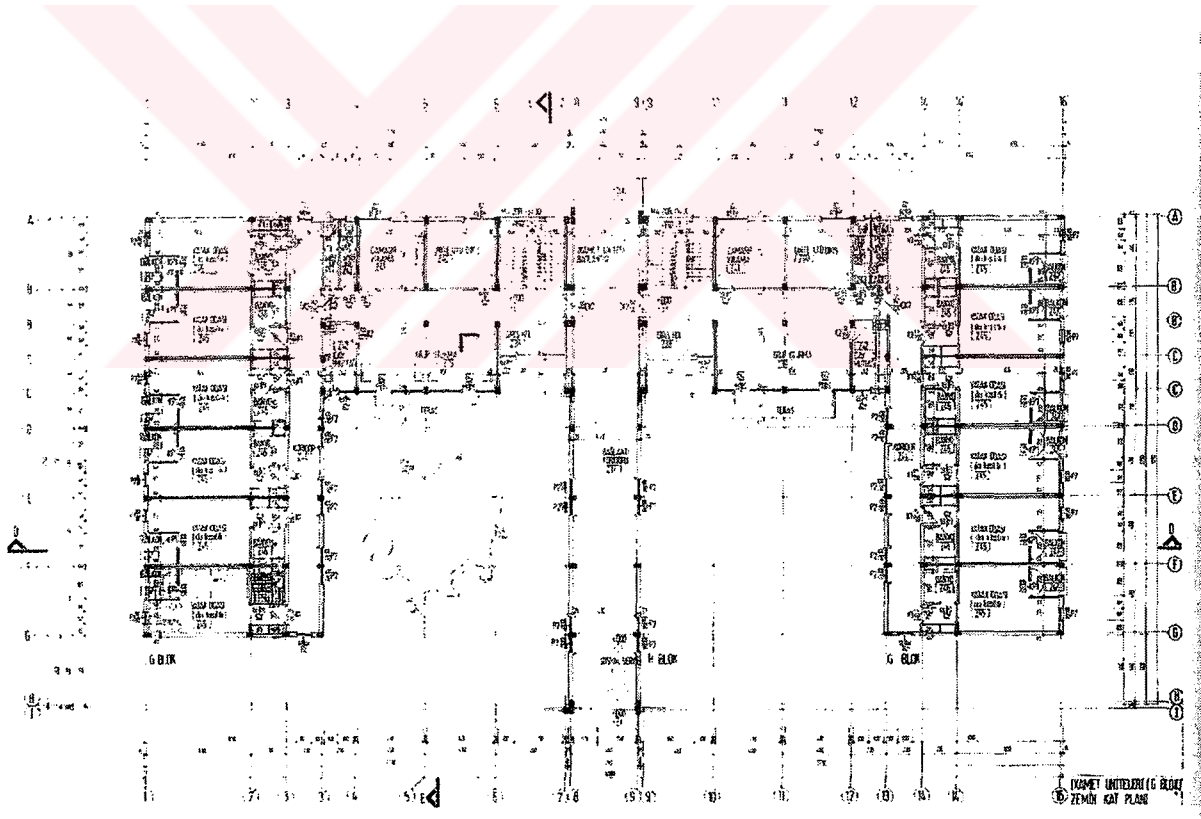
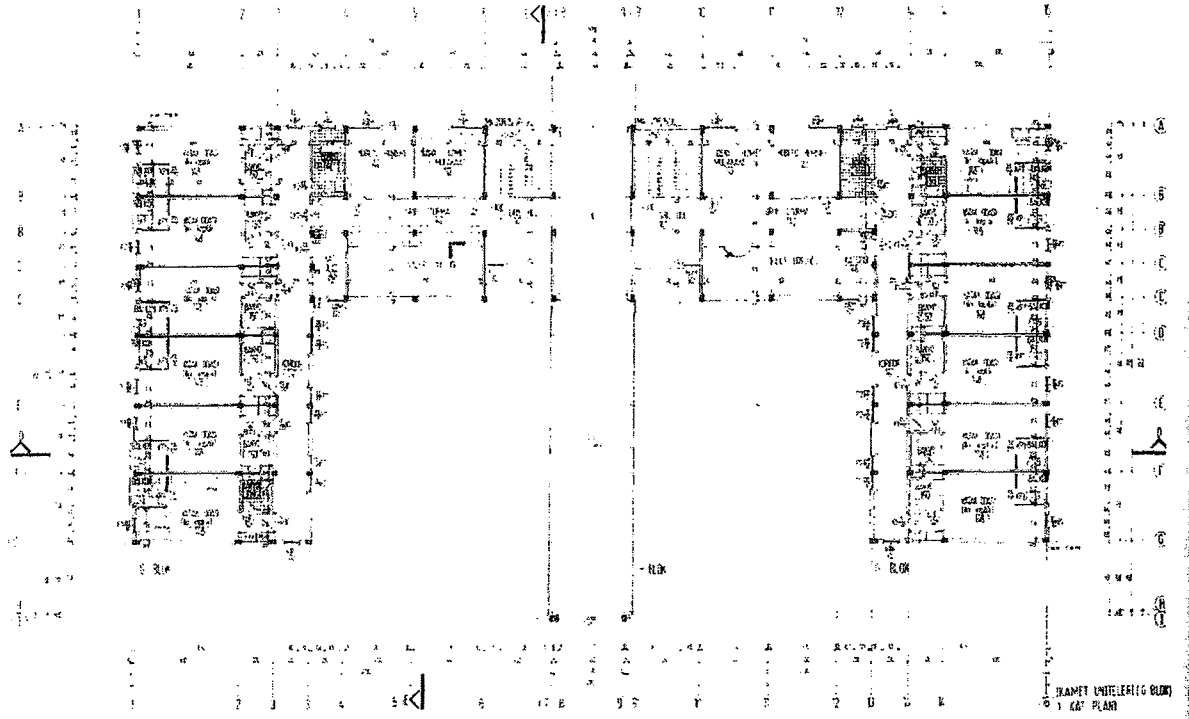
Vaziyet Planı ve Bodrum Kat Planı

Zemin ve Birinci Kat Planı

Kesitler ve Görünüşler

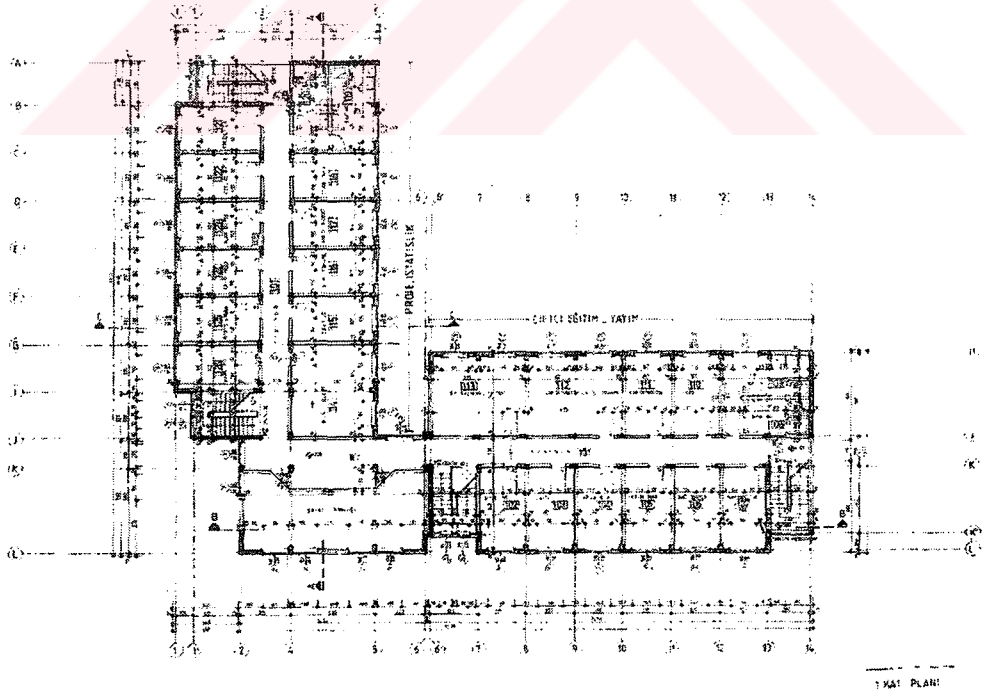
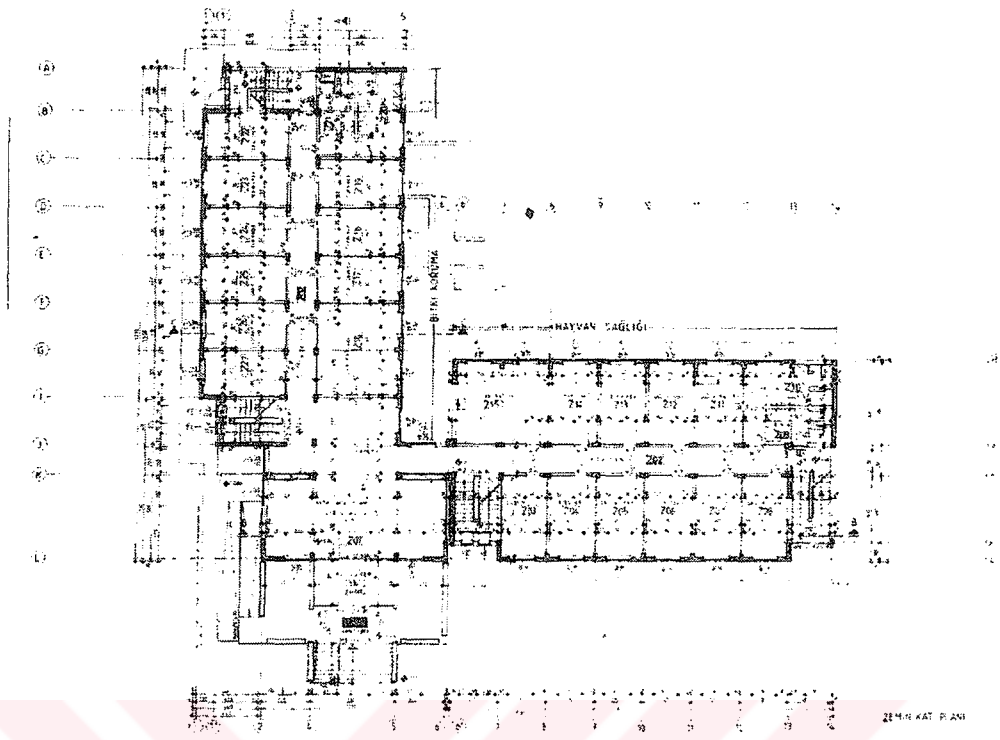
Birinci ve Zemin Kat Planları

YAPI İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ MİMARİ PROJE DAİRESİ BAŞKANLIĞI

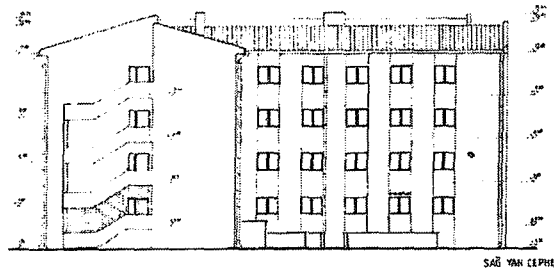
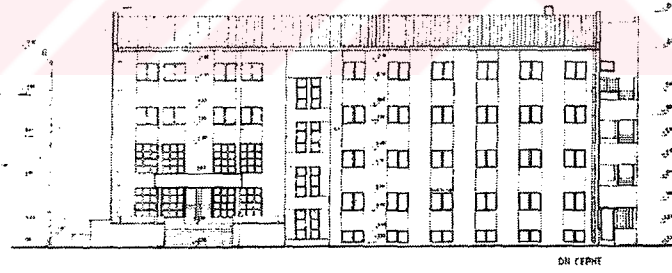
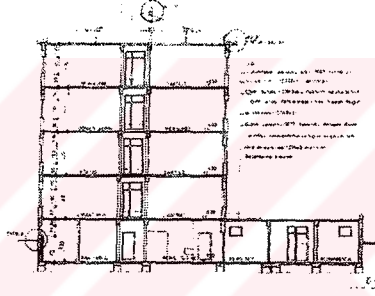
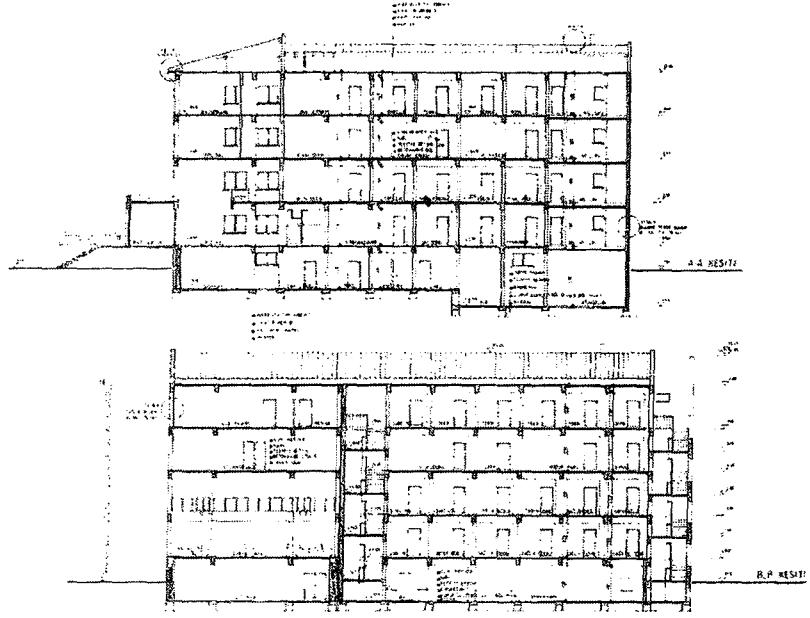
ŞUBE MÜD.	:Yönetim Yapıları
HAZIRLAYAN	:Deniz ÖDEMİS
PROJE ADI	:Tip İl Tarım Müdürlüğü
PROJE NO	:11413/Y 11413/Y1
DETAY PROJE NO :	.....

NO	PROJENİN ÖZELLİKLERİ	
1	uygulandığı yer	
2	uygulanabileceği arsa nitelikleri ebat (meyil, vb.)	Arsada kapladığı alan 777m ²
3	kaç katlı olduğu	B+Z+3 kat
4	yapı tipi (yığma - karkas)	Petonarme karkas
5	projenin nitelikleri (tip proje - yarışma - özel)	Tip
6	ölçek - pafta adedi	1/100 11 pafta
7	çizim tarihi	9.7.1997
8	yapı bloklarının ayrı ayrı m ² 'si	
9	yapının toplam m ² 'si	3925m ²

AÇIKLAMALAR :

Zemin ve Birinci Kat Planları

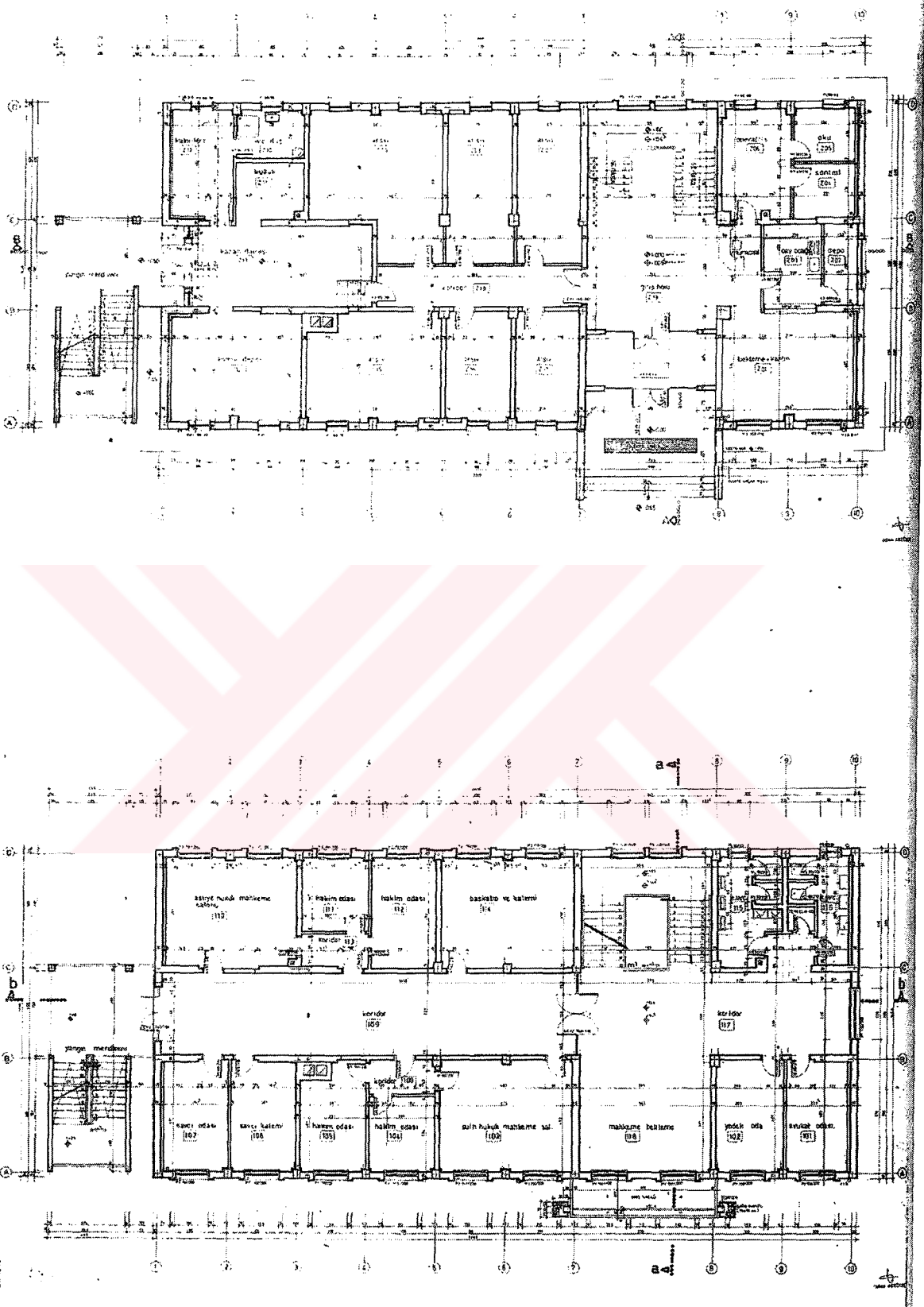
Kesitler ve Görünüşler

YAPI İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ MİMARİ PROJE DAİRESİ BAŞKANLIĞI

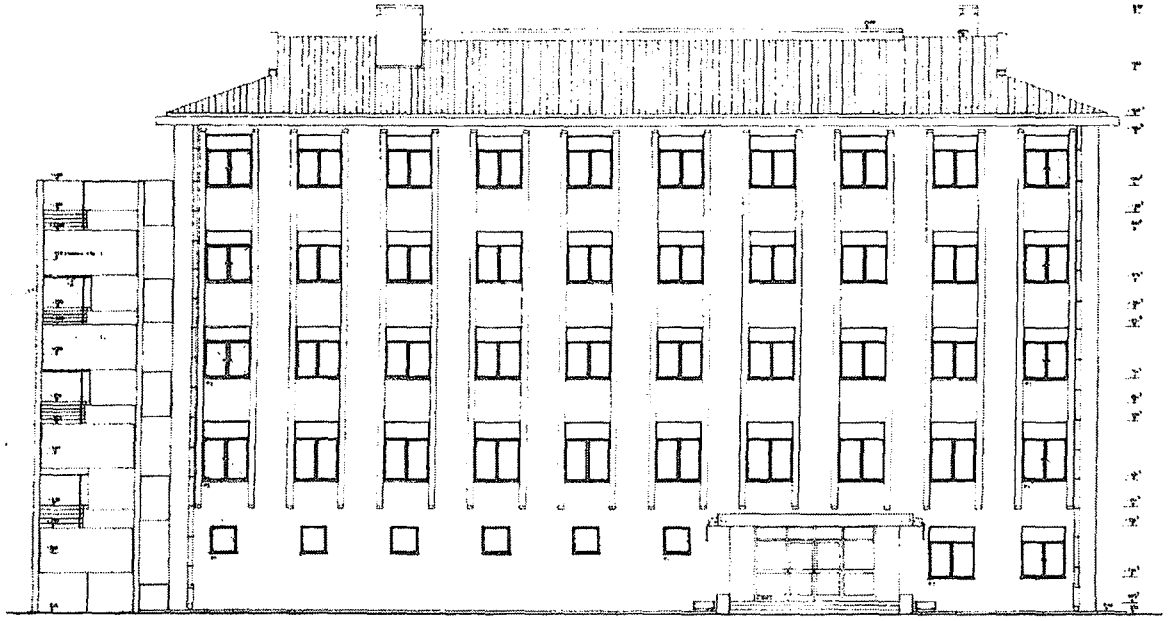
ŞUBE MÜD.	: YÖNETİM YAPILARI ŞB.MD.LUĞU
HAZIRLAYAN	: EMRE ÇEKİÇ-ERTAN YOLLU-NEVAL AKSOY
PROJE ADI	: İLÇE TİPİ HUKÜMET KONAĞI
PROJE NO	: 10789/Y
DETAY PROJE NO	: .....

NO	PROJENİN ÖZELLİKLERİ	
1	uygulandığı yer	İLÇELER
2	uygulanabileceği arsa nitelikleri ebat (meyil, vb.)	50 mX 50 m.
3	kaç katlı olduğu	B+Z+3 kat
4	yapı tipi (yığma - karkas)	Betonarme Karkas
5	projenin nitelikleri (tip proje - yarışma - özel)	TİP
6	ölçek - pafta adedi	11 Pafta
7	çizim tarihi	22.12.1983
8	yapı bloklarının ayrı ayrı m2'si	-
9	yapının toplam m2'si	2188 m2

AÇIKLAMALAR :

Zemin ve Birinci Kat Planları

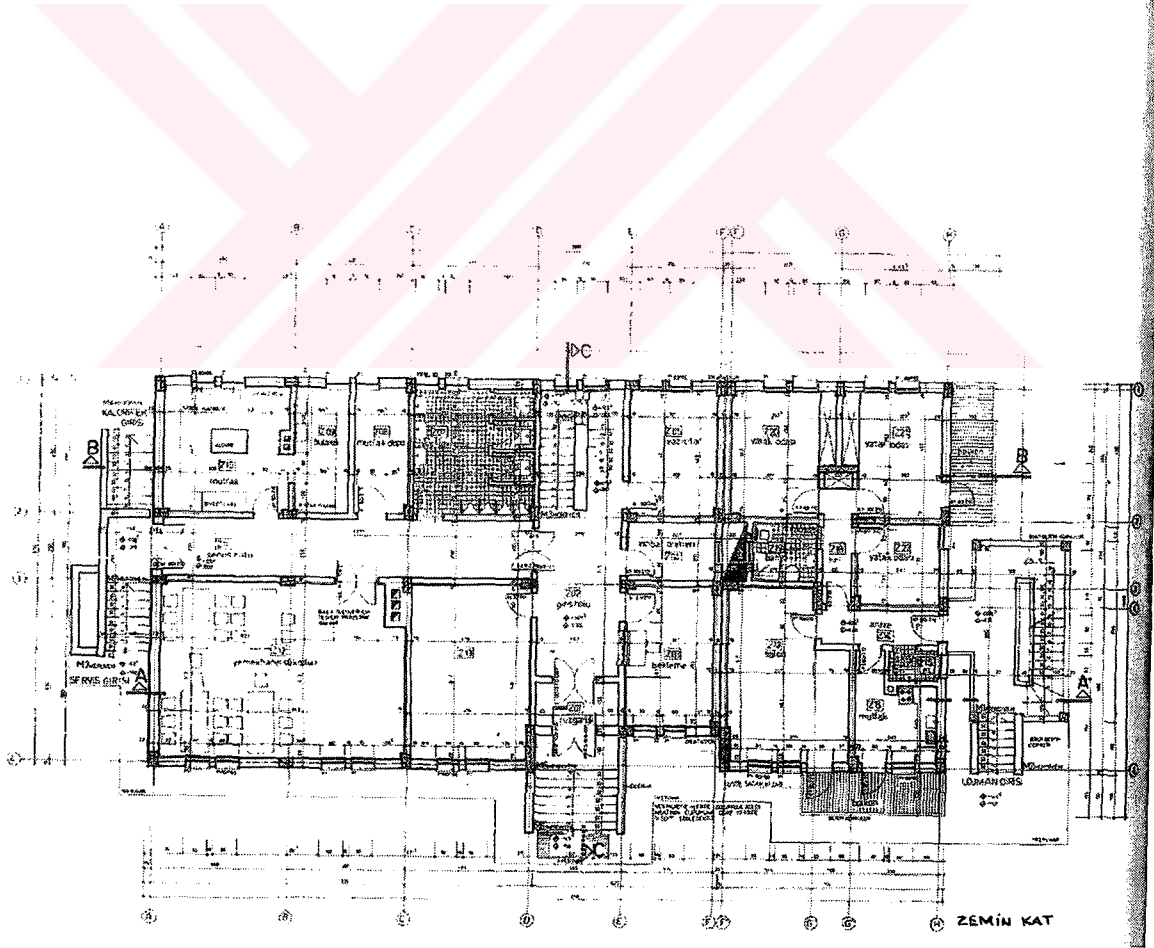
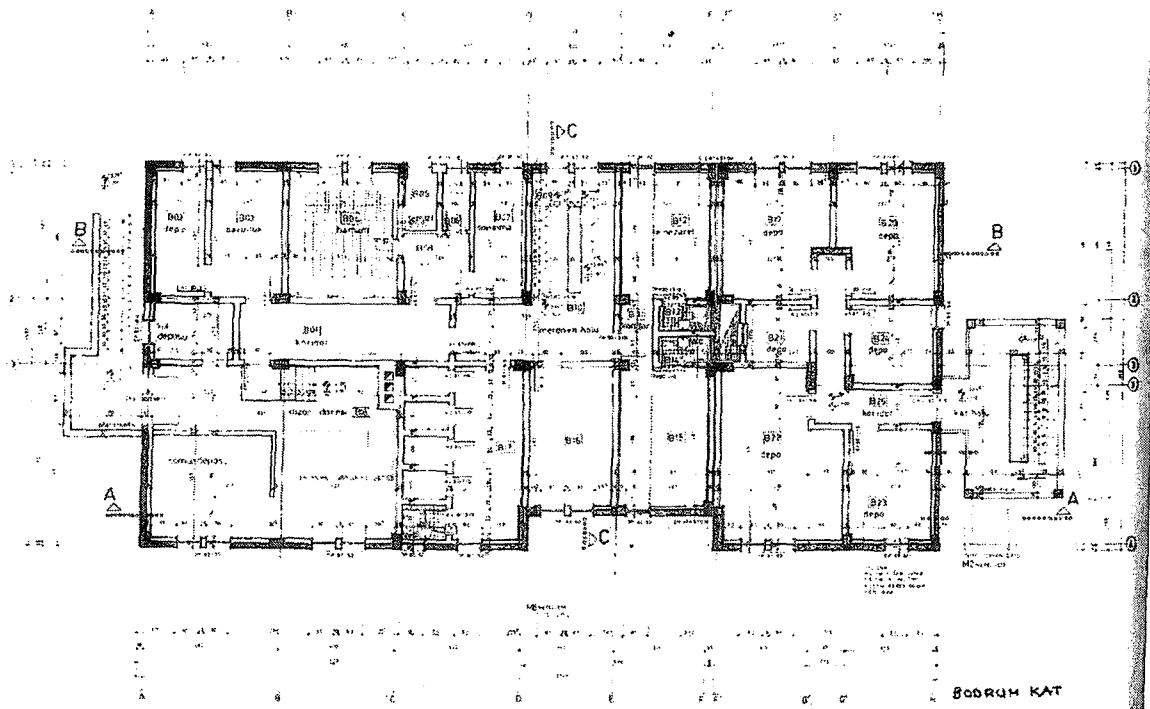

Giriş Cephesi ve A-A Kesiti

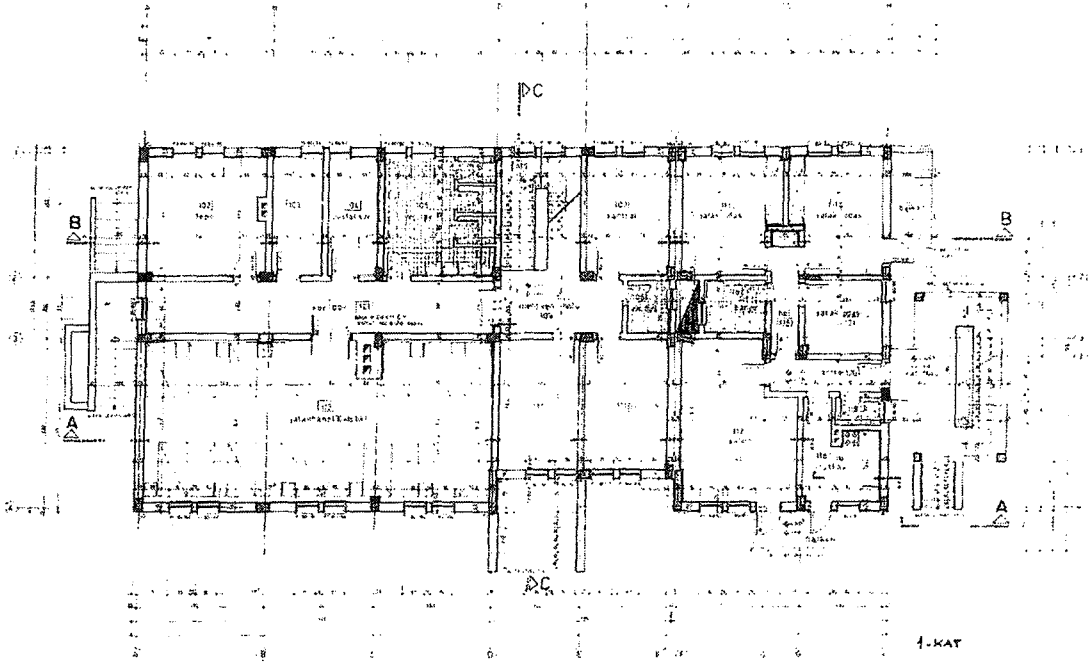
YAPILAN İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MİMARLIK PROJE DAİRESİ BAŞKANLIĞI

1	Proje No	10000000000000000000
2	Proje Adı	10000000000000000000
3	Proje Yeri	10000000000000000000
4	Proje Durumu	10000000000000000000
5	Proje Tutarı	10000000000000000000
6	Proje Tutarı (TL)	10000000000000000000
7	Proje Tutarı (Dolar)	10000000000000000000
8	Yapı Bloklarının Ayrı Ayrı m ² 'si	10000000000000000000
9	Yapının Toplam m ² 'si	10000000000000000000
AÇIKLAMALAR		

Bodrum ve Zemin Kat Planları

Birinci Kat Planı, B-B Kesiti ve Giriş Cephesi

YAPI İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MİMARİ PROJE DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ŞUBE MÜD.	SAĞLIK SOSYAL YAPILARI ŞB.MD.LÜĞÜ
HAZIRLAYAN	İHSAN ONRAT-KIYMET AYMİR
PROJE ADI	TİP 50 YATAKLI DEVLET HASTAHANESİ
PROJE NO	7575/B/Y/Y1
DETAY PROJE NO	

NO	PROJENİN ÖZELLİKLERİ	
1	uygulandığı yer	-
2	uygulanabileceği arsa nitelikleri ebat (meyil, vb.)	-
3	kaç katlı olduğu	B+ZEMİN+2 KAT
4	yapı tipi (yığma - karkas)	KARKAS
5	projenin nitelikleri (tip proje - yarışma - özel)	TİP PROJE
6	ölçek - pafta adedi	1/50-16
7	çizim tarihi	6.2.1989
8	yapı bloklarının ayrı ayrı m2'si	-
9	yapının toplam m2'si	3358 m2

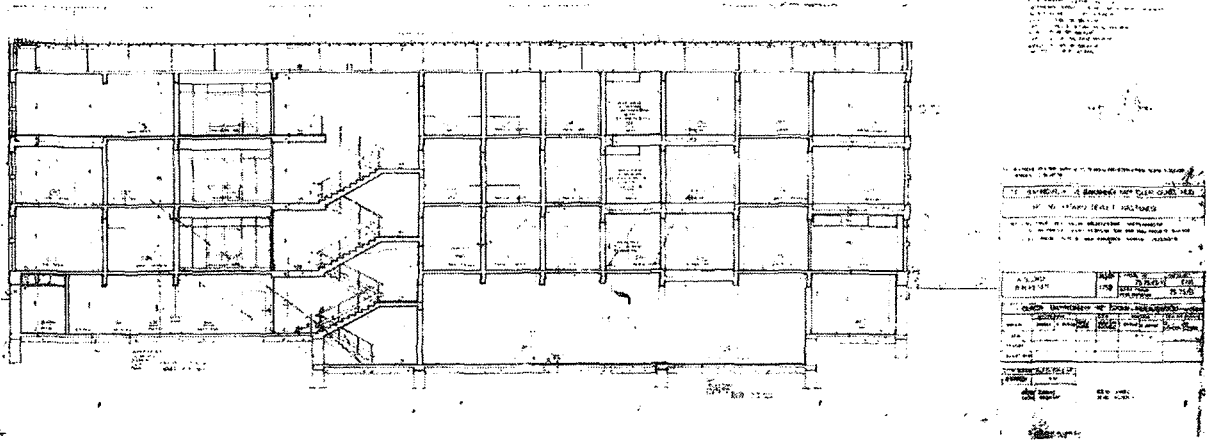
AÇIKLAMALAR :

İkinci Kat Planı

B-B Kesiti, Ön ve Arka Görünüşler

Ek 2 “Bakanlığın Tip Proje Uygulamaları” ve “Türkiye’de Tip Proje Kavramı ve Uygulamaları” Konulu Mülakatların Özetleri

Araştırma konusu olan tip projelerle ilgili Gülay Andaç, Baran İdil, Hasan Özbay ve Tamer Başbuğ ile mülakatlar yapılmıştır. Mülakat için bu kişilerin seçilmesindeki başlıca kriterler; her dönemde tip proje konusu ile ilgilenmiş ve uygulama safhalarında kendi deneyimleri olmalarıdır. Ayrıca Bayındırlık ve İskan Bakanlığı bünyesinde uzun süre görev yapmış olan Gülay Andaç ve uygulanan bazı tip projelerin müellifleri olan Hasan Özbay, Tamer Başbuğ ve Baran İdil seçilerek, hem Bakanlık hem de mimarlık camiasının karşılıklı görüşleri alınmıştır.

GÜLAY ANDAÇ (Mimari Proje Dairesi Eski Başkanı)

Yapı İşleri Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye çapında küçüklü büyüklü çok çeşitli yapılar yapılmaktadır. Bunların bir kısmı tip proje olarak uygulanmak zorundadır. Aslında gönül ister ki her arsa için ayrı proje elde edilebilsin. Ama bunlara elemanlarımızın sayısı ve nitelikleri imkan vermemektedir. O nedenle, özellikle küçük projelerde tip proje uygulamasına gidiyoruz. Tip proje uygulamasının kendine göre bazı özellikleri vardır. Yapıların, Türkiye’nin her yerinde, en niteliksiz işçi ve en niteliksiz malzeme kullanılarak yapılabileceği göz önüne alınarak, mümkün olduğu kadar basit formlarla çözümlenmesi gerekiyor. Ancak fonksiyonu da bu asgari standartlar içerisinde yerine getirmek mecburiyeti vardır. Örneğin okullarımızda, ilkokullarımızda teneffüshane yeri ayıramıyoruz. Bunu ayırmayı arzu ederiz. Ancak, her bir okulda yapacağımız bir teneffüshane, o yıl iki bin tane okul yapılacaksa, bunu bin beş yüze inme ihtimalini doğurabilir. Bu nedenle, her türlü tip projemizde asgari standartlarda kalmak ve mevcut yapı teknolojisine uymak mecburiyetindeyiz. Ancak hiçbir zaman kullanışsız, işe yaramaz binalar yapmayı amaçlamıyoruz.

BARAN İDİL (Mimar)

Bakanlıklar arası planlama işi evvelden beri yapılmaz. Yapılamadığı için başka çareler bulundu. İhale yöntemiyle, müteahhit eliyle yaptırmak gibi. Ama bu işin temelinde kültürel kalite rüyası yok, hedefi yok, vizyonu yok. Ülkenin kültürel kalite ve vizyonu yoksa zaten bitmiştir. Mimarların karşı çıkmasının sebebi mesleki, sanatsal, kültürel. Senin bu kültürel, sanatsal, insani kaygılarını evvela devlet paylaşacak, sonra halka anlatacaksın. Ama ortamda bu yok. Devlet bunu paylaşmıyor, kültürel kaygısı yok. Bunun dışı vurumu tip proje oluyor. Birçok kez değiştirebileceğin kıyafetler alırken özen gösterip farklı alıyorsun, her gün içinde yaşayacağın, kolay kolay değiştiremeyeceğin mekânı tip alıyorsun. İşte bu kültür farkıdır.

HASAN ÖZBAY (Mimar)

Benim görüşüm “tip olur, tip proje olmaz”. Devletin bakışıyla bizim bakışımız farklı olmak zorunda. Tip projeyi niye yapıyorlar; bir, proje parasını kırmak için. Esas hedef budur. İkincisi ise planlama eksikliğidir. Bina nasıl yapılır? Önce karar verirsın, şuraya yapılacak, şu zamanda hazırlanacak, şu zamanda yapılacak. Bu planlama meselesidir. Bunlar bir süreç. Bundan korktukları için tip projeyi tercih ediyorlar. Bir de şu var; kültürün uzantısı olarak millet tasarıma gerek duymuyor. Batıda en küçük şeyler bile tasarımcı zihniyetiyle yapılır ama bizde öyle değil. Yani bizim toplumumuzda tasarım gerekliliği zihniyeti yok. Türkiye’de her açıdan ilk vazgeçilen şey mimari proje ve estetikdir.

TAMER BAŞBUĞ (Mimar)

Mimarlar camiasında kime sorsanız tip projeye karşıdır. Fakat karşı tavırlar hep bireysel kalmıştır. Odanın genel olarak program bazında bir tavrı olmadı hiçbir zaman. Bir de maddi boyutu var. Tip proje yarışmaları olunca bir aktivite, tartışma ortamı, istihdam yaratılmış oluyor. Böyle olunca Mimarlar Odası genel bir tavır koyamamıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	02.10.1979	
Doğum yeri	Antalya	
Ortaokul-Lise	1990-1997	Antalya Anadolu Lisesi
Lisans	1997-2001	Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2001-	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı

Çalıştığı kurumlar

2001-2002	1707-Veko Mimarlık Ltd. Şti.
2002-2003	1707 Proje Ltd. Şti.
2003-devam ediyor	Delta İnşaat Taahhüt Tic Ltd. Şti. (Afganistan)

